

Univerzita Pardubice

Fakulta Filozofická

**Veřejné prostory a jejich reglementace ze strany městských rad v
pozdně středověkých českých městech**

Vladislav Zlinský

Diplomová práce

2021

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2018/2019

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Bc. Vladislav Zlinský**
Osobní číslo: **H19320**
Studijní program: **N7105 Historické vědy**
Studijní obor: **Kulturní dějiny: Regionální**
Téma práce: **Veřejné prostory a jejich reglementace ze strany městských rad v pozdně středověkých českých městech**
Zadávací katedra: **Ústav historických věd**

Zásady pro vypracování

Magisterská práce v úvodních kapitolách shrne diskusi o roli veřejných prostor v předmoderních společnostech (zejm. širěji vnímané střední Evropy) a následně se zaměří především na nástroje delegitimizace prostoru uplatňované v urbánním prostředí v rámci politické komunikace. Práce se se bude opírat především původní archivní výzkum městských pramenů a narativních pramenů. Teritoriálně bude výzkum omezen především na česká královská města a časově pak na období zhruba od počátku 15. století až do roku 1541.

Rozsah pracovní zprávy:
Rozsah grafických prací:
Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

- Burkhardt, Julia: *Frictions and Fictions of Community: Structures and Representations of Power in Central Europe, c. 1350-1500*, The Medieval History Journal 19, 2016, s. 191-228.
Čapský, Martin: *Město pod oládou kazatelů*, Praha 2016.
Čelakovský, Jaromír: *O vývoji středověkého zřízení radního v městech Pražských*. Sborník příspěvků k dějinám královského hlavního města Prahy 1, 1920, č. 2, pp. 124-389.
Kejř, Jiří: *Právní život v Kutné Hoře*. Praha 1958.
Macek, Josef: *Jagellonský věk v českých zemích 1471-1526 (3)*. Města, Praha 1998.
Rau, Susanne: *Räume. Konzepte, Wahrnehmungen, Nutzungen*, Frankfurt am Main 2013.

Vedoucí diplomové práce: **doc. Mgr. Martin Čapský, Ph.D.**
Ústav historických věd

Datum zadání diplomové práce: **30. března 2019**
Termín odevzdání diplomové práce: **30. listopadu 2021**

doc. Mgr. Jiří Kubeš, Ph.D.
děkan

doc. Mgr. Pavel Marek, Ph.D.
vedoucí katedry

Prohlašuji, že:

práci s názvem: Veřejné prostory a jejich reglementace ze strany městských rad v pozdně středověkých českých městech jsem vypracoval samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využil, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byl jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 7/2019 Pravidla pro odevzdávání, zveřejňování a formální úpravu závěrečných prací, ve znění pozdějších dodatků, bude práce zveřejněna prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne: 29.11.2021

Vladislav Zlinský

Poděkování

Tímto bych rád poděkoval vedoucímu práce doc. Mgr. Martinovi Čapskému, Ph. D. a také děkuji své rodině a blízkým za jejich podporu a trpělivost.

Anotace: Tato práce se věnuje reglementaci veřejného prostoru pozdně středověkých českých měst ze strany městských rad. Jejím cílem je ukázat význam městského prostoru ve vztahu mezi městskou radou a obcí na třech konkrétních případech. Teoretická východiska práce jsou zakotvena v textech humanitních vědců, kteří se věnují městskému prostoru v západní Evropě. Sekundárním cílem práce je potom seznámení s celou problematikou městského prostoru v rámci tzv. prostorového obratu.

Klíčová slova: městský prostor, prostorový obrat, středověká města, Jihlava, Praha, Plzeň.

Title: Reglamentation of urban space in late medieval czech cities by the city councils,

Annotation: This work is focused on reglamentation of urban space in late medieval cities. Its main point is on relationship between city council and its people. How important was space for politics of the city. This thesis is based on theoretical work of wester european authors working with so called spacial turn theory. The text is divided to three seperate sections from three differend medieval cities in modern day Czechia.

Key Words: urban space, medieval cities, spacial turn, Jihlava, Prague, Pilsen.

Obsah

Úvod	1
1. Prostor.....	4
1.1 Základy teorie prostoru a prostorový obrat.....	4
1.2 Michel Foucault	5
1.3 Pierre Nora.....	6
1.4 Marc Augé	7
1.5 Jan Assmann	8
1.6 Richard Sennett.....	9
1.7 Petr Kratochvíl.....	10
2. Prostor středověkých měst v práci historiků a dalších humanitních vědců.....	12
2.1 Veřejný prostor středověké Paříže – Richard Sennett	12
2.2 Městský prostor a revolta v Jižním Nizozemí – Hannah Serneels	13
2.3 Středověký Chester – Catherine A. M. Clarke	16
2.4 Městský Prostor ve středověkých Bruggách během vlámské revolty v letech 1482–1490 – Lisa Demets a Jan Dumolyn	16
3. Veřejné prostory a středověká města v českých zemích	19
3.1 Stručné shrnutí historie městského osídlení v českých zemích	19
3.2 Vývoj politického zřízení v městech	21
3.3 Městské hospodářství.....	23
3.4 Veřejné prostory středověkých měst – Trh/Náměstí	24
3.5 Veřejné prostory středověkých měst – Kostel a jeho okolí	26
3.6 Veřejné prostory středověkých měst – Radnice	28
3.7 Další veřejné prostory středověkého města	30
4. Městský prostor ve stínu Jihlavských nepokojů v letech 1520–1524	31
4.1 Stručné dějiny královského města Jihlavy.....	31

4.2 Vývoj zřízení městské samosprávy v Jihlavě	32
4.3 Jihlava ve střetu se zeměpanskou mocí	34
4.4 Počátek nepokojů – 1520	34
4.5 Pokus o kompromis – 1521	35
4.6 List podkomořího Viléma Kuny z Kunštátu – 1522.....	37
4.7 Další stupňování napětí, zásah královské moci a ukončení konfliktu 1523-1524	39
4.8 Městský prostor na pozadí konfliktu	40
4.9 Edice mandátu krále Ludvíka Jagellonského.....	43
5. Veřejný prostor pražského souměstí v průběhu husitské revoluce ve vztahu mezi městskými radami a jejich obcemi	45
5.1 Kronika Vavřince z Březové.....	45
5.2 Staré letopisy české.....	46
5.3 Městský prostor jako hybatel první pražské defenestrace – 1419	47
5.4 Drancování a ničení klášterů ve vztahu k městské radě, obci a církvi - 1419	51
5.5 Převzetí moci v Praze ze strany táborských radikálů – 1420	53
5.6 Městský prostor na pozadí bitvy pod Vyšehradem - 1420	55
5.7 Prostory Pražských Měst pod vládou Jana Želivského.....	58
6. Reglementace městského prostoru ze strany plzeňské městské rady v 15. a na počátku 16. století	64
6.1 stručné dějiny královského města Plzně	64
6.2 Soud se spiklenci – 1459	65
6.3 Spor měšťana Blažka Surovce s Odráškem Oremusem o dům v Plzni před staroměstskou radou – 1488	66
6.4 Zákaz hraní kostek 1491	67
6.5 Pomluva konšela Martina Ovsíka – 1491	68
6.6 Ustanovení městské rady o veřejném prostoru a prodeji – 1493.....	69
6.7 Spor o opravu městských hradeb – 1494.....	71
6.8 Městská rada určuje podobu prodeje pečiva – 1495 a 1497.....	71

6.9 Městská rada upravuje chování v městských krčmách a pobyt Němců ve městě - 1500	72
6.10 Další omezení židovské populace - 1501	74
6.11 Výsledky analýzy zásahů Plzeňských městských rad do městského prostoru ...	75
Závěr.....	77
Seznam použitých zdrojů	79
Prameny a edice	79
Literatura.....	80
Abstract.....	84

Úvod

V rámci historických věd existuje celá řada různých pohledů na středověké město. Městské prostředí lze zkoumat z pohledu sociální skladby obyvatelstva, jeho každodenního života nebo například z hlediska architektury. Tato práce je primárně zaměřena na město jakožto sociální prostor, ve kterém dochází k politické komunikaci. Prostor je v kontextu společenských věd často vnímán jakožto nehmotná entita, která obklopuje člověka a ovlivňuje události jeho každodenního života. Samotný prostor, ve kterém se daná událost odehrává obvykle určuje její podobu a průběh. V kontextu středověkého města měl například jinou váhu společenský akt odehrávající se na radnici oproti podobnému aktu, který mohl proběhnout v hostinci nebo na ulici. Toto pojetí veřejného prostoru také středověká města přesahuje a do jisté míry jej lze vnímat až do dnešní doby. I dnes vykonávají městští zastupitelé akty politické komunikace primárně na radnici či v jiném prostoru k tomu určenému. Běžnou součástí politické agendy dnešních městských zastupitelů je podoba veřejných prostor daného města. Využíváním těchto prostorů poté mohou zastupitelé nepřímo kontrolovat chování obyvatel. Jako příklad lze uvést vyhlášky o zákazech konzumace alkoholu v některých venkovních prostorech nebo stanovení toho, jak se mají lidé chovat v městských parcích či památkových zónách. Stejně tomu bylo i ve městech středověkých, kde se městské rady snažily aktivně ovlivňovat chování populace, skrze omezení veřejného prostoru, v podobě různých nařízení a zákazů. Dalším faktorem, který utváří náš pohled na prostor středověkých měst je kronikářství, které nemusí vždy vycházet ze zcela reálných událostí. Kronikář může ve své práci vytvořit zcela novou mentální mapu města, která odpovídá jeho představám. A i v těchto kronikářských záznamech se je možné setkat s reprezentací vztahu mezi městskou radou a obcí, směrem k veřejnému prostoru, ať již odpovídá realitě, či autorově fikci. Hlavním cílem této práce je najít odpověď na otázku, jak byl vnímán městský prostor ze strany městských obcí, jak obce reagovali na jeho omezování a jak docházelo skrze prostor k politické komunikaci.

První část tohoto textu je podrobně zaměřena na teoretické základy práce s veřejnými prostory v kontextu společenských věd. V jednotlivých podkapitolách se

zaměřuji na autory, kteří se směrem k teoriím o prostoru vyjadřují a jaký je jejich význam vzhledem ke zkoumání prostoru středověkých měst. Hlavním cílem první části je seznámení s teoretickými postupy, které jsou v následujících částech práce aplikovány na konkrétní prameny a které tvoří základ toho výzkumu.

Hlavním tématem druhé a třetí části práce je středověké město a jeho konkrétní veřejné prostory. Nejprve se zaměřuji na současný stav bádání v oblasti středověkého městského prostoru ve světové historiografii. Poté přichází na řadu kapitola o jednotlivých městských prostorech. Po stručném obecném seznámení se středověkým městem a jeho historickým vývojem následuje výčet konkrétních prostorů a jejich význam pro městskou komunitu. Mezi tyto prostory patří například kostel, radnice, hostinec, cechovní dům, ale také náměstí nebo městský hřbitov. Každý z těchto prostorů měl pro městskou obec skrytý symbolický význam, který nemusí být na první pohled zřejmý. Vzhledem k tématu tohoto textu je také důležité zastavení nad tím, jak fungovala politická struktura města, jak se utvářela městská rada a jaké měla pravomoci.

Ve zbývajících třech kapitolách se nachází samotná analýza konkrétních pramenů z pohledu reglementace veřejného prostoru ze strany městských rad. Pro účel této práce jsem zvolil tři historické sondy. Každá tato sonda se zaměří na jednu konkrétní událost či období v životě daného pozdně středověkého města. První sonda je zaměřena na Jihlavu a nepokoje, které v tomto městě probíhaly na přelomu středověku a raného novověku. Druhá sonda se věnuje Pražským Městům v období husitských válek a líčení těchto událostí pery kronikářů. Třetí a poslední se věnuje Plzeňskému prostoru ve druhé polovině 15. století. Každá z těchto sond je založena na jiném typu pramenů. Jihlavská sonda se primárně opírá o dokumenty právního charakteru, které si vyměňovala městská rada se zemskými úředníky a panovníkem. V případě Pražských Měst se jedná o kronikářské záznamy. Plzeňské události jsou potom založené na dokumentech radniční provenience, jako jsou vyhlášky, nařízení nebo záznamy ze zasedání soudu.

V závěru práce se poté nachází vyhodnocení celého výzkumu a odpověď na hlavní otázky stanovené v úvodu. Zda městské rady cíleně utvářely prostory

středověkých měst pomocí aktů politické komunikace. Jak tyto akty probíhaly, jakou měly podobu a jak byly přijímány městskou obcí.

1. Prostor

V první podkapitole této části textu se zaměřím nejprve na obecná teoretická východiska a následně na jednotlivé autory, kteří se k tématu prostoru vyjadřují.

1.1 Základy teorie prostoru a prostorový obrat

Studium prostoru si lidé obvykle spojují s tradičními disciplínami jako je geografie, architektura nebo urbanismus. Nicméně v kontextu společenských věd šlo ve zkoumání prostoru k posunu přibližně v 90. letech 20. století. Tento nový pohled na prostor se obvykle nazývá jako *prostorový obrat* (angl. *spacial turn*).¹

V geografii prostor označuje bod v materiálním světě. Oproti tomu v humanitních vědách může být prostor zcela nehmotný a jeho podoba se mění v závislosti na lidských představách. Člověk si prostor osvojuje a tím že si jej připomíná, zůstává prostor uchován v historické paměti. Místo pouhého topografického prostoru hovoříme o prostoru sociálním, utvářeném sociálními vazbami či představami společenství.² Na základě studia (sociálního) prostoru je tedy možné studovat společnost z různých úhlů pohledu. To jak je prostor v rámci společnosti konstruován zároveň vypovídá o identitě dané komunity.³

Sociální prostor je utvářen řadou interakcí a vztahů mezi lidmi, kteří v daném prostoru žijí. Tyto vztahy mohou mít řadu různých charakter: sociální, politický, náboženský, ekonomický, kulturní, skutečný nebo pouze imaginární. Důležité mohou být pouze pro danou komunitu nebo jí také mohou přesahovat.⁴ To, jaký má prostor význam pro člověka určuje člověk sám, respektive je určen zvyky a tradicemi komunity ve které daný člověk žije. Význam prostoru určuje člověk, ten také určuje to, co pro něj daný prostor znamená. Prostory lze dělit podle účelu ke kterému slouží. Z toho pohledu mohou

¹ VYTLAČILOVÁ, Magdalena, *Prostorový obrat a pojetí prostoru v díle Mircea Eliadeho a Jonathana Z. Smitha*, bakalářská práce, Husitská Teologická Fakulta, Univerzita Karlova, 2018, s. 7

² tato definice byla převzata z mé bakalářské práce: ZLINSKÝ, Vladislav, *Reprezentace městského prostoru v Kronice české, Václava Hájka z Libočan*, bakalářská práce, Fakulta Filozofická, Univerzita Pardubice, 2019, s. 16.

³ OKÉNKOVA, Věra, *Využití konceptů míst v antropologii a příbuzných vědách*, Lidé a města, č. 17, 2015, ISSN 1212-8112, s. 513.

⁴ WEISS, Julian, Sarah SALIH, *Locating the Middle Ages. The Spaces and Places of Medieval Culture*, Londýn, 2012, ISBN 978-0-9539838-7-2, s. 22–23.

být rozděleny například na prostory, které obýváme, které navštěvujeme, kterými procházíme a které mytizujeme.⁵ Tyto kategorie se však mohou navzájem prolínat. Pro jednoho člověka tak může mít prostor charakter domova, zatímco jiný jím může pouze procházet. Prostor může být také definován jako propojení materiálního světa se světem představ.⁶ Vnímání prostoru je proto vždy subjektivním prožitkem daného jednotlivce.

1.2 Michel Foucault

Francouzský filozof Michel Foucault svým dílem zásadně ovlivnil hned několik různých oborů. Mimo jiné také položil základy, které zhruba deset let po jeho smrti pomohly vytvořit již zmíněný prostorový obrat. K prostoru se konkrétně vyjádřil ve své dlouho zapomenuté přednášce *Des Espaces Autres* z roku 1967, která byla publikována až v roce 1984 a do angličtiny přeložena o dva roky později pod názvem *Of Other Spaces*.⁷ V tomto textu Foucault označil 19. století za *posedlé* historií, která byla definována cyklickými krizemi a převážně pojednávala o *mrtvých mužích*.⁸ Nicméně současnou epochu (tedy 20. století) považuje za epochu prostoru. Čas a prostor podle něj není možné oddělit. Pokud bychom sledovali historii pomocí prostoru tak bychom mohli zjistit, že středověká epocha byla *hierarchickým uspořádáním různých míst* jako byla místa *posvátná* nebo *světská*, *chráněná* nebo *otevřená nechráněná*, místa *městská* nebo *venkovská*. A všechna tato místa ovlivňovala život člověka.⁹ V kosmologické teorii se podle Foucaulta nacházela místa *nebeská* a *pozemská*. Foucault nazval středověký prostor *the space of emplacement*.¹⁰ Tento termín nelze jednoznačně přeložit nicméně lze vysvětlit jeho myšlenku, tedy že ve středověkém prostoru mělo vše řád a jasnou hierarchii.¹¹

Tento prostor podle Foucaulta narušil Galileo, který tento uzavřený prostor otevřel a narušil jeho strukturu. Takto se prostor průběžně otevíral a vyvíjel až do současnosti.¹² Mnohé prvky ze středověkého prostoru v naší společnosti vymizely nicméně některé zůstaly zachovány jako například protiklady veřejného a soukromého prostoru, prostoru

⁵ OKÉNKOVÁ, *Využití konceptů*, s.515.

⁶ Tamtéž, s. 521.

⁷ V celém textu je použito vlastních překladů cizojazyčných textů.

⁸ FOUCAULT, Michel, *Of other Spaces*, *Diacritics*, Spring, Vol. 16, No. 1, 1986, s. 22.

⁹ Tamtéž.

¹⁰ V anglickém překladu původního francouzského textu.

¹¹ Tamtéž.

¹² Tamtéž, s 23.

rodinného a společenského, prostoru kulturního a užitkového, prostoru práce a prostoru odpočinku.¹³ Foucault v tomto textu také přichází s pojmem *heterotopie*, které jsou v opozici k utopiím. Jedná se o skutečná místa, která lze reálně nalézt v lidském světě. Jako heterotopii uvádí například hřbitov, který je propojen s každým jedincem, které v dané lokalitě žije, jelikož každý člověk na tomto hřbitově pochoval některého ze svých předků.¹⁴ Heterotopie jsou vytvářeny každou společností a skrze čas se mění. Do protikladu staví heterotopie *krizové* a *deviantní*. Krizové heterotopie jsou například internátní školy nebo místa povinné vojenské služby, ty ale ze společnosti mizí a nahrazují je heterotopie deviantní jako jsou věznice, nebo psychiatrické léčebny.¹⁵ Foucault se ve svých pozdějších dílech k teoriím prostoru již nevracel a dále je nepřeměnil v širší teorii nicméně i toto krátké dílo bylo natolik významné, aby ovlivnilo další autory, které na něj navázali.

1.3 Pierre Nora

Francouzský historik ve svém stěžejním díle pracuje s pojmem místo paměti (*Les Lieux de mémoire*). Tato místa paměti jsou v Norově pojetí částí prostoru, které si lidská společnost uchovává jakožto připomínku své vlastní historie.¹⁶ Pokud by lidé dokázali stále žít svou historií, tak by nepotřebovali místa k jejímu uchování.¹⁷ Rovněž definuje rozdíl mezi pamětí a historií. Paměť je stále žitá a společnost ji aktivně vytváří. Zatímco historie je rekonstrukcí této paměti v průběhu času. Paměť je tvořena svévolně společností, zatímco historie je utvářena uměle za pomoci analýzy a kritického diskurzu.¹⁸ V jistém směru navazuje na francouzského sociologa Maurice Halbwachse, který ve svém stěžejním díle o kolektivní paměti vysvětluje, že k uchování paměti člověka, je třeba kolektivu, který jej obklopuje.¹⁹ Nora se domnívá, že paměť se stala v průběhu času soukromou, zatímco historie se stala regulérní společenskou vědou, která se postupem času stala vědou o společnosti jako takové.²⁰

¹³ Tamtéž.

¹⁴ Tamtéž, s. 25.

¹⁵ Tamtéž.

¹⁶ VYTLAČILOVÁ, *Prostorový obrat*, s. 13.

¹⁷ NORA, Pierre, *Mezi pamětí a historií*, Cahiers du Cefres 13, Praha, 2012, s. 41.

¹⁸ Tamtéž, s. 42.

¹⁹ HALBWACHS, Maurice, *Kolektivní paměť*, Praha, 2009, ISBN 978-80-7419-016-2, s. 63-64.

²⁰ NORA, *Mezi pamětí*, s. 45.

A zde se Nora již dostává k propojení míst a paměti. Místa paměti Nora definuje jako: „Relikty, extrémní formu, kde přetrvává komemorativní vědomí v historii, jež ji volá, neboť ji nezná. Pojem místa paměti se rodí v důsledku deritualizace našeho světa. Místa paměti jsou tím, co produkuje, ustavuje, zřizuje, buduje, vyhláší, lstivě a dobrovolně, společenství, které prochází proměnou a obrodou.“²¹ Tato místa paměti, v Norově podání, slouží k přeměně momentální paměti na historii. Mohou vzniknout spontánně, ale rovněž mohou být uměle vytvářena. Rovněž je možné je dělit na materiální, funkční a symbolická.²² Mohou tedy být hmotná i nehmotná. Společnost sama určuje, které místo se stane nositelem paměti a které ne. Příkladem uměle vytvořených míst paměti jsou například pomníky, muzea nebo náhrobky. Spontánně vzniklá mohou být významná díla historické architektury, která původně nebyla zamýšlena, jako místa uchování paměti ale v průběhu času se jimi stala. Nehmotnou formou míst paměti jsou pak hymny a další státní symboly, nebo státní svátky.²³ V práci Pierra Nory, je zřetelný důraz na vztah paměti a historie, nicméně místa, potažmo prostor v něm hrají zcela zásadní roli. Jelikož bez prostorového rozměru by nebylo možné paměť uchovávat a předávat ji dalším generacím.

1.4 Marc Augé

Francouzský sociální antropolog Marc Augé přispívá do debaty o prostorových studiích svojí teorií tzv. ne-míst (angl. *non-places*; fran. *non-lieux*). Ve své stěžejní práci *Ne-místa: Úvod do antropologie super modernity*, se zaměřuje na rozdíl mezi místy a ne-místy. Za tato ne-místa, lze považovat většinu projevů moderního urbanismu. Nákupní střediska, haly letišť, nádraží nebo například parkoviště, považuje Augé za odosobnělá. Tato ne-místa nenesou žádnou kulturně-společenskou hodnotu.²⁴ Naproti tomu místa, jako jsou kostely nebo radnice disponují jistým vztahem k dějinám a rovněž, tak i ke společnosti.²⁵ V tomto případě se jedná o tzv. *antropologické místo*. Takové místo

²¹ Tamtéž.

²² OKÉNKOVA, *Využití konceptů*, s. 515.

²³ NORA, *Mezi pamětí*, s. 46.

²⁴ OKÉNKOVA, *Využití konceptů*, s. 523.

²⁵ AUGÉ, Marc, *Ne-Místa, úvod do antropologie supermodernosti*, Cahiers du Cefres, 10. Praha, 2010, s. 100-101.

disponuje intelektuálním statutem, který vytváří vztah mezi místem a jeho obyvateli.²⁶ Antropologické místo je vytvořeno symbolickou konstrukcí prostoru, která vytváří tři hlavní spojitosti, a to spojení s identitou, se společenskými vztahy a s historií.²⁷ Ve své práci nadále zobrazuje přechod, ke kterému dochází v moderních městech, kde jsou antropologická místa stále častěji nahrazována ne-místy.

Podle Augého má pojem *prostor (space)* abstraktnější význam nežli *místo (place)*. Místo ukazuje vždy k události, mýtu nebo historii. Prostor podle něj označuje spíše volné místo mezi dvěma body.²⁸ Spojení člověka s jeho okolím je utvářeno slovy a texty. Ne-místa se vyznačují tím, že tato slova jsou spíše návody a příkazy, jako zákazy kouření nebo dopravní značení. Člověk v těchto ne-místech tak přichází do styku s texty, které, nestvořily individuální osobnosti, ale nehmotné *morální entity*.²⁹ Augého koncept antropologických míst je stavěn do protikladu s Norovou teorií míst paměti, jelikož podle Augého, disponují antropologická místa přirozenou pamětí, kterou Norova místa paměti postrádají.³⁰ Augého práce je důležitým příkladem, toho, jak je možné prostor a místo definovat na základě různých kritérií. V kontextu této diplomové práce je důležitý důraz na propojení společnosti a prostoru.

1.5 Jan Assmann

Problematikou prostoru se rovněž zabývá německý egyptolog Jan Assmann ve svém díle *Kultura a paměť*, které nese podtitul *Písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku*.³¹ Název práce sice spojitost s prostorem přímo nevyjadřuje, nicméně v textu práce je jasně zřejmý důraz na propojení paměti a prostoru dané kultury.

Ve své práci rozlišuje individuální a kolektivní paměť, čímž rovněž navazuje na práci Maurice Halbwachse.³² Přichází s termínem *figury vzpomínání*, které vznikají ze

²⁶ AUGÉ, Marc, *Non-Places, an introduction to supermodernity*, Londýn, 2008, ISBN 978-1-84467-322-3, s. 45-46.

²⁷ OKÉNKOVÁ, *Využití konceptů*, 524.

²⁸ AUGÉ, Marc, *Non-Places*, s. 67.

²⁹ Tamtéž, s. 76-78.

³⁰ Okénková, *Využití konceptů*, 525.

³¹ V originále: *Das kulturelle Gedächtnis. Schrift, Erinnerung und politische Identität in frühen Hochkulturen*.

³² ASSMANN, Jan, *Kultura a paměť, písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku*, Praha, 2001, ISBN 80-7260-051-6, s. 36.

souhry pojmů a zkušenostních dat a jsou vymezeny svým vztahem k času, prostoru a konkrétní skupině.³³ Vzpomínka je podle Assmanna vždy zakotvena v prostoru. Paměť kolektivu se vždy váže ke konkrétnímu prostoru, v němž dané společenství žije. K tomuto prostoru rovněž patří jeho *materiální okolí*, které jej doplňuje. Vztah paměti a prostoru vyjadřují všechna lidská společenství. Každý kolektiv si vytváří místa pomoci, kterých si snaží utvářet svou paměť.³⁴

1.6 Richard Sennett

Americký sociolog Richard Sennett se veřejnému prostoru věnuje ve své práci *Flesh and Stone* s podtitulem *The body and the city in western civilization*. V této práci se konkrétně zaměřuje na prostor měst od starověku až do současnosti a jeho propojení s lidskou tělesností. Ve své práci obecně kritizuje veřejný prostor v moderních městech, jelikož podle něj ztrácí vztah k člověku.³⁵ Lidská zkušenost s prostorem je zásadním prvkem toho, jak lidé město vnímají. Sennett se snaží porozumět prostoru právě za pomoci lidských prožitků.³⁶

V moderním městském prostoru kritizuje nadvládu komercializace a individualismu. Moderní města přirovnává k *velkým nákupním centrům*. Jako protiklad vůči modernímu prostoru staví prostory starověkých řeckých měst.³⁷ Ve starověkých Aténách sloužily ke komunikaci dva základní prostory, a to divadlo a náměstí (agora). V těchto dvou prostorech se odehrávaly dvě různé formy demokracie.³⁸ V divadle docházelo k veřejným debatám, při kterých lidé seděli a poslouchali řečníka. Naproti tomu na náměstí docházelo k celé řadě společenských aktů, jako byly například náboženské události, nebo obchod. Agora byla otevřeným prostorem, na kterém docházelo k míšení obyvatel různého původu a sociálního postavení. Toto náměstí bylo ohraničeno domy, ty vyjadřují přechod mezi veřejným a soukromým prostorem.³⁹ Jasně

³³ Tamtéž.

³⁴ Tamtéž, s. 39.

³⁵ SENNETT, Richard, KRATOCHVÍL, Petr, ed. *Architektura a veřejný prostor: texty o moderní a současné architektuře IV*. Praha, 2012. ISBN 978-80-903826-4-0, s. 10.

³⁶ SENNETT, Richard. *Flesh and stone: the body and the city in western civilization*. New York, 1994, ISBN 0-393-31391-3, s. 15.

³⁷ SENNETT, *Architektura*, s. 11.

³⁸ Tamtéž, s. 21.

³⁹ Tamtéž, s. 22.

definovaná zóna přechodu mezi soukromou a veřejnou sférou určovala to, jak člověk vnímal řeč. Jazyková komunikace byla útržkovitá a lidé přecházeli od jedné scény ke druhé. Tyto dva protiklady veřejného prostoru tedy divadlo a náměstí, lze vysledovat v celém průběhu lidských dějin. (např. zasedání městské rady a trh ve středověkém městě). Podle Sennetta lidé potřebují města a v nich musí být agory, aby mohlo docházet k veřejné komunikaci.⁴⁰

Richard Sennet se rovněž domnívá, že díky rychlosti, jíž se dnešní společnost pohybuje, postupně ztrácí svou provázanost s prostorem. Člověk, který projíždí krajinou na koňském povoze je s prostorem svázán mnohem více než člověk, který tuto krajinu projíždí po dálnici anebo ji přelétá letadlem.⁴¹ Prostor, ve kterém se člověk nachází ovlivňuje jeho tělo a skrze něj rovněž lidské chování. Dříve lidé tento prostorový rozměr vnímaly mnohem více než lidé v dnešní době, jelikož díky moderním médiím, se lidská zkušenost stává stále pasivnější.⁴² V dalších částech své knihy. se Sennet zabývá jednotlivými etapami ve vývoji městského prostoru a jeho pohledem na prostor středověkých měst se zabývá další část této práce.

1.7 Petr Kratochvíl

Z českých odborníků se problematice prostoru věnuje například odborník na dějiny architektury a teorie památkové péče Petr Kratochvíl. Ve své knize o veřejném městském prostoru se věnuje, jak vývoji pohledu na prostor, tak konkrétním problémům, kterým prostor čelí v dnešní době.⁴³ Podle Kratochvíla je nejvýznamnější prvek předmoderních měst náměstí, které je svébytnou entitou obklopenou hradbami. Na každé mapě je náměstí jasně viditelné a působí jako centrum daného města.⁴⁴ Tento charakter města byl již předurčen během jeho založení, jelikož aktem založení města, lze chápat primárně vytyčení daných městských prostorů. Jako příklad založení města na předem připraveném půdorysu veřejných prostorů autor uvádí například založení Nového Města Pražského Karlem IV.⁴⁵ Nicméně v 19. století dochází ke změnám a města jsou již plánována jinak.

⁴⁰ Tamtéž, s. 24.

⁴¹ SENNET, *Flash and Stone*, s. 18.

⁴² Tamtéž, s. 17.

⁴³ KRATOCHVÍL, Petr. *Městský veřejný prostor*, Praha, 2015. ISBN 978-80-88033-00-4.

⁴⁴ Tamtéž, s. 39.

⁴⁵ Tamtéž, s. 40.

Nové ulice často překrývají původní zástavbu. Náměstí v těchto moderních městech často nahrazují široké bulváry. Jejich primárním účelem již není setkávání lidí, nýbrž kontinuální pohyb a doprava. Příkladem takovéto změny může být, například, vídeňská Ringstrasse, okružní třída vybudovaná ve druhé polovině 19. století.⁴⁶ Tímto postupným procesem se městský prostor stal pouze kulisou městského života, a ne jeho hybatelem, přestože se prostorové dimenze měst neustále zvětšují. Tyto nové prostory však nejsou přímým účastníkem společenského života města, ale spíše technickou nezbytností. Takovými prostory jsou například parkoviště a silnice. V mnoha historických městech se tyto nové prostory dostávají do kontrastu s prostory starými a lidé nově hledají mezi těmito prostory rovnováhu. Nová velká náměstí v nových čtvrtích sice imponují svou velikostí nicméně jsou spíše symbolem nežli reálným místem pobytu městské společnosti.⁴⁷ Nicméně v období po druhé světové válce přestala být zásadní pouhá funkčnost daných prostorů a opět se začalo hovořit o jeho sociálním významu. Tato *renesance veřejného prostoru* je velmi odlišná v jednotlivých zemích. V dnešní době je tento obnovený zájem o rehabilitaci veřejného prostoru často veden spíše různými občanskými iniciativami nežli městskými autoritami. Jsme tak svědky procesu kdy se městský prostor znovu stává střediskem sociálního života daného města.⁴⁸

⁴⁶ Tamtéž, s. 42.

⁴⁷ Tamtéž, s. 43.

⁴⁸ Tamtéž, s. 65-67.

2. Prostor středověkých měst v práci historiků a dalších humanitních vědců

V této části práce se stručně zaměřím na práce několika (převážně západoevropských) autorů a na jejich pohledy na problematiku městského prostoru a politické komunikace. Přestože se tito autoři věnují městskému prostoru v západní Evropě, který může být prostoru českých zemí poněkud vzdálený a městská správa v těchto oblastech fungovala odlišně, tak základní myšlenky a pohledy na tuto problematiku mohou být aplikovány na městský prostor v českých zemích a mohou nám pomoci s jeho lepším porozuměním. Jako příklad lze uvést Jihlavské nepokoje ve 20. letech 16. století, které nesou celou řadu společných prvků, jako nepokoje v nizozemských městech o několik desetiletí dříve. Jihlavským nepokojům budou následně věnovány samostatné kapitoly, této práce.

2.1 Veřejný prostor středověké Paříže – Richard Sennett

Richard Sennett se ve své práci věnuje veřejnému prostoru středověké Paříže. Staví jej do opozice vůči prostoru starověkému. Středověký městský prostor byl podle Sennetta definován ekonomickou aktivitou, zatímco prostor starověký aktivitou politickou. Středověký měšťan se podle něj stává svobodným právě díky možnosti ekonomické aktivity, díky které se osvobozuje od povinností vůči feudálním závazkům. Městský prostor svým obyvatelům rovněž umožňoval svobodně vlastnit majetek a manipulovat s ním bez svolení vyšších autorit. Podle Sennetta, ale středověká ekonomie, stát a církve nežily ve spokojeném svazku, naopak tyto tři faktory vytvářely často vzájemně protichůdné tendence.⁴⁹

Jako příklad těchto protikladů autor uvádí rok 1250, kdy byla zahájena poslední fáze výstavby pařížské katedrály Notre-Dame, architektem Jehanem de Chelles a kdy se rovněž objevuje tzv. bible sv. Ludvíka, kterou považuje za *největší ilustrovanou bibli středověku*. Středověcí duchovní myslitelé často považovali bohaté obchodníky za *posedlé chamtivostí*, Například jeden ze zakladatelů politické filozofie Jan ze Salisbury,

⁴⁹ SENNETT, Richard, *Flash and stone*, s. 155.

ve svém stěžejním díle *Policraticus* přirovnává obchodníky k žaludku lidské společnosti, který je chamtivým orgánem lidského těla.⁵⁰ Rovněž se odvolává na Maxe Webera, který v jedné ze svých prací uvedl domněnku, že: *středověká městská společnost se těšila politické autonomii, díky trhu a obchodu, který dával městu ekonomickou sílu rozhodovat nad svými vlastními politickými záležitostmi.*⁵¹

Podle Senneta je vyobrazení lidských postav na vstupním portále katedrály Notre-Dame, spojením lidských těl a duchovna a je jedním ze způsobů, jakým se utrpení lidského těla začalo v průběhu středověku přirovnávat k utrpení Krista. Jedná se podle něj o příklad návratu propojení lidského těla a městského prostoru, které bylo charakteristické pro města v antickém Řecku.⁵²

Autor se dále se zaměřuje na symbolické rozdělení města mezi církve a světskou moc. Následně pak na další konkrétní pařížské prostory, které již ale nejsou v kontextu této práce příliš relevantní. Přesto, že se kontext středověké Paříže může zdát na první pohled tématu středověkých měst českých zemí poněkud vzdálený, tak základní Sennettovi myšlenky mohou být univerzálně aplikovány na celý evropský kulturní okruh. Mezi tyto zásadní teze se hlavně řadí myšlenka, že středověké město vytváří specifický ekonomický prostor, díky kterému nabývá vlastní politické autonomie a rovněž propojení lidských těl měšťanů s prostorem daného města.

2.2 Městský prostor a revolta v Jižním Nizozemí – Hannah Serneels

Celá řada prací věnovaných středověkému prostoru se zaměřuje na města v oblasti dnešní Belgie a Nizozemí. Historička Hannah Serneels, působící na univerzitě v belgické Lovani se věnuje politickému protestu ve středověkých městech jižního Nizozemí.⁵³ Tato práce je konkrétně zaměřená na provázání lidového protestu s prostorem, v němž se odehrává. Během různých revolt a rebelií se protestující vždy snažili obsadit a kontrolovat určité městské prostory. Nicméně výzkumy z poslední doby nasvědčují, že fyzická okupace prostoru nemusí být jedinou formou kontroly prostoru. Serneels se snaží dokázat, že

⁵⁰ Tamtéž, s. 156.

⁵¹ WEBER, Max, *The City*, Glencoe, 1986, ISBN 0-02-934210-4, s. 181-183.

⁵² SENNETT, Richard, *Flash and stone*, s. 161.

⁵³ SERNEELS, Hannah, *Making space for resistance, the spatiality of popular protest in the late medieval Southern Low Countries*, *Urban History*, s. 1-16, 2021, EISSN: 1469-8706.

prostor byl s rebelií jednoznačně propojen. Středověcí lidé se pouze nesnažili vyjádřit svůj nesouhlas, ale rovněž aktivně vytvářeli a měnili prostor podle svých vlastních potřeb.⁵⁴

V prostoru Nizozemí se v pozdním středověku nacházela řada velmi bohatých a hustě zalidněných měst disponujících velkou měrou autonomie. V těchto městech rovněž docházelo k řadě konfliktů a nepokojů mezi zeměpánem (vévodou či knížetem), městskou samosprávou a měšťany. Bohaté městské cechy se často bouřily proti daním a časté korupci mezi městskými představiteli. Ve čtrnáctém a patnáctém století se tyto cechy postupně prosadily do městských samospráv, ve kterých přesto i nadále pokračovalo oligarchické zřízení. V patnáctém století se burgundští vévodové snažili co nejvíce oslabit autonomii těchto měst zvyšováním svého vlivu na městskou samosprávu a zaváděním dalších daní. Tyto snahy vyústily v řadu rozsáhlých revolt a nepokojů.⁵⁵

V tradičním podání jsou tyto nepokoje vnímány jako spontánní násilné akce rozzuřeného davu. Nicméně tento pohled je v dnešní době překonán a nyní jsou protesty vnímány spíše jako specifická forma politické komunikace, která se vždy odehrává podle podobného vzorce. V oblasti Flander se obvykle hovoří o revoltách velkých a malých. Ve velkých revoltách se vzbuřilo město proti místnímu knížeti, zatímco revolty malé probíhaly uvnitř měst samotných. Rovněž se ukazuje, že revolty nebyly neuspořádaným jednáním nižších sociálních vrstev, ale obvykle probíhaly napříč sociálním spektrem. Projevy násilí rovněž nebyly spontánní, ale zaměřené na konkrétní místa, tak aby dali protestující jasně najevo své požadavky. Každá revolta se lišila svým konkrétním zasazením, nicméně korupce v městské samosprávě, byla tou nejčastější příčinou.⁵⁶

Následně se autorka zabývá prostorovým rozměrem městských nepokojů. Ve spojení rebelií a míst lze hovořit o tzv. *síle prostoru* (power of space). Tento termín vyjadřuje propojení jistých městských prostorů s politickou mocí. V městském prostoru fungovala mimořádná symbolika. Pokud se například nespokojení obyvatelé shromáždili ozbrojení na hlavním náměstí, tak tímto aktem samotným vysílali jasně srozumitelnou zprávu, aniž by museli dále vyjadřovat svou nespokojenost verbálně. Jelikož centrální trh, byl jedním z prostorů, který vytvářel městskou identitu, tak jeho obsazením, vyjadřovali protestující svou potřebu podílet se na městské správě. Dalším takovým prostorem byla

⁵⁴ Tamtéž, s. 1.

⁵⁵ Tamtéž, s. 3-4.

⁵⁶ Tamtéž, s. 4-5.

přirozeně radnice, místo výkonu politické agendy města. Radnice byla obvyklým centrem útoků, pokud byla městská samospráva obviňována z korupce. Některé konflikty mohly končit krvavým násilím, jako například v Lovani v roce 1378, kde rozzuření řemeslníci defenestrovali, městskou radu z oken radnice. Většina protestů však probíhala mírumilovně pouhou ukázkou síly ozbrojených měšťanů. Cílem těchto revolt, tak primárně byla demonstrace síly a snaha o prosazení vlastních požadavků.⁵⁷

Takovéto ukázky síly probíhaly vždy ve významných městských prostorech a vždy sebou nesly jasnou zprávu. Cesta, kterou se ozbrojený průvod vydal, byla tedy vždy předem naplánována. Městské cechy se vždy před takovým shromážděním sešly a dohodly, jeho podobu, jak tomu bylo například v Gentu v 50. letech 15. století. Větším shromážděním na náměstí obvykle předcházela menší jednání v soukromých prostorech. Samotní účastníci obvykle protesty označovali jako *shromáždění*. Cechy se musely nejprve dohodnout se svým cechmistrem, který měl dodat jejich shromáždění legitimitu. V průběhu času se řada cechmistrů stávala členy městské samosprávy, kde vytvářeli jakousi *novou elitu*, vedle tradičních patricijských rodin, kteří si do té doby monopolizovali městskou politiku. Nicméně ani postavení představených jednotlivých cechů, nebylo neochvějné a jednotliví členové cechů se mohli bouřit i proti svým cechmistrům.⁵⁸

Nespokojení se nemuseli scházet pouze v soukromých prostorech. Častým místem setkávání byly například církevní prostory, které poskytovaly jistý stupeň ochrany před městskými autoritami. Dalším velmi oblíbeným místem setkávání byl přirozeně hostinec. Který ovšem skýtal značnou možnost odhalení celého spiknutí městskými autoritami.⁵⁹ Městské rady, poté mohly reagovat, například tím, že zakázaly, aby se ve veřejných prostorech scházeli více než čtyři řemeslníci najednou. Nespokojený řemeslník, který šířil řeči proti městské radě byl také nejednou za své činy potrestán. V práci Hannah Serneels, lze nalézt celou řadu paralel, mezi prostředím Nizozemí a Českých Zemí. Její text bude velmi přínosný v následujících kapitolách této práce, které se věnují konfliktům v českých městech.

⁵⁷ Tamtéž, s. 5-6.

⁵⁸ Tamtéž, s. 7.

⁵⁹ Tamtéž, s. 8.

2.3 Středověký Chester – Catherine A. M. Clarke

Historička z Londýnské univerzity Catherine A. M. Clarke je editorkou sborníku studií zabývajících se prostorem středověkého Chesteru v severozápadní Anglii.⁶⁰ V úvodu se autorka zabývá půdorysem původního středověkého města, který lze vidět díky do dnes dochovanému městskému opevnění. Městský prostor Chesteru byl po celá staletí utvářen tímto uzavřeným prstencem hradeb. Popisuje unikátní pohled na město z vrcholu hradeb, který je zcela jiný než ten z městských ulic. Město je podle autorky tvořeno prostory „*které není možné vidět (na první pohled)*“.⁶¹ Středověký člověk prochází městskými prostory, které jsou již dopředu obdařeny skrytým významem, který utváří individuální lidskou zkušenost.

Cílem autorčiny práce je odhalení a popsání této zkušenosti. Význam městského prostoru není stálý nebo univerzálně uplatnitelný, nýbrž je naopak značně dynamický a individuální a v případě každého města se značně liší. Město se rovněž v průběhu středověku vyvíjí působením etnických a kulturních vlivů. V Chesteru proti sobě stála celá řada takových faktorů: Angličani a Velšané, muži a ženy, světští úředníci i církevní činitelé.⁶² Podobnou dichotomií můžeme nalézt rovněž v městech českých, ve kterých se rovněž projevovaly vlivy odlišných etnik, jako byly Češi a Němci. Rovněž působení světských a církevních vlivů je možné univerzálně aplikovat na celou evropskou středověkou městskou společnost. Příspěvek Catherine Clarke tak zpřístupňuje městský prostor ze sociálně-kulturního pohledu a nadále rozšiřuje možnosti uchopení tématu této práce.

2.4 Městský Prostor ve středověkých Bruggách během vlámské revolty v letech 1482–1490 – Lisa Demets a Jan Dumolyn

Poslední příspěvek v této části práce se zabývá nepokoji v Bruggách na sklonku 15. století. Pramenem pro tento článek jsou kronikářské záznamy, vzniká zde tedy jistá

⁶⁰ CLARKE, Catherine A. M., *Mapping the Medieval City, Space, Place, Identity in Chester 1200–1600*, Cardiff, 2021, ISBN 978-0-7083-2392-2.

⁶¹ Tamtéž, s. 10.

⁶² Tamtéž, s. 12.

paralela s jednou z pozdějších částí této práce, která se zabývá nepokoji v Pražských Městech rovněž v kronikářských záznamech, a to z období husitské revoluce. Autory článku jsou Lisa Demets a Jan Dumolyn, kteří oba působí na univerzitě v belgickém Gentu.⁶³ V úvodu článku si autoři kladou velmi zajímavou otázku: zda jsou městské kroniky specifickým druhem kronikářství, či zda jsou v podstatě podobné ostatním kronikám. Přesto že ve vlámském prostředí byla města dominantní společenskou složkou, s pracemi, které by bylo možné nazvat „městskými kronikami“ se příliš nesetkáváme, v porovnání s městy německými či italskými.⁶⁴

Největší kronikářskou tradici, mezi vlámskými městy, lze nalézt v Yprách ale také v Gentu nebo v Bruggách a je to právě poslední jmenované město na kterou autoři zaměřili svou pozornost. Konkrétně na rukopis kroniky „*Excellente Cronike*“, sepsanou Jakobem van Malenem, který svou práci dokončil v roce 1490. Text se konkrétně zaměřuje na období po smrti Marie Burgundské v roce 1482. Autor kroniky byl Bruggským měšťanem, který byl obchodníkem s textiliemi a rovněž po krátké období členem městské rady. Také byl členem náboženského bratrstva, jehož členové se účastnily rebelské správy města v roce 1488, během vlámské revolty vůči Maximiliánovi Habsburskému. Nepokoje byly příčinou složitého boje o dědictví po smrti burgundského vévody Karla Smělého v roce 1477. Revolta vypukla v roce 1488. Sám habsburský princ byl městskou radou uvězněn a nějaký čas držen v zajetí. K obnovení pořádku došlo až v roce 1490.⁶⁵

Po tomto stručném nastínění politického pozadí celé události je již možné se přesunout směrem k politické komunikaci v rámci kronikářských záznamů. Kromě van Malenova rukopisu, existuje podle autorů ještě několik dalších dobových prací, které se touto problematikou zabývají a je pro to velmi důležité porovnávat jednotlivá díla. Autoři, kteří se povstání účastnili jako van Malen a kteří sympatizovali s městským prostředím se přirozeně snažili svou věc zobrazit v co nejpříznivějším světle. Naopak autoři, kteří nebyli s městským prostředím propojeni tyto skutky odsuzují. Van Malen například ve své práci důrazně brání městské svobodu a práva měšťanů na jejich obranu.⁶⁶ Podobnou paralelu lze najít v českých zemích během husitské revoluce. Autoři z tábora utrakvistů

⁶³ DEMETS, Lisa a Jan Dumolyn, *Urban chronicle writing in late medieval Flanders: the case of Bruges during the Flemish Revolt of 1482–1490*, *Urban History*, 43–1, Cambridge, 2015, doi: 10.1017/S0963926815000152.

⁶⁴ Tamtéž, s. 28.

⁶⁵ Tamtéž, s. 39.

⁶⁶ Tamtéž, s. 45.

zcela záměrně píšou, tak aby zdůraznili legitimitu odporu husitů. A stejně tak autoři katoličtí píšou pravý opak.

3. Veřejné prostory a středověká města v českých zemích

Ve třetí části tohoto textu se nejprve stručně zaměřuji na vývoj středověkých měst v Českých zemích. Následně na to, jakým způsobem vznikla městská samospráva a jak fungovala. Poté následuje již výčet jednotlivých městských veřejných prostorů na jejich využití a symbolický význam pro městskou komunitu. Jako příklad takových prostorů lze uvést městský kostel, hřbitov, trh nebo hostinec. Každý z těchto prostorů obdařila městská obec zvláštním významem a podle toho se také lišily úkony, které se v těchto prostorech odehrávaly. Ne vždy, ale byly takové, jak bychom si je v dnešní době představovali a kostel mohl například sloužit jako prostor k politické prezentaci, stejně tak jako hřbitov mohl být místem shromáždění obce.

3.1 Stručné shrnutí historie městského osídlení v českých zemích

Město jako takové lze definovat, jako specifický druh sídliště, který se odlišuje od vesnice a které plní celou řadu funkcí, jako je například funkce ekonomická, obraná, politická nebo kulturní.⁶⁷ U každého města však mohly být tyto funkce zastoupeny v jiném poměru. U hlavního sídelního města mohla převažovat hlavně funkce politická, zatímco u měst horních to byla funkce ekonomická. Město rovněž sloužilo jako společenské, kulturní a ekonomické centrum ve venkovském okolí.⁶⁸ Středověká města lze tradičně dělit na města královská, mezi něž patřila rovněž královská města věnná, dále městská poddanská (zvláštním druhem poddanských měst byla města komorní, jejichž vrchností byl přímo panovník zastoupený královskou komorou). Zvláštní postavení měla města horní, jako byla například Kutná Hora. Rozlišit lze také města (*civitates*) od městeček (*oppida*).⁶⁹ Postavení městeček se nacházelo někde mezi městem a vesnicí. Obvykle postrádalo některé rysy města, jako například opevnění. Naopak oproti vesnici

⁶⁷ HOFFMANN, František. *Středověké město v Čechách a na Moravě*, Praha, 2009, ISBN 978-80-7106-543-2, s.16–18.

⁶⁸ HORSKÁ, Pavla, Eduard MAUR a Jiří MUSIL. *Zrod velkoměsta: urbanizace českých zemí a Evropa*. Praha, 2002. ISBN 80-7185-409-3, s. 56.

⁶⁹ HOFFMANN, *Středověké město*, s. 18.

disponovalo větším významem, jako bylo právo pořádání trhu.⁷⁰ Středověké město bylo rovněž velmi specifickým sociálním prostředím, ve kterém docházelo každý den k množství interakcí mezi jeho obyvateli. Městská obec, kterou tvořilo společenství plnohodnotných měšťanů, vytvářela celou řadou aktů symbolické komunikace, které na venek demonstrovaly její svornost a řád.⁷¹

Vznik prvního města uvádí ve své kronice například Václav Hájek z Libočan, klade založení prvního českého města, kterým podle něj byla Kouřim, již do roku 653.⁷² Ve skutečnosti došlo však k formování prvních osídlení městského typu až o několik století později. V Českých zemích nedocházelo na rozdíl od západní a jižní Evropy k navázání na starší antickou sídelní tradici.⁷³ Jako předchůdce měst v Českých zemích lze považovat keltská oppida a rovněž hlavní sídla Velkomoravské říše, která splňovala některé funkce pozdějších měst.⁷⁴ Keltská osídlení nicméně zanikla a Velkomoravská sídla zažila úpadek spojený se zánikem své říše. Po zániku Velké Moravy, na počátku 10. století, se centrum politické moci přesunulo do Čech, kde se střediskem moci Přemyslovských knížat stala Praha. Osídlení kolem Pražského Hradu se postupně rozvíjelo v podhradí, v místě dnešní Malé Strany a následně také na východním břehu v oblasti budoucího Starého Města.⁷⁵ Kromě Prahy se moc Přemyslovských knížat, opírala o další opevněná hradiště, která již ale nelze zvat městy.

Skutečná středověká města se na našem území začínají vyvíjet až o něco později ve 13. století.⁷⁶ U celé řady měst nelze přesně stanovit rok jejich založení, jelikož jejich existence navazovala na předchozí osídlení. Zakládací listiny se tak často dochovaly pouze u nově zakládaných sídel, jako byl například Hodonín (1238) nebo Polička (1265). Často se rovněž k určení stáří měst používá první prokazatelná písemná zmínka a použití termínu *civitas* (město). Jako první se toto slovní spojení objevuje u města Uničov v roce 1228.⁷⁷ V období vlády tzv. posledních Přemyslovců, tedy ve 13. století, se na našem území utváří základní síť hlavních královských měst. Jejich počet se v českých zemích

⁷⁰ HORSKÁ, MAUR, *Zrod velkoměsta*, s. 60.

⁷¹ ČAPSKÝ, Martin. *Město pod vládou kazatelů: charizmatičtí náboženští vůdci ve střetu s městskou radou v pozdně středověkých českých korunních zemích*. Praha, 2015, ISBN 978-80-257-1426-3, s. 18.

⁷² HÁJEK Z LIBOČAN, Václav, Jan LINKA (ed.) *Kronika Česká*, Praha, 2013, ISBN 978-80-200-2255-4, s. 34.

⁷³ HOFFMANN, *Středověké město*, s.13.

⁷⁴ Tamtéž, s. 28,34.

⁷⁵ Tamtéž, s. 43.

⁷⁶ Tamtéž, s. 45.

⁷⁷ Tamtéž, s. 54.

pohyboval v řádu několika desítek.⁷⁸ Ve století 14. za vlády Lucemburků, je pak postupně doplňována sítí menších poddanských měst a městeček. K velikému vzepětí politického významu měst poté dochází v období husitské revoluce, nicméně v tomto období dochází rovněž k ekonomickému úpadku a poklesu počtu obyvatel.⁷⁹ K dalšímu rozvoji měst dochází v období vlády Jiřího z Poděbrad a Vladislava Jagellonského. Toto období definovaly spory o postavení měst se šlechtou, které vyvrcholily uzavřením tzv. Svatováclavské smlouvy v roce 1517.⁸⁰ K definitivnímu zlomení politické moci měst nabyté za husitské revoluce poté dochází po potlačení stavovského odboje Ferdinandem Habsburským v roce 1547.⁸¹

3.2 Vývoj politického zřízení v městech

Se vznikem měst v českých zemích se postupně začalo rovněž utvářet specifické právní prostředí, které definovalo fungování městské samosprávy. V počátečních fázích vývoje měst stál v jejich čele rychtář (někdy rovněž zvaný fojt nebo šoltys).⁸² Rychtář byl obvykle jmenován vrchností města a v případě královských měst přímo panovníkem. Při založení města se běžně stával prvním rychtářem lokátor daného města. Rychtářský úřad mohl být rovněž v dědičném držení jeho rodiny.⁸³ V prvopočátcích městské zřízení disponoval rychtář celou řadou pravomocí. Disponoval zásadní pravomocí v městské samosprávě a rovněž v městském soudnictví.⁸⁴ V průběhu času však začaly městské obce vytvářet snahy o omezení rychtářské, moci nad městskou samosprávou a zároveň o dosažení, co největšího stupně autonomie na moci královské.⁸⁵ Vedle rychtářského úřadu se tak paralelně ustanovuje městská rada složená z konšelů v jejímž čele se pravidelně střídají v určitém intervalu purkmistři.⁸⁶ Rychtář disponoval zásadním postavením v městském soudnictví. Předsedal městskému soudu a drobné soudní spory mohl řešit sám. Často byl rovněž nejbohatším obyvatelem města, jelikož k jeho úřadu patřily nemalé

⁷⁸ HORSKÁ, MAUR, *Zrod velkoměsta*, s. 60.

⁷⁹ HOFFMANN, *Středověké Město*, s. 61.

⁸⁰ Tamtéž, s. 106.

⁸¹ viz. PÁNEK, Jaroslav, *Stavovská opozice a její zápas s Habsburky 1547-1577. K politické krizi feudální třídy v předbělohorském českém státě*, Praha, 1982.

⁸² HOFFMANN, *Středověké město*, s. 405.

⁸³ Tamtéž.

⁸⁴ KEJŘ, Jiří. *Vznik městského zřízení v českých zemích*. Praha, 1998. ISBN 80-7184-515-9, s. 227.

⁸⁵ HORSKÁ, MAUR, *Zrod velkoměsta*, s. 76.

⁸⁶ KEJŘ, *Vznik městského zřízení*, s. 243.

finanční příjmy. Kromě podílu na soudních pokutách mohl rovněž pobírat různé poplatky náležící k městským trhům, masným krámům nebo cel.⁸⁷ Rychtář ve většině měst postupně přichází o své pravomoci a postupně se dostává do úlohy prostého policejního úředníka, který dohlíží na klid ve městech a řeší pouze drobnější soudní spory. Vrcholem tohoto přerodu se nakonec stává vykupování rycht městskými radami z panovníkovi moci. K tomu dochází v průběhu poměrně dlouhého časového období, jako příklad lze uvést v Plzeň (1480), Olomouc (1498) nebo Jihlavu (1505).⁸⁸

Samotná městská rada nicméně nebyla demokratickým orgánem v dnešním smyslu. Členové městské rady byly obvykle vybírání z řad nejprestižnějších a nejbohatších měšťanských rodů. Konšelé jmenoval panovník v zastoupení svého podkomořího v případně měst královských a vrchnost v městech poddanských. Nové konšely při tom obvykle navrhovala odstupující rada. Proto se ve většině měst střídali v pravidelných intervalech stále stejní konšelé a členové jejich rodin.⁸⁹ Konšelé byli jmenování během zvláštního obřadu, který se obvykle označuje jako *obnova rady*, nebo *sázení konšelů*. Zástupce vrchnosti za tento úkon pobíral nemalý plat. Konšelů bylo zpravidla 12, ale mohlo jich být více i méně. Městská rada měla pravomoci v oblasti politické, finanční, hospodářské a také soudní. Rada mohla určovat výši různých dávek a poplatků a rovněž s nimi manipulovat, disponovala městskou pečeti a zastupovala na venek městskou obec. Měla rovněž pravomoci ve správě městských úředníků a mohla přijímat nové měšťany. Jak již bylo zmíněno, v čele rady stál purkmistr. V tomto úřadě se obvykle střídali všichni členové městské rady, a to zpravidla v délce jednoho měsíce. Purkmistr disponoval městskou pečeti a rovněž klíči od městských bran.⁹⁰

Zájmy měšťanů byli ve středověkém městě rovněž reprezentovány prostřednictvím setkání celé městské obce (tzv. *valná obec*, nebo *velká obec*).⁹¹ Právo účastnit se schůzí obce měl každý plnoprávný měšťan nicméně v období husitské revoluce bylo toto právo případně některých měst rozšířeno na všechny obyvatele města.⁹² Ve většině měst existovala instituce tzv. *obecních starších*, kteří působili jako zástupci obce a mezi jejichž povinnosti patřil dohled nad městskou radou a nad jejím nakládáním

⁸⁷ HOFFMANN, *Středověké město*, s. 407–408.

⁸⁸ HORSKÁ, MAUR, *Zrod velkoměsta*, s. 77.

⁸⁹ Tamtéž, s. 77.

⁹⁰ HOFFMANN, *Středověké město*, s. 414–415.

⁹¹ HORSKÁ, MAUR, *Zrod velkoměsta*, s. 77.

⁹² HOFFMANN, *Středověké město*, s. 411.

s obecními prostředky.⁹³ Tito starší byli obvykle dva nebo čtyři ale mohlo jich být až 12. Vztah mezi městskou obcí a radou nebýval vždy harmonický. Často docházelo ke sporům, které mohli vyústit až v otevřené násilí. Tyto spory často vyvolala podezřelé nakládání s městskými financemi, jako tomu bylo například v Hradci Králové v roce 1422 nebo v Praze v roce 1444.⁹⁴ Sporu mezi městskou radou a obcí města Jihlavy, se rovněž věnuje jedna z následujících kapitol této práce.

Městské rady mohly v rámci středověkého města omezovat veřejný městský prostor. Tato omezení měla charakter sociálně-disciplinační, ekonomický, ale rovněž náboženský nebo jiný. Omezení byla různého charakteru v podobě různých vyhlášek, které byly závazné pro všechny obyvatele města a za jejich nedodržení hrozily často velmi přísné tresty. Škála těchto trestů obvykle sahala od finančních postihů až po různé fyzické tresty.⁹⁵ Rady rovněž určovali postupy, kterými mělo docházet k vymáhání těchto nařízení. Tak tomu bylo například v Praze v roce 1503, jak o tom svědčí jeden ze záznamů v městské knize smíšené agendy. Rada v tomto případě přesně stanovuje, jak postupovat v jednotlivých situacích. Jak májí být řešeny problémy s prostitucí, hazardem i dalšími neřestmi.⁹⁶

Lze tvrdit, že politické zřízení středověkých měst bylo velmi komplikované a příliš se nepodobá městské samosprávě, jak ji známe z dnešní doby, což je v kontextu této práce velmi důležité. V prostoru středověkých měst docházelo k velmi specifickému druhu politické komunikace, který utvářel sociální vztahy uvnitř městské obce. A právě na tyto vztahy v jednotlivých městských prostorech se zaměří následující kapitoly tohoto textu.

3.3 Městské hospodářství

Primární hospodářskou činností spojenou s prostředím středověkých měst je provoz rozličných řemesel. Nicméně řemesla nebyla jedinou složkou městského hospodářství. V okolí měst se provozovala zemědělská činnost a v případě měst horních také činnost

⁹³ HORSKÁ, MAUR, *Zrod velkoměsta*, s. 77.

⁹⁴ HOFFMANN, *Středověké město*, s. 412.

⁹⁵ Konkrétní příklady podobných omezení jsou uvedeny v kapitole o Plzni.

⁹⁶ Kniha smíšené agendy, Archiv hlavního města Prahy, sbírka rukopisů sign. 2133, fol. 361–363.

těžební. Města obvykle nabývala tzv. mílového práva, které jim zaručovalo výlučnou ekonomickou aktivitu v okruhu jedné míle okolo města, čímž byla města chráněna před cizí konkurencí.⁹⁷ Dalšími ekonomickými privilegii, která mohl panovník městu udělit bylo například to, že směr některých cest mohl vést pouze přes dané město a nikoliv jinudy. Postupně se objevuje tzv. právo nuceného skladu, kdy musel každý obchodník, který přes dané město projížděl své zboží ve městě složit a nabídnout ho místním. Těmito privilegii však obvykle nedisponovala všechna města a byla vyhrazena městům zvláštního významu.⁹⁸ Ústřední roly v ekonomickém životě města tvořily cechy, které zásadním způsobem ovlivňovaly ekonomický život ve městech. Cechy omezovaly konkurenci řemeslníků ve městech, kontrolovaly kvalitu zboží a rovněž ovlivňovaly vztahy s mimoměstskými obchodníky. Vznik cechů v českých zemích lze datovat na přelom 13. a 14. století.⁹⁹ V rámci městské hierarchie cechy zajišťovaly reprezentaci řemeslníků u městské samosprávy, ale rovněž dohlížely na duchovní život svých členů a také se věnovaly charitativní činnosti. Primárním cílem cechovní organizace, však bylo zabránění vzájemné konkurence mezi členy cechu. Tato regulace mohla například spočívat v individuální inovaci nabízeného zboží, k té mohlo docházet pouze po společné dohodě cechu. Cechy mohly také nakupovat suroviny, které se následně rozdělovaly mezi jeho členy. Přičemž za nedodržení cechovních regulí hrozily členům cechu postihy.¹⁰⁰

3.4 Veřejné prostory středověkých měst – Trh/Náměstí

Prvním veřejným prostorem, na který se v této práci zaměřím je náměstí středověkého města, na kterém se pravidelně odehrávaly městské trhy. Podle německého sociologa Hanse Paula Bahrdta lze trh definovat jako: *Sociální fenomén zvláštního druhu. Je to trvalá institucionalizovaná forma uspořádání, v níž se podle určitých pravidel opakovaně odehrávají sociální kontakty*.¹⁰¹ Dále podle Bahrdta může být trh regulován tím kdo jej pořádá. Pořadatel může určovat podmínky za nichž se obchoduje a také může ovlivňovat

⁹⁷ KEJŘ, *Vznik městského zřízení*, s.180.

⁹⁸ Tamtéž, s. 185-186.

⁹⁹ NĚMEČKOVÁ, Eva, *Jinde kupovati nemají než v těch místech, která jsou jim od starodávna vyměřeny. Regulace trhnu v královských městech severozápadních Čech v zrcadle cechovních stanov*, in: *Documenta Pragensia Supplementa VIII*, 2017, s. 327.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 328-329.

¹⁰¹ BAHRDT, Hans Paul, *Veřejnost a soukromí jako základní formy společenství*, in: KRATOCHVÍL, Petr (ed.), *Architektura a veřejný prostor*, Praha, 2012, ISBN 978-80-903826-4-0, s. 36.

cenu. Nejinak tomu bylo ve středověkých městech, kde trhy probíhali podle předem jasné stanovených pravidel, určených městskou radou. Na trzích docházelo k celé řadě sociálních kontaktů. Mohli se na nich setkávat obyvatelé města mezi sebou, ale také s cizinci, kteří do města přicházeli za obchodem. Rovněž se tam mohli potkávat lidé na různých úrovních sociálního postavení.

Středověké trhy lze rozdělit podle velikosti a významu na několik kategorií. Základním druhem trhu byl tzv. trh týdenní. Který se mohl konat, jak název napovídá, každý týden, ale také častěji. Hlavním cílem tohoto trhu bylo zásobování města, či jeho nejbližšího okolí základními komoditami. Docházelo na něm primárně k lokálním sociálním kontaktům. Velká města, jako bylo například pražské souměstí, mohla pořádat také specializované trhy, např. obilné, koňské, dobytčí atd. Důležitějším druhem trhu byly tzv. výroční trhy neboli jarmarky. Právo výročního trhu bylo obvykle garantované panovnickým privilegiem. Na takové trhy mohli přijet kupci ze vzdálenějších měst, ale také ze zahraničí.¹⁰²

Středověký trh je typickým příkladem prostoru regulovaného městskou radou. Vše se odehrávalo podle předem stanovených pravidel. Po celý den konání trhu platila zvláštní pravidla, která byla specifická právě pouze pro daný trh.¹⁰³ Podoba trhu, ale nebyla jednotná a napříč českými zeměmi se mohla mezi jednotlivými městy značně lišit. Prodej se obvykle zahajoval vyvěšením zvláštního znamení, nejčastěji na radniční budovu. Tímto znamením mohl být praporec nebo vích (svazek slámy). Dozor nad hladkým průběhem trhu prováděl rychtář spolu s městskými biřici. Městské rady také regulovaly pravidla samotného obchodu, kdo může prodávat a kdo naopak nakupovat. Rovněž mohl být upravován sortiment nabízeného zboží. Obvykle byli znevýhodňování mimoměstští kupci, tak aby domácím řemeslníkům nevznikala přílišná konkurence. Město také stanovovalo své míry a váhy, které se často mezi městy lišily.¹⁰⁴

Samotné náměstí bylo velmi významným veřejným prostorem v rámci středověkého města. Velká města jako bylo pražské souměstí měla náměstí několik. Náměstí obvykle zaujímalu centrální pozici v rámci městské topografie. Zpravidla se na něm nacházela radnice, ústřední kostel a domy těch nejvýznamnějších měšťanů. Středověké náměstí bylo obvykle doplněno o podloubí, ve kterém mohli řemeslníci

¹⁰² HOFFMANN, *Středověké město*, s. 254.

¹⁰³ KEJŘ, *Vznik městského zřízení*, s. 218.

¹⁰⁴ HOFFMANN, *Středověké město*, s. 256.

provozovat svou ekonomickou aktivitu. Rovněž se jednalo o nejživější prostor ve městě, a to zvláště během již zmíněných trhů. Trhovci se navzájem překřikovali ve vychvalování svého zboží a tento hluk se mísil s hlukem, který vydávali zástupy nakupujících. Na náměstí se kromě trhů odehrávala další řada různých společenských aktivit. Jako byly například různé světské či náboženské slavnosti anebo také turnaje. Při takovýchto příležitostech mohli být na náměstí vybudovány tribuny pro přihlížející.¹⁰⁵ Na náměstí se odehrávaly například exekuce, ale také na nich mohli kázat kněží. Lze konstatovat, že většina významných událostí v životě města se odehrávala na náměstí. A právě proto se městské rady snažily tento prostor co možná nejvíce ovládat za pomoci reglementujících nařízení. Vymáhání takových nařízení, ale nemuselo být vzhledem k otevřenosti tohoto prostoru snadné. Na náměstích se také obvykle scházeli nepokojné a revoltující davy, například v období husitské revoluce, jak se tomu můžeme dočíst na mnoha místech v Hájkově kronice.¹⁰⁶ Na novoměstském náměstí se například scházeli Pražané v roce 1420, když se rozhodli dobýt Vyšehrad.¹⁰⁷

3.5 Veřejné prostory středověkých měst – Kostel a jeho okolí

Ústřední farní kostel hrál v životě středověkého města zcela zásadní roli. Na jednu stranu byl centrem duchovního života města, ale rovněž byl místem setkávání městské společnosti a plnil také celou řadu světských funkcí. Kostel stál obvykle na náměstí a byl obklopen městským hřbitovem (hřbitovy byly odsunuty na okraj měst až v souvislosti s josefínskými reformami v 18. století).¹⁰⁸ Samotná konstrukce kostela představovala v duchovní rovině propojení *země a nebes*. Jeho výzdoba sama často vytvářela biblické příběhy, které takto měly být přiblíženy i negramotným návštěvníkům kostela. Například antropomorfní obrazce, mohly připomínat biblické stvoření světa a člověka.¹⁰⁹ Kostel tak vytváří unikátní prostor, v němž duchovní svět přechází do toho světského. Tento přechod

¹⁰⁵ ČAPSKÝ, *Město pod vládou*, s. 71.

¹⁰⁶ I přes faktografickou nespolehlivost této práce, je stále Hájkova kronika velmi dobrým pramenem pro pochopení mentality pozdně středověké společnosti.

¹⁰⁷ HÁJEK Z LIBOČAN, *Kronika česká*, s. 892.

¹⁰⁸ např. URL: <: <https://plzenoviny.cz/prisna-hygienicka-opatreni-neolibeneho-cisare-josefa-ii-vyhнала-mrtve-z-mest/> > [cit. 12.08.2021].

¹⁰⁹ WINTER, David Ross, *Marking the city for Christ. Spatiality and the Invention of Utrecht's Medieval cross of Churches*, in: Meredith COHEN, Fanny MADELINE (eds.), *Space in the Medieval West, Places, Territories and Imagined Geographies*, Farnham, 2014, ISBN 9781409453017, s. 84.

je plynulý a lze jej pozorovat od vchodu do lodi kostela až k samotnému oltáři, kde již převládá posvátná spiritualita.¹¹⁰ Nicméně v kontextu této práce je více zajímavá světská podstata kostela, který v městské topografii figuruje jakožto významný sociální prostor.

Stejně tak, jako se ve středověkém farním kostele střetával profánní a sakrální prostor se uvnitř i vně tohoto kostela střetávala autorita církve s autoritou města. Konšelé neměli možnost přímo zasahovat do náplně církevní liturgie, ale mohli ovlivňovat světské části církevních slavností či průvodů.¹¹¹ Naproti tomu církev mohla zasahovat do světských záležitostí města, a to například poskytováním církevního azylu člověku pronásledovanému městskou spravedlností. Církev rovněž svou charitativní činností mohla pomáhat městské chudině a žebrákům, kteří se shromažďovali primárně v okolí kostela.¹¹² Církevní prostor uvnitř města mohl také poskytnout útočiště spiklencům a konspirátorům, kteří mohli tohoto prostoru využívat pro nerušené schůzky mimo oči a uši městské rady.¹¹³ Jelikož městská obec byla obvykle hlavním investorem při výstavbě kostela, mohla promlouvat do jeho výzdoby. Město se tak mohlo uvnitř stavby reprezentovat jako štědrý a zbožný donátor. Jelikož stavba kostela obvykle dominovala okolí byla tato reprezentativní funkce kostela pro městské rady velmi důležitá. Kostel byl zásadní pro život každého obyvatele města, sloužil jako místo významné pro přechodové rituály, kterými obvykle prošel každý jedinec, jednalo se primárně o křty, svatby a pohřby.¹¹⁴

Další funkcí, kterou v rámci města kostel zastával byla funkce vzdělávací, jelikož k chrámu obvykle náležela rovněž škola. Chrám mohl v některých případech působit i jako zcela světské místo, kde se lidé potkávali, seznamovali se a hlasitě se bavili. Někdy mohl kostel působit dokonce jako skladiště potravin, či jako místo směny.¹¹⁵ Jako místo setkávání mohl rovněž fungovat i přilehlý hřbitov, který nebyl zdaleka v období středověku vnímán, jak je tomu v dnešní době. Zatímco dnes je hřbitov temným a smutným místem ve středověkém městě tomu bylo přesně naopak, jelikož se nacházel obvykle na nejrušnějším místě města a lidé přes něj pravidelně procházeli a účastnili se

¹¹⁰ VARAM, Laura, *Sanctity and the City: Sacred Space in Henry Bradshaw's Life of St Werburge*, in: CLARKE, Catherine A. M., *Mapping the Medieval City, Space, Place, Identity in Chester 1200–1600*, Cardiff, 2021, ISBN 978-0-7083-2392-2, s. 114–115.

¹¹¹ ČAPSKÝ, Město pod vládou, s. 55.

¹¹² ČAPSKÝ, Martin, *Komunikace ve středověkých městech. Úvod*. Opava, 2014, ISBN: 978-80-7510-109-9, s. 23.

¹¹³ SERNEELS, *Making space*, s. 8.

¹¹⁴ ČAPSKÝ, *Město pod vládou*, s.56.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 57.

na něm četných sociálních kontaktů. V některých případech mohly být dokonce hřbitovy místem na kterých zeměpán vydával významné listiny. Na hřbitovech se rovněž konaly trhy a také na nich působili kazatelé.¹¹⁶ O středověkém chrámu lze tedy bez nadsázky tvrdit že plnil funkci jakéhosi multifunkčního centra celé městské komunity. Chrám hrál důležitou roli v každodenním životě každého obyvatele města.

Kostely byly rovněž zásadním prostředníkem politické komunikace v rámci středověké společnosti. Například v období husitské revoluce se setkáme s nejedním případem, kdy kostely sloužily k radikalizaci městského obyvatelstva. Jeden z takových případů uvádí ve své kronice Vavřinec z Březové, kdy v roce 1421 svolal Jan Želivský obyvatele Pražských Měst ke kostelu sv. Štěpána, kde svým kázáním přesvědčil dav, aby si zvolil jako svého zástupce hejtmana, a aby se vzbouřili proti svým městským radám.¹¹⁷

3.6 Veřejné prostory středověkých měst – Radnice

Radnice středověkého města byla velmi specifickým sociálním prostorem, kde docházelo k formování městské identity, vytváření kolektivní paměti městské obce. Probíhala v nich symbolická komunikace na všech úrovních. V jejich prostorech mohlo docházet kromě zasedání městské rady také k řízením městského soudu, také se v nich často nacházela městská zbrojnice a vězení. Samotná stavba a bohatost její výstavby symbolizovala bohatství a sílu města.¹¹⁸ Výzdoba radnic rovněž symbolizovala spětí městské obce se zeměpánem a jeho mocí, která legitimizovala městskou samosprávu.¹¹⁹ Radnice nefungovala jakožto komunikační uzel pouze uvnitř města, ale zajišťovala komunikaci i s jeho okolím.¹²⁰ Radnice vznikaly ve městech postupně v průběhu středověku a tento trend se do českých zemí šířil ze zahraničí, a to primárně z německy mluvících zemí. S prvními radnicemi na našem území se setkáváme až v průběhu 14. století. Radnice obvykle vznikaly nejprve v metropolích a větších městech.¹²¹ Radnice často vznikali

¹¹⁶ Tamtéž, s. 58.

¹¹⁷ VAVŘINEC Z BŘEZOVÉ, *Husitská kronika*, Jan Blahoslav ČAPEK – Marie BLÁHOVÁ (eds.), Praha, 1979, s. 259.

¹¹⁸ HRUBÁ, Michaela, *Veřejný prostor ve středověkých a raně novověkých městech*, in: JÍŠOVÁ Kateřina a HRDINA, Jan, *Documenta Pragensia Supplementa VIII*, 2017, Praha, issn. 0231-7443.

¹¹⁹ ČAPSKÝ, Město pod vládou, s. 65.

¹²⁰ ŠEDIVÝ, Juraj, Kateřina JÍŠOVÁ, *Středověké radnice ve střední Evropě*, in: *Documenta Pragensia Supplementa VIII*, 2017, s. 15.

¹²¹ Tamtéž, s. 21-23.

z kupeckých či jiných měšťanských domů a k jejich zřízení potřebovalo město povolení panovníka.¹²²

Radnice plnila v rámci městské obce celou řadu funkcí. Tou primární bylo přirozeně poskytnout prostor pro zasedání městské rady. V jejím přízemí obvykle fungoval radniční šenk ve kterém docházelo k čepování piva. K některým radnicím náležela věž, v níž byl obvykle umístěn zvon a která často reprezentovala moc a bohatství města. Zvony byly ve středověké společnosti základním komunikačním nástrojem. Středověký člověk dokázal rozpoznat zvuk zvonu radničního od zvonu kostelního a rozuměl různým signálům. Tento zvon sloužil ke svolávání konšelů na radnici, nebo ke svolání celé obce. Mezi další úlohy zvonu patřilo zahájení a ukončení trhů a také varování před nebezpečím.¹²³

Radnice byla vedle kostela nejdůležitějším střediskem společenského života ve městě. Byla úzce spojena s ekonomickými aktivitami města, jelikož se obvykle nacházela v bezprostředním sousedství kupeckých domů a městských trhů. Na radniční budově byly umístěny vzory městských měr a vah, které musely být na městských trzích dodržovány a které se mohly mezi jednotlivými městy výrazně lišit. K prodeji ale mohlo docházet i přímo v radniční budově. Na půdě radnice se ale také odehrávala celá řada slavností a tanečních, ale i jiných zábav.¹²⁴ Symbolická komunikace prostupovala celou radniční budovou i jejím okolím. Politický akt uzavřený na radnici měl mnohem větší legitimizační váhu nežli podobný akt uzavřený někde jinde. Obsazení radnice, tak bylo jedním z prvních cílů při případných rebéliích. S tímto fenoménem se často setkáváme během husitské revoluce. Notoricky známým případem je útok na novoměstskou radnici v červenci 1419, během níž byli novoměstští konšelé vymetáni z oken radnice a město následně ovládli utrakvisté.

¹²² HOFFMANN, *Středověké město*, s. 185.

¹²³ BOROVSÝ, Tomáš, *Zvony a lidé středověkého města. Komunikační funkce zvonů v městské společnosti*. in: ČAPSKÝ, Martin, *Komunikace ve středověkých městech*, s. 44.

¹²⁴ ČAPSKÝ, *Město pod vládou*, s. 65.

3.7 Další veřejné prostory středověkého města

Do kategorie dalších veřejných prostorů ve středověkém městě, lze zařadit například hostinec, cechovní domy, nebo městské lázně. Středověká krčma nesloužila (podobně jako je tomu dnes) pouze k podávání jídla a pití ale byla rovněž významným místem setkávání a sociální komunikace. Kupci mohli v krčmě domlouvat své obchody, také mohla být místem, kde docházelo k oficiální i neoficiální komunikaci politické. V krčmě se tak setkávali například nespokojení měšťané, aby vzájemně rozebírali své zájmy a připravovali případné činy. V rovině oficiální politické komunikace bylo obvyklé že do krčem umísťovala městská rada své vyhlášky a nařízení. Hostinec byl také místem, kde se místní obyvatelé mohli setkávat s cizinci a sdělovat si s nimi své zážitky.¹²⁵ Středověký šenk byl rovněž místem konfliktu. Často v něm docházelo ke sporům končícím obviněním z nactiutrhání nebo hanění městské rady či zeměpána.¹²⁶

Cechovní domy byly veřejnými prostory jenom částečně, jelikož byly obvykle vyhrazeny pouze příslušníkům městských cechů. Cechy byly společenstvím řemeslníků stejného nebo podobného zaměření, kteří se spojovali dohromady, aby mohli lépe prosazovat své zájmy na půdě města. Ve svých řádech cechy regulovaly ekonomické chování svých členů, ale zároveň je chránily před cizí konkurencí a rovněž zamezovaly konkurenci mezi členy těchto cechů.¹²⁷ Ve středověkých městech však bohaté cechy často zasahovaly do politického života a mnohdy ovládaly městskou radu, jako tomu bylo v případě Jihlavy na počátku 16. století, které se věnuji v následující kapitole.

¹²⁵ Tamtéž, s. 67.

¹²⁶ Tamtéž, s. 68.

¹²⁷ NĚMEČKOVÁ, Eva, *Regulace trhu v královských městech*, in: *Documenta Pragensia Supplementa VIII*, 2017, s. 328.

4. Městský prostor ve stínu Jihlavských nepokojů v letech 1520–1524

Významné moravské město Jihlava se na počátku 16. století stala dějištěm událostí, které vedly k dočasnému rozpadu městského zřízení a konfliktu se zeměpanskou mocí. Řešením těchto nepokojů se nejprve zabývaly moravští zemští úředníci a posléze i samotný král Ludvík Jagellonský. Ten v roce 1524 vydal mandát v němž nařídil měšťanům, aby dodržovali stanovený řád a hrozil jim přísnými tresty za jeho neuposlechnutí. Krátce po vydání tohoto mandátu se také situace ve městě postupně skutečně uklidnila. V této části práce se nejprve stručně zaměřím na dějiny města Jihlavy a vývoj tamního politické zřízení do počátku 16. století. Následně se pokusím vystopovat důvody toho proč k nepokojům došlo, jaká byla jejich bezprostřední příčina a jak probíhaly. Hlavním cílem je však prozkoumat celou událost z pohledu prostorových studií. Jakou roli hrál prostor v celé události, jaký měl význam pro vzbouřené měšťany, městskou radu a zemské úředníky.

Základním pramenem této kapitoly je zmíněný královský mandát, resp. jeho český přepis, jehož edice je rovněž uvedena v závěru tohoto textu a také jihlavská kronika z 19. století od Marina Leopolda von Löwenthala. Kromě samotného mandátu jsou důležité také dvě další listiny mandátu předcházející, a to smlouva mezi městkou radou a obcí z roku 1521 a list moravského podkomořího z roku 1522. Za pomoci důkladné analýzy těchto pramenů a jejich konfrontací s vydanou literaturou je možné vystopovat vývoj událostí a jejich průběh v rámci městského prostoru.

4.1 Stručné dějiny královského města Jihlavy

Město Jihlava bylo založeno přibližně ve 40. letech 13. století, což je období korespondující se závěrečnými léty vlády krále Václava I. Z tohoto období, konkrétně z roku 1249, rovněž pochází první písemná zmínka o Jihlavě. Město však navazovalo na starší osídlení v oblasti. Jméno města je odvozeno od názvu řeky Jihlavy, které je

pravděpodobně starým slovanským označením pro jehlu. Z českého názvu je poté odvozen rovněž německý název města Iglau. Založení královského města je úzce spojeno s těžbou stříbra, která se v okolí rychle rozvíjela, díky čemuž si Jihlava vytvořila v přemyslovských zemích výsadní postavení.¹²⁸ V tomto období rovněž vrcholila kolonizační aktivita, která stála za přílivem německo-jazyčného obyvatelstva do oblasti, které se postupně prosadilo jako obyvatelstvo v této oblasti většinové.¹²⁹ Město, nacházející se na stejnojmenné řece leželo přímo na zemské hranici mezi Čechami a Moravou. Správně však připadalo tradičně pod pravomoc moravských zemských úřadů.¹³⁰ Vrchol rozvoje jihlavské horní činnosti spadá do druhé poloviny 13. století a koresponduje s vládou Přemysla II. Otakara. Kromě těžby samotné probíhala v Jihlavě rovněž i ražba mincí. V tomto období se rovněž etabluje v Jihlavě velmi bohatá patricijská vrstva měšťanů, kteří postupně obsazují významné posty v městské samosprávě. Postavení horního města a hlavního centra těžby stříbra, si však Jihlava neudržela příliš dlouho a již koncem 13. století ji na této pozici nahrazuje Kutná Hora.¹³¹ Těžba v menší míře probíhala ještě ve 14. a i na počátku 15. století nicméně hlavním zdrojem bohatství města se postupně stala řemesla. V Jihlavě se provozovala, podobně jako v ostatních středověkých městech, celá plejáda řemesel. Velkou proslulost získali například jihlavští soukeníci. Bohatnoucí řemeslníci se postupem času začali organizovat do cechů, které získávaly značnou politickou moc.¹³² Kromě těžby a řemesel se Jihlava proslavila také svými městskými právy, které následně přejímala další města.¹³³ Oblast jihlavského práva se vázala hlavně na hornictví.¹³⁴

4.2 Vývoj zřízení městské samosprávy v Jihlavě

Městské zřízení Jihlavy se do jisté míry podobá dalším královským městům. V období po založení města disponoval rozhodující mocí královský rychtář. Nicméně i v Jihlavě se brzy objevuje spor mezi městskou samosprávou a panovnickou mocí. Význam rychtáře

¹²⁸ Renata, PISKOVÁ, a kol. *Jihlava*, Jihlava – Praha, 2009, ISBN 978-80-7106-551-7, s. 39, 50 a 63.

¹²⁹ Tamtéž, s. 63.

¹³⁰ Tamtéž, s. 41.

¹³¹ Tamtéž, s. 51 a 81-84.

¹³² Tamtéž, s. 147.

¹³³ Tamtéž, s. 97.

¹³⁴ HOFFMANN, *Středověké město*, s. 399.

upadá až je rychta nakonec vykoupena a tím zcela přechází pod svrchovanost městské rady.¹³⁵ Rychtářova moc byla omezována již během 14. století. V roce 1364 jihlavská rada zapověděla rychtářovi přístup na jednání rady, nebyl-li tam přizván.¹³⁶ K výkupu rychty došlo v Jihlavě až poměrně pozdě, a to v roce 1505.¹³⁷ Městské rady Jihlavy tradičně tvořili nejbohatší patricijské rodiny, které se pravidelně střídaly a nepřipouštěly příliš podílu na moci ostatním vrstvám.

Patricijskou vrstvu původně pravděpodobně tvořili rodiny, které zbohatly na těžbě a svůj velký kapitál následně investovaly do obchodu, následně do této vrstvy začali pronikat řemeslníci. K vyostřenému konfliktu došlo v roce 1394, kdy ozbrojení řemeslníci vtrhli na radnici. Konflikt se nicméně podařilo zažehnat.¹³⁸ Pro události, které jsou tématem této práce je také důležité, že v Jihlavě, tak jako v jiných středověkých městech existoval systém čtyř starších, kteří reprezentovali obec a podíleli se na důležitých rozhodnutích.¹³⁹ Městské radě se však v průběhu 15. století podařilo vliv této instituce omezit a prakticky ji sloučit s městskou radou.¹⁴⁰ Opozici vůči radě dlouhodobě tvořil cech soukeníků, který v průběhu času velmi bohatl.¹⁴¹ Počátkem 16. století získal v městské radě velký vliv cech sladovníků, který mohl držet, podle jihlavského kronikáře Marina Leopolda von Löwenthal, ve dvanáctičlenném sboru konšelů sedm nebo osm křesel.¹⁴² Nicméně novější výzkumy ukazují že podíl sladovníků v konšelském sboru byl pravděpodobně nižší.¹⁴³ Právě ve sporech mezi bohatými cechy o moc v městské radě, lze vysledovat jednu z dlouhodobých příčin sledovaných událostí.

¹³⁵ PISKOVÁ, *Jihlava* s. 127.

¹³⁶ HOFFMANN, *Středověké město*, s. 406.

¹³⁷ Tamtéž, s. 407.

¹³⁸ PISKOVÁ, *Jihlava*, s. 129.

¹³⁹ Jaromír ČELAKOVSKÝ, *O vývoji středověkého zřízení radního v městech Pražských*, Sborník příspěvků k dějinám hlav. města Prahy, Praha, 1920, s. 148.

¹⁴⁰ PISKOVÁ, *Jihlava*, s.129.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 130.

¹⁴² Martin Leopold von LÖWENTHAL, *Chronik der königlichen Stadt Iglau (1402-1607)*, Brno, 1861, 48.

¹⁴³ ČAPSKÝ, Martin, *Na pranýř jej namalovati dali. Politická komunikace v pozdně středověké Jihlavě*, *Studia Mediaevalia Bohemica* 2019 č. 2, s. 236; *Městská kniha VI soudní (1514-1529)*, SOkA Jihlava, fond Archiv města Jihlava do r. 1848, odd. Úřední knihy a rukopisy, inv. č. 7, fol. 165v.

4.3 Jihlava ve střetu se zeměpanskou mocí

Nepokoje v letech 1521–1524 nebyly prvním případem sporu města Jihlavy s centrální královskou mocí. V průběhu 15. století jich lze vysledovat celou řadu. K největším sporům došlo během vlády Jiřího z Poděbrad. Jedním z důvodů odporu vůči panovníkovi, který sám vyznával utrakvismus byl fakt, že Jihlava zůstávala po celou dobu husitské revoluce katolickým městem.¹⁴⁴ Jihlava odmítla královskou volbu a král Jiří Jihlavu roku 1458 oblehl. Načež následně uzavřel s městem smír, který ale neměl dlouhého trvání.¹⁴⁵ Již roku 1466 prohlásil papež Pavel II Jiřího za sesazeného z trůnu, načež se Jihlava otevřeně postavila na stranu jeho nepřátel. Zástupci Jihlavy se následně účastnili královské volby Matyáše Korvína českým králem.¹⁴⁶ K dalšímu sporu došlo za vlády Vladislava Jagellonského, který přislíbil, že nebude dávat město do zástavy za královské dluhy, což následně porušil.¹⁴⁷

4.4 Počátek nepokojů – 1520

Bezprostřední příčinou vypuknutí nepokojů byla ničivá povodeň v roce 1520. Povodeň způsobilo protržení hráze rybníku Lukáš, po kterém následovalo kaskádovité protržení třinácti dalších rybníků. Voda zaplavila předměstí a při neštěstí utonulo několik desítek lidí.¹⁴⁸ Obec kladla vinu městské radě, reprezentované mimo jiné cechem sladovníků, která měla zanedbat správu rybníku. Obec chtěla potrestání viníků a předložení městských počtů. Městská rada hledala pomoc u krále v Budíně.¹⁴⁹ Nejvýznamnější demonstrací nespokojenosti obce byl pohřeb poslední oběti neštěstí, mladého tovaryše, jehož tělo bylo nalezeno zavelené v sutinách. Obřad se konal v minoritském kostele. Tamní kvardián při svém kázání nasměroval zlost shromážděných právě proti radnici a městské radě. Tělo tovaryše bylo následně demonstrativně odneseno před radnici, kde se shromáždění dožadovali spravedlnosti. Nicméně nelze tvrdit, že by se jednalo o zcela

¹⁴⁴ PISKOVÁ, *Jihlava*, s. 181.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 190.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 192-193.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 196.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 204.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 198.

impulzivní akci rozvášněného davu, neboť shromáždění ještě v kostele zvolili své představitele a uzavřeli smlouvu kterou doplnili cechovními pečeti. Konšelé se snažili dav zastavit. Tyto snahy však byly marné a průvod se vydal na cestu k radnici. Toto shromáždění tvořili lidé široké sociální skladby včetně obyvatel předměstí a okolí města. Dav následně obsadil prostranství před radnicí a dožadoval se vstupu. Městská rada se snažila situaci uklidnit, i tyto snahy však byly marné. V následujících měsících se začala obec scházet mimo radniční půdu a bez vědomí městské rady. Cechy si následně zvolily novou městskou radu a listiny potvrzovaly svými pečeti.¹⁵⁰ Ke smíření obce a rady mělo dojít při příležitosti moravského zemského sněmu v Brně v létě roku 1521. Výsledkem jednání byla kompromisní smlouva mezi radou a obcí.

4.5 Pokus o kompromis – 1521

Jednání probíhalo na sněmu v Brně za přítomnosti Viléma Kuny z Kunštátu, Zdeňka z Lomnice, Viléma z Vyškova, Jindřicha Beránka z Petrovce a Martina Venclicha z Vrchovišť.¹⁵¹ Smlouva obsahuje kompromisní dohodu o postupu dosazování konšelů do městské rady. Z cechu sladovníků mohli napříště pocházet pouze čtyři konšelé z dvanáctičlenného sboru. Obec si měla nadále za svého středu zvolit čtyři starší, na které měla následně vznášet veškeré své požadavky. Těmto čtyřem starším měli konšelé každý rok při obnovování městské rady předložit městské účty ke kontrole. Zároveň bylo stanoveno, že vinu za ničivou povodeň nese porybný.¹⁵² Ten měl být vypátrán a podle vůle obce potrestán. Postiženým má být z obecních peněz vypůjčeno na Vánoce sto kop grošů a na další Vánoce dalších sto kop. Tyto mají být spláceny každý rok na Vánoce částkou dvaceti pěti kop. A pokud bude potřeba má těmto lidem obec pomoci i dodáním stavebního kamene a dřeva. Po dobu padesáti let se při výročí neštěstí měla také konat zádušní mše za oběti povodně.¹⁵³ Řemeslníci se k sobě měli nadále chovat s láskou a svorností a měli dbát na dodržování privilegií, která dostali v minulosti od panovníků. Útrata, kterou vytvořili radní při cestě za králem do Budína jim má být prominuta. A stejně tak peníze, které utratili zástupci obce. Pouze pokud by byl mezi těmito dvěma

¹⁵⁰ ČAPSKÝ, *Na pranýř jej malovati dali*, s. 219.

¹⁵¹ von LÖWENTHAL, *Chronik*, s. 46.

¹⁵² Fissmeyster

¹⁵³ von LÖWENTHAL, *Chronik*, s. 46.

částkami rozdíl, tak má být vyrovnán, aby obě strany utratily stejně. A na dále se mají takovýchto útrat vyvarovat. Smlouva nadále stanovuje podobu tzv. frejunku tedy volného obchodu za nižší ceny, který měl trvat týden před jarmarkem a týden po něm. Což mohla ale rada změnit, pokud by to městu přineslo finanční ztrátu. V závěru se praví že tato smlouva má vyřešit vše zlé a na příště aby se již obec proti své radě nebouřila.¹⁵⁴

Následuje výčet deseti požadavků, které vznesla obec a odpověď na tyto požadavky ze strany rady.

Požadavky obce:

1. Aby byla městská rada obnovována za dohledu čtyřech starších.¹⁵⁵
2. Aby v radě byli maximálně čtyři zástupci cechu sladovníků.
3. Aby byli vyvoleni čtyři z obce, kteří budou potvrzeni radou.
4. Aby každý rok předložila rada těmto čtyřem městské účty.
5. Aby byla zachována městská práva, která toho času nebyla dodržována.
6. Aby v radě nebyli konšelé navzájem příbuzní, jako tomu bylo doposud.
7. Aby nebili členové obce trestáni za drobné přečiny, jako dříve kdy konšelé udělovali pokuty, které si následně rozdělovali mezi sebou. Takový člověk měl být trestán čtyřmi staršími.
8. Aby nebyli členové obce trestáni za chození po ulici v noci, jak se dělo doposud.
9. Aby konšelé zaplatili útratu za svou cestu do Budína ke králi.
10. Aby člen obce Balthazar Jungmayer nebyl potrestán za to, že řekl, že královský mandát *není proti obecnému dobru*. (?)¹⁵⁶

Odpověď městské rady:

1. Není možné, aby starší dohlíželi na obnovování městské rady, jelikož to náleží pouze panovníkovi nebo jeho podkomořímu.
2. Podle tradice v městské radě bylo vždy sladovníků sedm nebo osm. Jelikož sladovník má nejvíce volného času, protože vaří pivo hlavně přes zimu a přes léto nemá příliš mnoho práce.¹⁵⁷

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 47.

¹⁵⁵ Systém čtyřech starších byl tradiční institucí, která v průběhu 14. století postupně splynula s městskou radou, paralelní vývoj lze sledovat například v Praze viz. Jaromír Čelakovský, *O vývoji zřízení radního v městech Pražských*.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 48.

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 48.

3. O volení čtyřech starších se obec pokusila již před tímto jednáním a nic dobrého z toho nevzešlo.
4. Obecní počty se každý rok předávají nové městské radě, a tak to vždy bylo.
5. Městská rada neví o tom, že by se ve městě nedodržovala městská práva.
6. Rada argumentuje, že se přesně tak již chová. Tedy že konšelé nejsou navzájem příbuzní.
7. V případě udělování pokut se rada vždy chová podle práva a je nepřípustné, aby lidé byli souzeni volenými staršími.¹⁵⁸
8. Zákaz chození v noci po ulicích platí proto, že již jeden člověk v nočním čase na ulici zemřel a rada chce tímto nařízením dalším vraždám předejít.
9. Když rada vyslala pět konšelů ke králi tak se zachovala podle starodávných zvyklostí.
10. Balthazar musí být potrestán, jelikož vykonával dvě řemesla najednou (?).

Výsledná smlouva je tedy kompromisem mezi názory dvou stran. Některým požadavkům obce bylo vyslyšeno, jiným částečně a některé byly zamítnuty. Velký důraz byl kladen na odškodnění obětí povodně, která stála u zrodu samotných nepokojů. Nicméně smlouva řeší i ekonomické otázky, které s původními nepokoji na první pohled nemají mnoho společného, nicméně právě v těchto otázkách lze vysledovat dlouhodobější příčiny těchto událostí. Dále se požadavky obce věnují oblasti sociální disciplinace. Obec si stěžuje, na to že jsou její členové zatýkáni často za drobné přečiny, které se přímo týkají veřejného prostoru města. Této části sporu se budu podrobněji věnovat v jedné z dalších kapitol této části textu. Tato smlouva ale nezabránila tomu, aby konflikt mezi radou a obcí nadále pokračoval. Jelikož se situace nevyřešila vyslal král do města komisi vedenou podkomořím Vilémem Kunou z Kunštátu. Snahou této komise bylo spory konečně vyřešit. Výsledkem její práce byla listina podkomořího, ve které upravuje podobu městského zřízení města Jihlavy.

4.6 List podkomořího Viléma Kuny z Kunštátu – 1522

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 49.

Podkomoří nejprve předestírá, že jeho cílem je jménem krále ukončit spory mezi radou a obcí. Nadále vyjmenovává členy komise, kteří byli přítomni.¹⁵⁹

1. V prvním bodě podkomoří stanovuje, že tyto pře neunesou nic dobrého, a naopak poškozují pověst města, rady i obce a že si přeje, aby tyto spory skončily.
2. Při obnovování městské rady se má pravidelně střídat šest z 36 měšťanů, kteří se pravidelně střídali v tříletých cyklech ve dvanáctičlenné radě, a šest dalších z obce, přičemž je opět uvedeno že ze sladovnického řemesla smí být pouze čtyři konšelé. Také je stanoveno že konšelé mají být vybíráni podle jejich schopností, a ne podle přátelství nebo přízně.
3. Při každoročním obnovování rady, jsou konšelé povinni předložit městské účty, a to buďto podkomořímu, nebo jím pověřenému člověku ze stavu rytířského.¹⁶⁰
4. Nadále se věnuje pomoci pro oběti povodně, kterým má být vypůjčeno sto kop grošů na svátek Jana Křtitele a dalších sto kop na Vánoce. Také příští Svatojiřský a Svatováclavský *Lozunk*¹⁶¹ jim má být odpuštěn.
5. Na dalších padesát let má, v den výročí neštěstí, městská rada dávat kopu grošů do špitálu na pomoc chudých.
6. Dále stanovuje pravidla pro vaření a dovoz piva.
7. V sedmém bodě stanovuje způsob trestání měšťanů. Nejprve jím má být domluveno. Na podruhé má být vsazen do *slušného* vězení. A na potřetí má dostat pokutu, ale takovou, aby ho neohrozila na majetku a má být zanesena do městských účtů. A pokud by se některému členu obce zdálo, že je trestán nespravedlivě, tak se nemá bouřit, ale má si stěžovat u podkomořího či jeho nástupců.¹⁶²
8. Zápis¹⁶³ má obec odevzdat panu podkomořímu a žádné další takové nepoužívat, kromě těch, kterých se užívalo tradičně.
9. Na dále stanovuje že tato listina bude potvrzena králem a její ustanovení se budou nadále dodržovat.¹⁶⁴

Ve druhé listině datované stejného dne podkomoří stanovuje, jak mají být výše zmíněná pravidla přijata a že s nimi obě strany sporu souhlasí a také s tím, aby byla

¹⁵⁹ Jidřich z Lomnice, Hynek z Ludanic, Čelaud z Palovic a Zikmund z Chlebskeho.

¹⁶⁰ von LÖVENTHAL, *Chronik*, s. 51.

¹⁶¹ městský plat

¹⁶² Tamtéž, s. 52.

¹⁶³ Pravděpodobně listinu právního charakteru, která měla nahrazovat stávající zřízení.

¹⁶⁴ Tamtéž s. 53.

předložena králi, který je následně potvrdí. Čtyři osoby, které si zvolila obec mají zůstat na svých místech až do potvrzení listiny králem. Podkomoří v listině ještě nadále upravuje způsob čepování vína ve městě.¹⁶⁵

Z charakteru listiny, lze uvozovat, že ustanovení uzavřená předchozího roku v Brně nebyla dodržována. Mimo jiné o tom svědčí posunutí platby sto kop grošů obětem povodně, která měla být vyplacena na Vánoce. Z posunutí platby lze usuzovat, že k jejímu vyplacení nedošlo. Je zjevné že spory ve městě měly hlubší socio-ekonomické základy a jejich řešení bylo velmi komplikované. Listina opět upravuje kromě podoby městské rady a jejího střídání, také podobu čepování piva a vína a trestání měšťanů. Nicméně ani ustanovení z roku 1522 situaci nevyřešilo a v následujících letech došlo k další eskalaci.

4.7 Další stupňování napětí, zásah královské moci a ukončení konfliktu 1523-1524

Ani změny provedené podkomořím Vilémem Kunou z Kunštátu nedokázaly nepokoje ukončit. K další eskalaci nepokojů přispěl ničiví požár, který město zachvátil roku 1523.¹⁶⁶ Požár způsobil blesk a následkem toho požáru vyhořelo 67 domů uvnitř městských hradeb.¹⁶⁷ Roku 1524 vyslal král do města svého vyslance Žibřida z Boholust. I přes to, že se jednalo o králova vyslance se ho obec odvážila zesměšnit vystavením jeho erbu (či podobizny) na pranýři.¹⁶⁸ Král si nechal aktéry předvolat k jednání načež uznal nároky rady a nechal zástupce obce uvěznit.¹⁶⁹ Následně král vydal mandát, který měl nepokoje definitivně ukončit. Český přepis mandátu je dnes uložen v jihlavském archivu.¹⁷⁰

Na třech listech král nařizuje obci poslušnost a návrat ke starým pořádkům. Král Ludvík v textu nejprve predestinuje, že, když obec sesadila městskou radu tak jednala protiprávně a stejně tak si neměla právo sadit dle své vůle vlastní konšely. Následuje výčet všech bezpráví, kterých se obec vůči panovníkovi a městské radě dopustila. Zvláštní

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 53–54.

¹⁶⁶ PISKOVÁ, *Jihlava*, s. 199.

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 202.

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 199.

¹⁶⁹ Tamtéž.

¹⁷⁰ Královský mandát Ludvíka Jagellonského, SOKA Jihlava, f. Archiv města Jihlava do r. 1848, inv. c. 341; edice mandátu je uvedena v závěru kapitoly.

důraz klade na znevážení královského vyslance a jeho listiny a také na zadržování městských platů. Král nařizuje pod přísnými tresty, aby obec sesadila čtyři starší i dvacet čtyři vybraných zástupců a aby je již nadále nikoho takového nevolili. Zakazuje obci pod pohrůžkou ztráty hrdla i majetku další vzpouru proti potvrzené městské radě. Pokud by došlo ve městě k nějakým nesrovnalostem má se obec obrátit na královskou komisi, která bude zřízena při zemském sněmu. Sesazení konšelé mají být prostřednictvím podkomořího opět dosazeni na svá místa. Pečeti a listiny, které používala obec mají být odevzdány na radnici a následně mají být zničeny. V závěru obci nařizuje, aby se držela starých obyčejů a ustanovení této listiny.

Lze konstatovat, že v případě listin z let 1521 a 1522 dokázala obec přinutit městskou radu ke kompromisům a dokázala prosadit část svých požadavků. Nicméně v mandátu král všechny tyto ústupky ruší a nařizuje obci, aby se chovala tak jako před počátkem nepokojů. Ve sporu tedy dosáhla úspěchu městská rada, které se podařilo zachovat stávající zřízení. Ničivá povodeň v roce 1520 potom spustila události, ke kterým město již delší dobu směřovalo. Městská obec získala záminku, proč se proti radě otevřeně postavit. V prvotních jednáních dokázala obec prosadit celou řadu ze svých požadavků, nicméně nepokoje se nadále stupňovaly. Král se nakonec jednoznačně přiklonil na stranu městské rady a pod hrozbou přísných trestů přinutil obec k poslušnosti a aby byl následně obnoven stav před začátkem nepokojů.

Celou událost lze tedy interpretovat, jako pokus obce o uchopení se politické moci ve městě na úkor městské rady, který ale ve výsledku zkrachoval a z požadovaných změn se obci nakonec prakticky žádnou nepodařilo prosadit. Poslední otázkou, kterou je třeba zodpovědět je jakou roli hrál v celé události prostor.

4.8 Městský prostor na pozadí konfliktu

Nyní se již zaměřím na interpretování sledovaných událostí z pohledu (sociálního) městského prostoru. V Jihlavských událostech z let 1521–1524 lze sledovat celou řadu paralel s událostmi, které sleduje Hannah Serneels ve svém textu o městských revoltách v Nizozemí.¹⁷¹ Ve středověké revoltě je prostor zcela zásadním hybatelem. Kromě

¹⁷¹ Stručné shrnutí textu je uvedeno v druhé kapitole této práce.

prostorů jako je radnice nebo kostel v nich hrají roli i tzv. ne-prostory, tedy místa, o kterých se z pramenů nedozvíme. Jedná se o místa, na kterých se například odehrávají různé pokoutní schůzky a kde se uzavírají tajné dohody. Události zmíněné v pramenech se pak již obvykle odehrávají na místech oficiálních, nicméně tyto události jsou často pouze výsledkem těchto neoficiálních sociálních aktů. Tato (ne) místa jsou velmi důležitá při politickém protestu. Odehrává se na nich komunikace formou, která může být zakódovaná a zcela nečitelná pro vládnoucí vrstvy, proti kterým je spiknutí plánováno.¹⁷² Mezi požadavky obce města Jihlavy, se rovněž vyskytuje žádost o netrestání nočních pochůzek po městě. Tomuto požadavku, se však městská rada sveřepě brání. Jedna z možných interpretací, která se v tomto ohledu nabízí, je právě snaha městské rady kontrolovat veřejný prostor a zamezovat pokoutnímu scházení městské obce. Naproti tomu obec se tomu brání, jelikož možnost volného pohybu a scházení je v jejím zájmu. Městská rada se tak snaží aktivně utvářet podobu městského prostoru a svými nařízeními jej ovládat. Nicméně tyto pokusy narážejí na odpor obyvatel města, pro které je tato snaha konšelského sboru dobře čitelná a sama v reakci na to vytváří strategie, kterými se chce vůči radě vymezit. Nicméně je třeba také uznat, že zákazy pohybu jsou ve středověkých městech poměrně obvyklé a je možné, že argumentace městské rady, může být skutečně založena primárně na obavách z kriminální činnosti.

Další událostí, která je z pohledu prostorových studií velmi zajímavá je pohřeb poslední oběti povodně, tedy zemřelého tovaryše Polizera. Respektive procesí, které po něm následovalo.¹⁷³ V této události plně vystupuje na povrch symbolický význam prostoru. Hannah Senrneels upozorňuje ve svém textu, že revolta ve středověkém městě není záležitostí pouze městské chudiny, ale podílejí se na ni obyvatelé napříč sociálním spektrem. Podobně je tomu i v Jihlavě, kde se pohřbu účastní, jak bohatí řemeslníci, tak chudší obyvatelé předměstí.¹⁷⁴ Pohřeb se odehrával v minoritském kostele, který se nacházel nejbližší místu nejvíce zasaženého povodní. Tento fakt jistě není náhodou a lze předpokládat, že podoba celého protestu byla předem dohodnuta a naplánována, přičemž jeho organizátory, byly s největší pravděpodobností bohaté cechy, které stály v opozici vůči městské radě. Rovněž je nutné zmínit, že mezi neštěstím a pohřbem tovaryše uplynulo několik týdnů, které poskytli případným konspirátorům dostatek času na přípravu a přesvědčení členů obce, která byla již tak pravděpodobně značně pohnuta

¹⁷² SERNEELS, *Making Space*, s. 3.

¹⁷³ ČAPSKÝ, *Na pranýř jej malovati dali*, s. 229.

¹⁷⁴ SERNEELS, *Making Space*, s. 5.

rozsahem neštěstí.¹⁷⁵ I samotný průvod, který měl jistě působit spontánním dojmem, vyvolaný kázáním minoritského kvardiána, byl pravděpodobně součástí předem připraveného plánu. S tématem symboliky sociální prostoru nejvíce souvisí samotné shromáždění před radnicí. Zde opět vystupuje spojitost s textem Hannah Serneels a pojmem „power of space“ neboli mocí prostoru.¹⁷⁶ Stejně jak tomu bylo v případě revolt v nizozemských městech, tak i v Jihlavě dochází k obsazení oficiálního prostoru a demonstraci síly. V tomto ohledu příliš nezáleží na tom, zda byl dav ozbrojen či nikoliv. Jelikož již pouze samotné shromáždění před radnicí vysílá směrem ke konšelům jasný postoj obce, která tímto činem zpochybňuje jejich legitimitu a hlásí se o svůj podíl na moci. A jelikož městská rada těmto signálům dobře rozumí, tak se je svými zásahy snaží překazit, což se jí však nedaří.

Rovněž je velmi zajímavá posloupnost událostí, která jistě není náhodná a ukazuje na předem připravené schéma cechovní opozice. Nejprve dojde v rámci nešťastné události ke shromáždění obce v kostele, který je oficiálním veřejným prostorem a je určen pro legitimní shromáždění obyvatel města. Případným konspirátorům, tak nemůže být nic vyčítáno ze strany oficiální správy města. Shromážděný dav je zpočátku pokojný, nicméně v průběhu kázání dojde naoko spontánně k jeho radikalizaci. Načež se vydá i s mrtvým tělem směrem k radnici. Následně obsazuje prostor před radnicí, čímž symbolicky obsazuje a přebírá místo výkonu moci. Následně cechy pečeti listiny, kterými ze svého pohledu přebírají moc ve městě. Lze tedy konstatovat, že pro opoziční cechy sloužilo obsazení oficiálního prostoru jako legitimizace jejich dalších kroků. Z jejich pohledu rada ztrácí svou moc nad obcí a městem a tu přebírají na základě daných událostí právě tyto cechy.

Poslední událostí, která se v tomto sporu týká městského prostoru je zostuzení královského vyslance Žibřida z Boholust. Jelikož byl jmenovaný Žibřid královským vyslancem, jeho zostuzení krále Ludvíka velmi rozhněvalo. Toto rozhořčení je dobře znatelné ze zmíněného královského mandátu. Toto zostuzení proběhlo formou vyvěšení erbu na pranýři.¹⁷⁷ Tímto aktem vzbouřenecká obec zaútočila přímo na královskou moc. Jelikož byl jeho erb vystaven ve veřejném prostoru, král musel jednat. V předchozích dohodách dělala centrální moc městské obci jisté ústupky, nicméně v mandátu, který celé

¹⁷⁵ ČAPSKÝ, *Na pranýř jej malovati dali*, s. 229.

¹⁷⁶ SERNEELS, *Making Space*, s. 5.

¹⁷⁷ Mohlo se rovněž jednat o podobiznu, ale pravděpodobně o erb. Viz. ČAPSKÝ, *Na pranýř jej malovati dali*, s. 213.

sledované události zakončuje, se král přiklonil zcela na stranu městské rady a obci hrozí velmi přísnými tresty. Lze se domnívat, že právě zostuzení jeho vyslance ve veřejném prostoru bylo, tím, co toto rozhodnutí způsobilo. V Jihlavských událostech je městský prostor významným hybatelem. I když by se na první pohled mohlo zdát, že se jedná o pouhou kulisu událostí, tak se domnívám, že jsem v těchto rádcích dokázal opak. Všichni účastníci využívali plnou měrou symbolického významu prostoru a snažili se jej aktivně utvářet ve svůj prospěch. Podrobné vyhodnocení bude následně uvedeno v závěru tohoto textu.

4.9 Edice mandátu krále Ludvíka Jagellonského

Edice mandátu krále Ludvíka Jagellonského z roku 1524¹⁷⁸

V té při mezi purkmistrem a konšely města Jihlavy z jedné a obcí téhož města druhé jakož jest žaloba včiněna¹⁷⁹ od konšelů že obec proti nim se zdvyhla,¹⁸⁰ jakožto proti úředníkům krále jeho milosti schuzeny (?) a závazky i zápisy v kterých závazcích a zápiscích jsouce, mocí svou konšely sesadili a zase jiné kteří se jim líbili vsadili,¹⁸¹ čtyři starší z obce volili a jiných čtyř mecítma:¹⁸² ty aby všichni město i konšely spravovali, mandát krále jeho milosti zlehčili¹⁸³ ten konšelům mocně vzali,¹⁸⁴ pravíc že ten mandát je proti bohu i proti spravedlnosti, posla krále jeho milosti statečného Žibřida z Boholust zlehčili¹⁸⁵ na pranýř jej malovati dali,¹⁸⁶ nad ním napsali že jest to král sladovníků, a jiné mnohé věci na nic žalujíc pokazovali, že počty odných (?) důchodů městských proti svobodám a starodávných zvyklostem míti chtěli, a na lozunku svévolně sedali,¹⁸⁷ kdež obec toho ničemž neodvedla ani spraviti se mohla. Tu nejjasnější kníže a pán pán Ludvík uherský český král, markrabě moravský etc. Majíc při sobě radu císařskou a arciknížete

¹⁷⁸ Jedná se o původní text založený na pramenu uloženém v Jihlavském archivu.

¹⁷⁹ vznešena

¹⁸⁰ povstala

¹⁸¹ dosadili

¹⁸² dvacet čtyři

¹⁸³ znevážili

¹⁸⁴ vzali silou

¹⁸⁵ znevážili

¹⁸⁶ dali na pranýř jeho podobiznu

¹⁸⁷ zadržovali městský plat

rakouského jich lásky a pány biskupy knížata pány rytířstvo z království uherského českého markrabství moravského knížectví slezského rady jeho královské milosti tak o tom vypovídati ráčí, poněvadž již psaná¹⁸⁸ obec předkem vysoce proti jeho milosti královské důstojenství jsa učinili, a jeho královské milosti úředníkům se zprotivili že jeho milost královská je v trestání své a v kázeň brali ráčí a přitom aby se na budoucí časy a věčné toho víc nedopouštěli, ty čtyři osoby i těch čtyřmecítma¹⁸⁹ aby sesadili v počty aby se proti starobylému obyčeji nevkládali (?) a mandátem jeho královské milosti vsazeným, kterýž jeho královská milost znovu jim potvrditi ráčil, se spravovali v mocnost¹⁹⁰ jeho milosti královské ani proti konšelům (svým?) i na budoucí časy více se nevkládali pod pokutu ztracení cti hrdla i statku. Než co se jiných nesnází, kteréž mezi nimi jsou, týče, které se nevztahují na důstojenství krále jeho milosti ty jistě jeho královská milost ráčí dáti mezi nimi přeslyšeti¹⁹¹ a srovnati skrze komisaře, kteří od jeho milosti královské při tomto obecném sněmu v markrabství moravském zřízení budou. Než to se týče těch osob konšelských kteréž jsou ony z úřadu sesadil takové sesazení vypovídáme, že jim ani dítkám jich škodné na poctivostech jich není, býti nemá na věčné časy a zase skrze podkomořího našeho na ta místa při obnovení rady vsazení býti mají. Také pečeti všecky, kterými zápisy proti konšelům pečtili aby před konšely na rathouse položili, ty pečeti i takové zápisy kterými zapsali, mají zkaženi¹⁹² býti, a takto míti a přísné přikazování ráčíme aby se při starodávném dobrém řádu a obyčeji prvých výsad téhož města Jihlavy zachovali, jměli(?) a drželi pod pokutou nahoře psanou. Tomu na svědomí sekret náš královský přitisknouti jsme rozkázali. Dán na Budíně v pondělí před svatým Šimonem a Judou léta božího patnáctistého čtyřiadvacátého, království našich uherského a českého devátého. Tento výpis dán jest z rozkázání krále jeho milosti pod sekretem prstenu jeho královské milosti etc.

¹⁸⁸ zmíněná

¹⁸⁹ dvacet čtyři

¹⁹⁰ moci

¹⁹¹ vyslechnouti

¹⁹² zničeny

5. Veřejný prostor pražského souměstí v průběhu husitské revoluce ve vztahu mezi městskými radami a jejich obcemi

V následující části práce se zaměřím na prostor pražského souměstí, v kronikách zabývajících se obdobím husitské revoluce. V první části se nejprve zaměřím na obsah jednotlivých kronikářských záznamů a následně na analýzu z hlediska významu městského prostoru a symbolické komunikace. Primárními prameny použitými v této části práce budou *Husitská kronika Vavřince z Březové* a *Staré letopisy české*. V první části se nejprve zaměřím na tyto dva prameny a následně na konkrétní události ve kterých se objevuje městský prostor jakožto aktivní hybatel těchto událostí. Tyto události jsem vybíral primárně podle jejich významu a všeobecné známosti, tak aby bylo možné dokázat že prostor může být zásadním faktorem i historicky velmi zásadních událostí a je tak možné i tyto již mnohokrát interpretované prameny uchopit zcela jiným způsobem. Primárně se v souladu s tématem této práce zaměřím na reglementaci veřejného prostoru ze strany oficiálních autorit města, nicméně zajímavým prvkem je rovněž vytváření veřejného prostoru ve městě ovládaného radikály, ve kterém oficiální autorita přestává fungovat. Hlavní otázkou této kapitoly je to, jak vypadala reprezentace veřejného prostoru v kronikách soudobých autorů, do jaké míry je kulisou jejich vyprávěním či aktivním hybatelem vztahů mezi městskou radou a obcí.

5.1 Kronika Vavřince z Březové

Autor slavné latinsky psané kroniky se narodil pravděpodobně roku 1371 a pocházel z rodiny nižší šlechty. Další léta jeho života jsou zahalena tajemstvím, nicméně víme, že v přibližně 18 letech vystudoval artistickou fakultu v Praze, kde patřil mezi vrstevníky Jana Husa a Jakoubka ze Stříbra.¹⁹³ Následně dosáhl úrovně mistra svobodných umění a začal studovat na právnické fakultě, kterou ale nedokončil. Přesto, že nebyl vysvěceným knězem, tak pobíral obročí z několika far. Přibližně od roku 1390 se již pohyboval v okolí dvora krále Václava IV. Kromě samotného dvora se také pohyboval v kruzích hlásících se k učení Jana Husa. V důsledku reformního učení se taky zřekl svých obročí. Působil

¹⁹³ ČORNEJ, Petr. *Tajemství českých kronik: cesty ke kořenům husitské tradice*. Praha, 1987, s. 37.

také jako notář kanceláře Nového Města Pražského. Není známo kdy Vavřinec zemřel, prokazatelně však žil ještě v roce 1437.¹⁹⁴ Patří k nejvýznamnějším autorům ranně-husitského období, kromě *Husitské Kroniky* a *Písně o vítězství u Domažlic* jsou mu připisována i další anonymní díla, jejichž autorství ale nelze prokázat.¹⁹⁵

Ve svém stěžejním díle, tedy v již zmíněné kronice poměrně jednostranně glorifikuje husitskou revoluci. Těchto cílů však dosahoval se značnou uměleckou precizností a relativní spolehlivostí daných informací. Svou kroniku zahajuje v roce 1414. V prvním záznamu se věnuje zahájení přijímání pod obojí v některých pražských kostelích na podnět mistra Jakoubka ze Stříbra.¹⁹⁶ Kronika však končí již v prosinci roku 1421 a zjevně zůstala nedokončena, i když nelze určit přesně důvod toho proč se tomu stalo.¹⁹⁷ Jedním z typických rysů Vavřincovy kroniky je absence konkrétních osob pražských událostí, které často vůbec nejmenuje a hovoří pouze v abstraktních termínech.¹⁹⁸ Mezi hlavní klady Vavřincovy kroniky, se řadí fakt, že autor byl často přímým účastníkem popisovaných událostí, díky čemuž disponují jednotlivé záznamy značnou úrovní autenticity. Nicméně nelze vyloučit, ale ani dokázat, to, zda autor upravoval dané vyprávění, tak aby stavělo husitské hnutí v pozitivním světle či nikoliv. Přesto, že byla tato kronika již mnohokrát rozebírána a je považována, za jeden ze stěžejních pramenů husitské historiografie, může to být právě prostorový rozměr, který poskytne zcela jiný pohled na dané události.

5.2 Staré letopisy české

Pojem Staré letopisy české označuje soubor textů rozdílných autorů, který poprvé seřadil do jednotné podoby a pojmenoval František Palacký. Vedle Vavřincovy kroniky se jedná o jeden z primárních pramenů o dějinách doby Husitské revoluce.¹⁹⁹ V této práci jsou

¹⁹⁴ ČORNEJ, *Tajemství*, s. 38.

¹⁹⁵ KUTNAR, František a Jaroslav MAREK, *Přehledné dějiny, českého a slovenského dějepisectví*, 2. přepracované vydání, Praha, 2009, ISBN 978-80-7106-402-2, s. 47.

¹⁹⁶ VAVŘINEC Z BŘEZOVÉ, *Husitská kronika*, Jan Blahoslav ČAPEK – Marie BLÁHOVÁ (eds.), Praha, 1979, s. 11.

¹⁹⁷ ČORNEJ, *Tajemství*, s. 39.

¹⁹⁸ ČORNEJ, Petr. *Světla a stíny husitství: (události, osobnosti, texty, tradice): výběr z úvah a studií*. Praha, 2011. ISBN 978-80-7422-084-5, s. 60.

¹⁹⁹ Tamtéž, s. 50.

použity jejich edice z roku 1980 a rovněž modernější edice z roku 2003.²⁰⁰ Jedná se o původní Palackého edici převedenou do současného jazyka doplněnou o několik dalších pasáží z jiných větví letopisů. Tato edice začíná v roce 1378 záznamem o smrti císaře Karla IV. a končí roku 1526 korunovací Ferdinanda Habsburského českým králem. Hlavní část textu se však věnuje období Husitské revoluce a rovněž pražské prostředí je v textu zastoupeno velmi hojně. Obecně lze konstatovat, že většina autorů starých letopisů zůstává anonymní, nicméně lze prokázat jejich napojení na husitské hnutí a rovněž to že byli pravděpodobně pražskými měšťany. Obvykle jsou odlišovány dvě základní větve letopisů a sice větev Pražská a větev východočeská, resp. Královehradecká. Vzhledem k hojnému zastoupení městského prostředí, primárně pražského, jsou rovněž Staré Letopisy české ideálním pramenem pro zkoumání městského (sociálního) prostoru.

5.3 Městský prostor jako hybatel první pražské defenestrace – 1419

V první části textu o pražském městském prostoru se nejprve zaměřím na události obklopující První pražskou defenestraci v létě roku 1419. Tuto krvavou akci radikálních utrakvistů, lze bezesporu považovat za jednu z nejvýznamnějších událostí dějin českého středověku a rovněž za událost, která rozdmýchala celé období husitských válek.²⁰¹ Více než politický význam defenestrace, mě ale bude zajímat její průběh v rámci městského prostoru, tak jak je popsán ve zmíněných kronikách.

Nejprve uvedu, jak danou událost líčí ve své knize Petr Čornej. První pražská defenestrace se odehrála v neděli 30. srpna roku 1419. Dav se sešel ráno v rozestavěném kostele Panny Marie Sněžné na Novém Městě Pražském. Kázání vedl kněz a pozdější vůdce radikálů Jan Želivský. Obsah jeho slov není přesně znám, nicméně je pravděpodobné, že se snažil shromážděné přesvědčit ke vzpouře vůči svým konšelům.²⁰²

²⁰⁰ PORÁK, Jaroslav a Jaroslav KAŠPAR. *Ze starých letopisů českých*. Praha, 1980; ČERNÁ, Alena M., Petr ČORNEJ a Markéta KLOSOVÁ, eds. *Staré letopisy české*. Praha, 2003, ISBN 80-7007-184-2; Druhá zmíněná edice je použita primárně ke kontrole daných údajů.

²⁰¹ ČORNEJ, Petr. *Husitství a husité*. Praha, 2019. ISBN 978-80-246-3993-2, s. 127.

²⁰² ČORNEJ, Petr. *30.7.1419 - první pražská defenestrace: krvavá neděle uprostřed léta*. Praha, 2010. Dny, ISBN 978-80-87341-00-1, s. 117.

Následně se dav pod vedením Želivského, který šel jako první a nesl na tyči boží tělo, vydal směrem k chrámu sv. Štěpána.²⁰³ Do kostela dav vtrhl během probíhající mše a zajal tamního faráře. Poté bylo podáváno všem účastníkům pod obojím způsobem. Dav následně pokračoval na dnešní Karlovo náměstí (dříve Dobytčí trh), kde se zastavil před novoměstskou radnicí.²⁰⁴ Konšelé příchodu davu pravděpodobně již očekávali a byli shromážděni v radniční budově. Následně se vedení davu nejspíše ujal Jan Žižka, který vedl útok na radniční budovu. Následně byli konšelé vymetáni z oken a ubiti na dlažbě před radnicí.²⁰⁵ Z Čornejova textu je třeba si primárně odnést dva zásadní postřehy, tedy, že celá akce byla ze strany radikálů předem plánovaná a rovněž, že konšelé o ni věděli předem.

Nejprve se zaměřím na text Vavřince z Březové, který je z obou záznamů tím stručnějším. Vavřinec se v textu nevěnuje příliš velkým detailům, nejprve jako důvod shození konšelů popisuje, to že se posmívali procesí, které se poklidně vracelo s oltární svátostí od kostela sv. Štěpána. Od začátku rovněž zdůrazňuje úlohu Jana Žižky a to, že konšelé byli nepřáteli strany pod obojí. Celou událost pak líčí tak, aby vypadala co nejpriznivěji pro utrakvisty. Nezmiňuje nic o tom, že by byla akce dopředu domluvená, ani to, že se dav do kostela sv. Štěpána vlámal násilím. Rovněž nepopisuje žádné detaily ani osoby, kromě Jana Žižky. Samotnému aktu defenestrace se věnuje pouze v jedné větě, ve které popisuje, že konšelé byli *ohavně shozeni a ukrutně ubiti a usmrceni*. Nicméně se domnívám, že ani tato pasáž není míněna, jako kritika radikálů, ale spíše jako potvrzení hanebnosti daných konšelů. Autorova zaujatost je rovněž znatelná ve větě, ve které odpůrce husitů popisuje, jako nepřátele pravdy, kteří se na dále musejí mít před utrakvisty na pozoru.²⁰⁶

Záznam ve starých letopisech českých je výrazně podrobnější nicméně i v něm je cítit autorova spřízněnost s husitským hnutím.²⁰⁷ Rovněž však nezmiňuje nic ve smyslu, že by byli účastníci průvodu předem domluvení. Věnuje se však podrobnějším detailům a je vůči davu více kritický. Zmiňuje se o vyvrácení dveří kostela sv. Štěpána a rovněž více popisuje detaily vyjednávání mezi davem a radnicí. Popisuje počátek násilí, kterým měl být vržený kámen z radnice, který zasáhl kněze, nesoucího boží tělo. To mělo rozzuřit

²⁰³ Tamtéž, s. 120.

²⁰⁴ Tamtéž, s. 121.

²⁰⁵ Tamtéž, s. 124.

²⁰⁶ VAVŘÍNEC Z BŘEZOVÉ, *Husitská kronika*, s. 30.

²⁰⁷ Záznam je uveden v sekci „*Prameny*“ v závěru práce.

dav, který vpadl do radnice, tu následně vyplnil a povraždil konšely, rychtáře i jeho pacholky, které všechny autor vyjmenovává. Popisuje i jak vraždění probíhalo, nicméně zdůrazňuje, že těla konšelů nebyla okradena. Zdůrazňuje, že tato událost zasela veliký strach do řad nepřátel utrakvistů a rovněž, že staroměstští konšelé následně reagovali, aby předešli podobné události v jejich části města.

Nyní se již zaměřím na to, jak je možné celou událost analyzovat z hlediska prostorových studií. Interpretaci městských kronikářských záznamů se věnuje již zmíněný text Lisy Demets a Jana Dumolyna o kronikách věnujících se povstání ve vlámských městech na konci 15. století. I když popisuje poněkud pozdější události, tak je možné vysledovat celou řadu paralel. Primární podobností obou případů, je již popisovaná zaujatost kronikářů, kteří pocházejí z městského prostředí. Svoje práce přirozeně píšou, tak aby v nich rebelující strana vyšla v co nejlepším světle. Příznačné je zamlčování prostorů. Zde opět narážíme na již zmíněnou úlohu tzv. ne-prostorů. Tedy takových míst, na kterých se odehrávají události předcházející, nicméně v pramenech se o nich obvykle nedočteme. Vycházím-li z předpokladu Petra Čorneje, tedy, že celá akce byla předem domluvená a připravená, tak lze předpokládat, že úloha ne-prostoru byla v celé události naprosto zásadní. V těchto ne-prostorech dochází k pokoutním schůzkám ve kterých se spiklenci domlouvají na svých plánech. Je pravděpodobné, že do celého schématu není zasvěcen každý účastník shromáždění, nicméně úmyslná radikalizace davu pod vlivem kázání může být předem připravena. Zajímavá je rovněž teze, že purkmistr a konšelé o plánovaných nepokojích předem věděli, čemuž nasvědčuje fakt, že byli v době ranní nedělní mše všichni shromážděni na radnici. Znamená to tedy, že oficiální autority tyto ne-prostory znají a jsou schopné do nich proniknout.

Z hlediska prostoru je rovněž nesmírně fascinující samotný akt defenestrace a obsazení radnice z pohledu oficiálních prostorů. Oba kronikáři popisují mírumilovnou cestu davu z kostela Panny Marie Sněžné do kostela sv. Štěpána. Procesí mezi jednotlivými kostely nejsou ve středověku ničím neobvyklým nejedná se tedy o žádné narušení veřejného prostoru.²⁰⁸ Nicméně Vavřinec z Březové zamlčuje akt vylámaní dveří kostela sv. Štěpána. Pravděpodobně protože se jedná o narušení mírumilovné povahy procesí, které se autor snaží vykreslit. Jelikož dav, který vnikne do oficiálního

²⁰⁸ HRDINA, Jan, *K transformaci některých tradičních forem zbožnosti v Praze a Čechách v době předhusitské*, in: Eva DOLEŽALOVÁ, Martin HOLÝ, *Hus – husitství – tradice – Praha: od reality k mýtu a zpátky*. Praha, ISBN 978-80-7286-360-0, s. 31

veřejného kostelu násilím lze považovat za nelegitimní. Oproti tomu autor Starých letopisů tuto událost uvádí. Možná je totiž i opačná interpretace. Tím, že se účastníci mše v kostelu sv. Štěpána uvnitř zabarikádovali, znemožnili přístup věřícím do veřejného církevního prostoru. Proto autor mohl tuto událost zmínit, aniž by zpochybnil legitimitu shromážděného davu. Následně oba autoři uvádějí návrat do kostela Panny Marie Sněžné, který vedl kolem novoměstské radnice. Zde lze sice zpochybnit, proč se dav vracel zrovna kolem radnice, která neleží na přímé spojnici mezi oběma kostely, nicméně je dostatečně blízko na to, aby tento fakt mohl být přehlédnut. Dav tedy následně okupuje prostor před radnicí. Okupace tohoto prostoru je tradičním způsobem vyjádření nesouhlasu městské obce, jak již bylo zmíněno v pasáži o Jihlavě. Oba záznamy až do tohoto bodu popisují mírumilovný dav, který jednal zcela spontánně. Nicméně tento popis naráží na pasáž ve Starých letopisech, podle které byli účastníci průvodu po zuby ozbrojeni. Lze si jenom těžko představit poklidné měšťany, kteří jdou na nedělní mši vybaveni oštěpy a sudlicemi. Poté co dav okupuje prostor před radnicí dochází k jednání o propuštění zajatých utrakvistů. Dav dává jasně najevo své stanovisko okupací oficiálního prostoru nicméně tak činí i městská rada, tím že je shromážděna na radnici, tedy oficiálním místě výkonu městské správy. Zde oba záznamy popisují počátek násilí. Podle Vavřincovy kroniky k němu vedlo posmívání, zatímco podle Starých letopisů, to byl vržený kámen. Zásadní, zde je, že k provokaci vedlo směrem od radnice. To dalo davu legitimitu ke vstupu do radničního prostoru, který by byl za normálních událostí davu nepřístupný a násilné vniknutí by nebylo možné ze strany kronikářů obhájit. Útokem na kněze, který nese boží tělo ztrácejí v očích davu konšelé svou legitimitu a umožňují mu proniknout na radnici. Tím, že jsou konšelé následně velmi hanebným způsobem povražděni, vysílají utrakvisté jasný signál směrem k celému městu, že nehodlají takovou potupu tolerovat a, že každého, kdo se něčeho podobného dopustí čeká podobný osud a neochrání ho ani postavení a oficiální prostor. Samozřejmě je již pouze otázkou hypotéz, zda se daná událost s provokací ze strany radnice opravdu stala, tak jak ji kronikáři popisují, či zda se jedná o jejich fabulaci. Na celou událost je ještě možný pohled ze strany městské rady. Ta pravděpodobně o chystaných výtržnostech věděla. Proto se sešla na radnici, tedy oficiálním místě výkonu své funkce, aby výtržníkům čelila. Nechtěla připustit přístup radikálů na radnici, čímž by celá jejich věc mohla získat na legitimitě. Nicméně pravděpodobně značně podcenila míru radikalizace utrakvistů.

Z celé události si tak lze odnést několik důležitých závěrů. Je zjevné, že oba autoři užívají aktivně prostor, jakožto prostředku pro legitimizaci činů utrakvistů. Pokud by těchto prostorů neužívali, tak by z pohledu středověkého smýšlení nebylo možné jejich činy, jakkoliv obhájit, jelikož se jednalo o naprosté porušení zavedených řádů. A stejně tak je zjevné, že i autoři, kteří jsou v dnešní době uznáváni za svou faktografickou přesnost pravděpodobně upravují své texty na základě vlastních politických či náboženských názorů. Nicméně vzhledem k tématu této práce je nejdůležitější odpovědět na to, jak je v této události reprezentován vztah mezi radou a městskou obcí ve veřejném prostoru. Přesto, že se městská rada snaží zabránit obci ve vstupu na radnici, tak je v tomto snažení neúspěšná. Selhává tak ve své reglementační úloze a ztrácí svou moc, což umožňuje radikálům její fyzickou likvidaci.

5.4 Drancování a ničení klášterů ve vztahu k městské radě, obci a církvi - 1419

Krátce po první pražské defenestraci zemřel král Václav IV. načež se naplno rozhořela husitská revoluce. V obou kronikách se můžeme dočíst o boření a ničení pražských klášterů, které následovalo bezprostředně po králově smrti. Dochází k ničení stávajících sociálních struktur. Stírá se rozdíl mezi profánním a sakrálním prostorem a rozvášněné davy ničí jeden prostor za druhým. Nejprve se opět zaměřím na záznam v kronice Vavřince z Březové a následně na záznam ve Starých letopisech. Z pohledu této práce je důležité že v těchto záznamech hraje městský prostor zcela zásadní roly aktivního hybatele. Stejně jako v předchozím příspěvku mě i zde zajímá pohled kronikářů na danou událost více nežli jejich reálný průběh, a to konkrétně jak kronikáři užívají aktivní role městského prostoru a vztahu mezi městskou radou obcí a veřejným prostorem.

Podle Vavřince z Březové se 17. srpna (roku 1419, tedy den po smrti krále Václava) shromáždilo velké množství prostých lidí, kteří se následně se souhlasem staroměstského purkmistra Jana Bradatého vydali ničit vybavení kostelů v Praze. Konkrétně se zaměřili na ničení varhan a obrazů, a to primárně v kostelech ve kterých se nepodávalo pod obojí. Což vyvolalo útěk farářů a mnichů z těchto kostelů, které autor opět označuje jako *nepřátele pravdy*. Ve večerních hodinách potom tento dav vtrhl do kartouzského kláštera, který následně oloupili o většinu majetku, načež se opili

alkoholem, který v klášteře našli a zbytek vylili na zem. Následně zajali všechny řeholníky odvedli je v průvodu za velkého hluku přes most do Starého Města, kde je zavřeli na radnici. Důvodem bylo podle autora, to že souhlasili se smrtí Jana Husa a rovněž odporovali přijímání pod obojí. Další den poté vnikl dav do kostela Blahoslavené Panny Na louži, kde zničili náhrobek arcibiskupa Albíka²⁰⁹. Následně v neděli 20. srpna byl vypálen klášter kazatelů Na písku a někteří mniši z tohoto kláštera byli zajati.²¹⁰

Záznam ve Starých letopisech je opět podrobnější. Podle autora textu mohl dav začít drancovat díky smrti krále Václava, jelikož se již nemusel nikoho obávat. Dav zaútočil na kostely, ve kterých nepodávali pod obojí. A také na domy kněžích, přičemž ničili varhany a sochy. Dav k těmto činům pobízeli utrakvističtí kazatelé. První klášter, který byl zničen byl klášter v Kartouzech. Přičemž autor zdůrazňuje že se jednalo o *velmi krásný klášter*, který založil král Jan Lucemburský. Klášter byl nejprve vypálen a následně kompletně zbořen. Kněží z kartouzského kláštera byli následně vedeni do Prahy a při cestě se jim lidé posmívali. Poté si jeden *rouhač* oblékl kněžské roucho, ve kterém šel s průvodem do Prahy. Nicméně když Pražané tohoto *rouhače* uviděli, nechali ho okamžitě popravit. Následně autor vyjmenovává šestnáct dalších klášterů, které byly zničeny, přičemž si opět posteskává nad tím, jak byly *krásné*. V závěru příspěvku poté popisuje, že v důsledku těchto událostí opustilo prahu velké množství mnichů, kanovníků, bohatých měšťanů, přičemž sebou vezli svůj majetek. Další část obyvatel města potom utekla na Pražský Hrad a také na Vyšehrad, přičemž jejich majetek byl davem následně vyrabován.²¹¹

Stejně jako v předchozí části, textu je i zde zřejmé, že autor Starých letopisů udává zásadně podrobnější informace. Přesto je z obou textů zřejmé, že autoři i přes svou sympatii s husitským hnutím, zcela nesouhlasili s násilným drancováním významných církevních institucí. Přesto Vavřinec z Březové neuvádí drancování v plném rozsahu a zmiňuje se pouze o několika izolovaných událostech. Nicméně se pozastavuje nad pohoršení hodným chováním davu, jako je například opilství. Je zjevné, že autor spíše sympatizuje s umírněnější stranou husitského hnutí a radikální chování davu se mu příliš nelíbí. Přesto se snaží zmírnit rozsah událostí tak, aby nevrhaly příliš negativní pohled na celé hnutí. S tématem této práce nejvíce souvisí věta, která čtenáře upozorňuje na souhlas

²⁰⁹ Kostel na Starém Městě, který byl zbořen v 18. století:
https://cs.wikipedia.org/wiki/Kostel_Panny_Marie_Na_louži (01.11.2021)

²¹⁰ VAVŘINEC Z BŘEZOVÉ, *Husitská kronika*, s. 32.

²¹¹ PORÁK, *Ze Starých letopisů*, s. 57–58.

staroměstského purkmistra. Jelikož je to právě městská rada, která oficiálně kontroluje městský prostor, musí to být právě její zástupce, který podle kronikáře povolí davu, aby do tohoto prostoru zasáhl. Kronikář díky tomu může obhájit počinání davu. Také kněží, kteří se provinili vůči věrouce utrakvistů jsou následně odvedeni na radnici, kde mohou být oficiálně potrestáni. Autor tak čtenáři vysílá zprávu, ve které sděluje, že co se událo nebylo jednáním bouřlivého davu nicméně zcela legitimní událostí v rámci veřejného prostoru města. Autor se zde rovněž vyrovnává s útokem na sakrální prostor, který byl za normálních okolností nedotknutelný a byl zcela vyňat z městského práva. Nicméně tím, že byl tento prostor okupován *nepřáteli pravdy*, tedy katolíky, tak tento princip, alespoň podle kronikáře, přestává fungovat. Jasně tak vymezuje novou podobu sakrálního prostoru města, který se nyní vztahuje již pouze na kostely, které jsou v moci utrakvistických kazatelů.

Naproti tomu autor Starých letopisů je zjevně kritičtější a z jeho textu je více znatelná rozporuplnost celé události. Nezmiňuje nic o oficiálním povolení ze strany městské rady, čímž de-legitimizuje počinání davu. Nicméně pasáží, která odhaluje autorovo smýšlení je věta, ve které popisuje, že rouhač, člen davu v kněžském rouše byl po návratu do Prahy popraven Pražany. Což nasvědčuje tomu, že autor letopisů nepovažuje dav za součást městské obce, ale spíše za rabující lůzu a chudinu, která se skutečnými měšťany nemá příliš společného. Díky tomu může počinání davu odsoudit, aniž by poškodil svůj vztah k husitské věci. Z jeho textu je zjevná lítost, že k těmto událostem došlo, jelikož dané sakrální prostory disponovaly značnou hodnotou pro městskou obec. V této pasáži se tedy setkáváme se dvěma rozdílnými pohledy na působení davu ve veřejném prostoru. V prvním příspěvku se setkáváme s obájením a legitimizací ze strany městské rady a v druhém naopak s odsouzením.

5.5 Převzetí moci v Praze ze strany táborských radikálů – 1420

Dále se chci zaměřit na situaci v Praze v červnu 1420, kdy se ve městě nacházeli táborští, kteří přišli Pražanům na pomoc proti císaři Zikmundovi. Záznam ve Starých letopisech je tentokrát velmi stručný, zatímco Vavřinec podrobně líčí situaci na radnici, konkrétně se příspěvek věnuje pravidlům, která nově dosazené vedení města, stanovilo pro pobyt obyvatel města na základě jejich náboženského vyznání.

Vavřinec z Březové záznam začíná popisem ukončení obléhání Pražského Hradu, který stále drželi v rukou lidé věrní císaři Zikmundovi. Následuje popisem vypálení klášterů sv. Anny a sv. Tomáše a dalších domů. Na tyto dvě informace se také omezuje velmi stručný záznam ve Starých letopisech.²¹² Zásadní je Vavřincův popis nového rozdělení moci ve městě. Městské obce si měli společně s tábořskými a dalšími novými příchozími zvolit dvanáct hejtmanů, kteří měli pravomoci disponovat s klíči od městských bran a věží. Čtyři hejtmány mělo staré město, čtyři nové a čtyři táborští. Následně se na dalším jednání měly zúčastněné strany dohodnout, že ženy a děti, těch mužů, kteří odešli z města budou vykázány, pokud se někdo nezaručí za jejich věrnost. Následně se dohodli na společném postupu proti svým nepřítelům, aby společně bránili brány a věže. Jmenovaní hejtmani měli dohlížet na obecné dobro a ochrany společných zájmů. Následně po těchto jednáních se táborští nastěhovali na Staré Město do opuštěných královských domů a dalších domů, které opustili jejich majitelé. Zde ale dělali každý den velké škody. Tábořské ženy ale zůstaly v klášteře sv. Ambrože na Novém Městě, kde bořily budovy tohoto kláštera. Následně začali podle společné dohody pátrat po tom, zda se ve městě nenacházejí ještě nějaké osoby, které by odmítali přijímání pod obojí. Proto každý den zasedali tito hejtmani na radnici, kam předvolávali všechny podezřelé osoby. A pokud zjistili, že někdo stále pod obojí nepřijímá, byl vyveden z města. A to městskými biřici pod praporem Čenka z Vartenberka, který byl vyvěšen na pranýři. Z města byli vykázáni také Němci, kteří již přijímali pod obojí, ale nebyli pro radikály důvěryhodní. Z domů těchto vypovězených měšťanů následně pobrali velké množství různých nápojů, které se, podle kronikáře, prodávali velmi levně a muži i ženy se jimi velmi nadmíru a často opíjeli.²¹³

Z pohledu prostorových studií je nejdůležitější pasáž o zvolení hejtmanů, kteří zasedali na radnici a vypovídali ven domnělé i skutečné nepřátele husitů. Stávající městské rady, které jsou již v tuto dobu pod plnou kontrolou utrakvistů, se dělí o svou moc s tábořskými, kteří přišli městu na pomoc proti katolickým vojskům. Je třeba si uvědomit, že všechny tyto události se dějí na pozadí válečného konfliktu, tedy zcela nestandardní situace. Pražané byli pravděpodobně k takovému rozdělení moci přinuceni danou situací. Nicméně je velmi pozoruhodné že tito hejtmáné dostali k dispozici klíče k městským branám a rozsáhlé pravomoci. Hejtmáné následně zasedali na radnici, čímž

²¹² PORÁK, *Ze Starých letopisů*, s. 64.

²¹³ VAVŘINEC Z BŘEZOVÉ, *Husitská kronika*, s. 75.

získali podle principů oficiálního prostoru pro výkon moci, které již byly v této práci opakovaně zmíněné, právo legitimní autority. Následně mohli svévolně zasahovat do práv měšťanů a vylučovat je z městské obce. Přičemž kritériem byla pouze příslušnost ke straně pod obojí. Tato zásada ovšem nebyla dodržována vždy neboť vyloučení mohli být i lidé kteří konvertovali k utrakvismu, ale nebyli pro radikální kališníky důvěryhodní. Důvodem k nedůvěryhodnosti bylo podle autora primárně to, že se jednalo o Němce vnímané ve světle středověkého proto-nacionalismu. Městská rada, tak umožnila táborským, kteří byli ve městě cizinci, určovat podobu městského prostoru. Zajímavá je také pasáž, ve které Vavřinec píše že lidé vyhnání z města museli procházet pod praporem Čeňka z Vartenberka, který byl umístěn na pranýři. Je třeba připomenout, že Vartenberk byl v roce 1420 jedním z hlavních nepřátel táborských. Umístění erbu na pranýř bylo znamením hanby, jak již bylo ostatně zmíněno v předchozí kapitole o Jihlavských událostech. Lidé, kteří byli vyhnáni z města, tak byli symbolicky průchodem pod jeho znamením na pranýři zostuzeni a označeni za jeho spoluvíníky.

5.6 Městský prostor na pozadí bitvy pod Vyšehradem - 1420

V předposlední části této kapitoly se zaměřím na záznamy, které se věnují bitvě pod Vyšehradem v roce 1420 a jakou roli hrál městský prostor na pozadí této významné válečné události. Nejprve se zaměřím na záznam v kronice Vavřince z Březové. Kronikář svůj záznam začíná dohodou, kterou uzavřela posádka obléhaného Vyšehradu s Pražany. Důvodem k tomu bylo, že král Zikmund nebyl schopen zásobovat Vyšehrad, který stále držela jeho posádka, adekvátně potravinami. Podle Vavřince již posádka neměla ani koňské maso a její členové umírali hladem. Proto začala posádka vyjednávat s hejtmany pražského vojska. K tomuto jednání mělo dojít v polovině cesty mezi Vyšehradem a sv. Pankrácem. Během jednání mělo dojít k „*podivuhodnému úkazu duhy*“. Podle Vavřince seděli někteří bakaláři a mistři na vrcholu *Kavčí hory*, kde očekávali výsledek jednání, přičemž se měla ukázat dosud nevídaná duha, která začínala přímo *pod našima nohama* v řece a končila u pražského vojska u kostela sv. Pankráce. Je nutno poznamenat že autor v této pasáži mluví v první osobě, čímž se pravděpodobně snaží dokázat, že tento *zázrak* viděl na vlastní oči. Všichni přítomní se shodli, že tento velmi podivuhodný úkaz znamená brzké dobytí Vyšehradu. Následně se již kronikář vrací zpět k jednání, které

dopadlo tak, že pokud král nedodá do Vyšehradu potraviny, tak posádka Vyšehrad vydá Pražanům. Následně autor cituje znění dohody.²¹⁴ Poté se již věnuje samotnému průběhu bitvy. Podle Vavřince přijel Zikmund v předvečer Všech svatých na Nový Hrad u Kunratic.²¹⁵ Nechtěl hned zaútočit na Pražany, jelikož očekával příchod dalších posil z Moravy. Ti na večer skutečno dorazili k Novému Hradu, kde přečkali noc v *plné zbroji* a čekali na následující bitvu. Král poslal zprávu posádce na Pražský Hrad, která měla zaútočit na dům saského vévody na Malé Straně. Nicméně tento list byl (podle autora *s boží pomocí*) zadržen Pražany. Díky tomu se mohli Pražané přesně připravit na útok královského vojska. Král se následně přiblížil s 15 000 až 20 000 muži k pražskému vojsku, které stálo na silnici u sv. Pankráce. Král dal znamení vyšehradské posádce, aby rovněž zaútočila. Král podle autora zmeškal stanovenou hodinu, ve kterou se měla posádka Vyšehradu vzdát. Hejtmani na Vyšehradě proto obsadili brány a nenechali nikoho zaútočit, přestože mnozí (podle Vavřince hlavně Němci) chtěli.²¹⁶

Načeš se snažili *šlechtici* krále odradit, aby neútočil, jelikož jeho vojsku hrozily těžké ztráty. Král, ale trval na tom, že musí zaútočit na *tyto sedláky*. Následně nařídil svému vojsku útok na pozice Pražanů. Pražané byli nejprve zastrašeni a ustoupili ke kostelu sv. Pankráce. Díky řeči pana Krušiny, který Pražany povzbudil, že konají *dílo boží*, se obráncům podařilo útok rytířů odrazit. Poté se vydali nepřátele pronásledovat, a aniž by brali nějaké zajatce je *krutě pobíjeli cepy*. Přesto *šlechtici* v řadách utrakvistů se snažili masakru zabránit a některé nepřátele se jim podařilo zajmout, mezi nimi i zraněného Jindřicha z Plumlova, který z počátku králi radil, aby neútočil. Vážně zraněný byl přenesen na hřbitov ke sv. Pankráci, kde si vyžádal zpověď a přijetí pod obojím způsobem, načež zemřel. Následně autor vyjmenovává všechny moravské rytíře, kteří v bitvě zemřeli. Následně se Vavřinec pozastavuje nad obrovským množstvím mrtvých, kteří zůstali na bitevním poli. V průběhu bitvy také zaútočila posádka Pražského Hradu na saský dům, nicméně se jim útok nezdařil. Král se dal po porážce svého vojska na útěk do Kutné Hory.²¹⁷

Po bitvě posádka vydala Vyšehrad Pražanům, podle znění dané dohody. Pražané jim poskytli vozy a odvedli je až do Kouřimi a na Nový Hrad. Další den poté vtrhl dav prostého lidu do Vyšehradu, kde začali ničit kostely a jejich vybavení. Následně pak

²¹⁴ VAVŘINEC Z BŘEZOVÉ, *Husitská kronika*, s. 157-159.

²¹⁵ 30. září.

²¹⁶ Tamtéž, s. 162.

²¹⁷ Tamtéž, s. 165-166.

zničili i kanovnické domy a hradbu mezi Vyšehradem a Novým Městem, přičemž odnesli vše, z čeho mohli mít nějaký užitek. Jejich ničení pak nebyl ušetřen ani královský hrad.²¹⁸

Záznam ve Starých letopisech je o poznání stručnější. Autor Starých letopisů začíná svůj záznam prostým konstatováním, toho, že roku 1420 oblehli Pražané Vyšehrad, přičemž tamní posádka, kterou tvořilo několik tisíc žoldnéřů trpěla hladem. A jelikož to již nemohli vydržet, tak uzavřeli s Pražany dohodu. Přičemž podstatou této dohody bylo, že pokud je král nezachrání do svátku Všech svatých do devíti hodin ráno, tak Vyšehrad vydají Pražanům. V den svátku Všech svatých vytáhl král od Kunratic směrem k Pankráci. Jenomže zmeškal stanovenou hodinu. Němci na Vyšehradě chtěli vyjet, ale Češi ctili uzavřenou dohodu, a proto se do bitvy nezapojili. Následuje pasáž o zadržení posla, která je prakticky shodná s tou ve Vavřincově kronice. Rovněž popis bitvy je totožný s Husitskou kronikou až do bodu, kde autor popisuje masakrování přehajícího vojska, kde oproti Vavřincovi zmiňuje okrádání mrtvých o jejich šperky zbroj a oděv.²¹⁹

Na první pohled v obou záznamech nehraje městský prostor příliš významnou roli, ale po podrobnější analýze je možné konstatovat pravý opak. První událost, která stojí za zmínku, je Vavřincovo svědectví o zázračné duze, která předznamenala vítězství husitů. V tomto případě lze konstatovat, že se autor dovolává božího požehnání celé věci a toho, že vyšší síly byly po celou dobu na straně Pražanů. Císař Zikmund vystupuje v celé události jakožto narušitel městského prostoru, který je cizincem na pražském území. Autoři jej nepovažují za právoplatného krále, který navíc preferuje cizince, před Čechy a Moravany. Přičemž Vavřinec oplakává smrt skvělých moravských rytířů, které Zikmund poslal na smrt, a naopak odsuzuje to, že uherští rytíři byli poslání do nejméně nebezpečného místa bitvy. Pražané jsou ve Vavřincově díle vnímání jako skuteční boží bojovníci. Kromě již zmíněného zázraku s duhou je to poté hlavně pasáž o začátku bitvy, kdy Pražané ustoupí před blížícím se Zikmundovým vojskem. Následně se stahují ke kostelu sv. Pankráce. A je to právě tento sakrální prostor, u kterého získají odvahu a za pokřiku Hynka Krušiny se jim podaří útok odrazit. Autor se tím vlastně snaží říct, že jim sám bůh skrze daný kostel, dal sílu nepřátele odrazit. Vavřinec pak samozřejmě již nezmiňuje okrádání zemřelých, které by mohlo tento obraz božích bojovníků narušit. A

²¹⁸ Tamtéž, s. 166-167.

²¹⁹ PORÁK, *Ze starých letopisů*, s. 68.

když se na konci celé události zmiňuje o drancování Vyšehradu, tak to již nejsou tito bojovníci nýbrž městská chudina, která s nimi nemá nic společného.

5.7 Prostory Pražských Měst pod vládou Jana Želivského

V poslední části této kapitoly se budu věnovat několika záznamům, které se vztahují k Praze v období, kdy v ní měl zásadní vliv Jan Želivský. Toto období je z pohledu prostorových studií velmi zajímavé, jelikož v něm dochází k boření stávajících struktur a jejich nahrazování novými. Kněz, který nabyl svou moc spíše z vůle davu nežli z vůle oficiálních státních úřadů, se snaží proniknout do jednotlivých radnic a určuje obsazení konšelských postů. Reglementační úlohu městské rady, zde nahrazuje právě osoba kněze, který vládne za pomoci síly. Načež se následně oficiální místa vzbouří a nechají Želivského popravit. K ilustraci této proměny městského řádu jsem zvolil čtyři ukázky, tři z Vavřincovi kroniky a jednu ze Starých letopisů, vzájemná komparace bohužel není možná, jelikož obsáhlé pasáže o vládě Želivského se nacházejí pouze ve Vavřincově díle, zatímco velmi podrobný popis jeho popravu je pouze ve Starých letopisech.

V prvním záznamu se Vavřinec z Březové věnuje spojení Pražských Měst a dosazení nových konšelů ze strany Jana Želivského. Podle autora se v pondělí 30. června rozezněly zvony v chrámu Panny Marie Sněžné, kterými svolal obec. Stalo se tak po předchozí domluvě *některých mužů* s Janem Želivským. Za Želivským v té době prý stála *slabá* většina městské obce. Lidé, kteří se u kostela sešli patřili k lidem, kteří *milují nepořádek*, což autor zjevně odsuzuje. Následně násilně vtrhli na obě radnice, kde obvinili konšely z nevěrnosti a dalších provinění, za což je sesadili z jejich pozic a sebrali jim jejich pečeti. Poté spojili Staré a Nové Město v jedno a zvolili čtyři hejtmany, kteří měli město vést do zvolení nových konšelů. Poté se ve středu sešla obec na staroměstské radnici a podle rady Jana Želivského zvolila třicet konšelů a sice patnáct ze Starého Města a patnáct z Nového. Někteří z těchto konšelů byli podle autora členy pikartské sekty.²²⁰ Tito noví konšelé měli zasedat společně na staroměstské radnici a rozhodovat o záležitostech celého města, a řešit menší i větší pře. Autor následně odsuzuje tuto volbu konšelů, která neproběhla podle stanovených řádů. Všichni řádní a majetní členové

²²⁰ Náboženský směr odmítající přítomnost božího těla v eucharistii. Přičemž toto označení bylo často užívané jako urážka, bez jakékoliv skutečné spojitosti s touto sektou.

městské obce byli touto událostí velmi rozrušeni. Jedním z nich byl platněř, který byl zvolen, ale odmítl tento úřad přijmout, jelikož se nejednalo o řádnou volbu. Rovněž se odkazoval na astronomické jevy v době volby, které podle něj nasvědčovali budoucím sporům. Po této volbě předstoupil před obec Jan Želivský, který chtěl odstranit mistra Křišťana, kterého obvinil z dodržování starých církevních pořádků a také z toho, že s dalšími kněžími nezpívá v kostele česky. Následně bylo sesazení mistra Křišťana jednomyslně potvrzeno, jelikož se nikdo z přítomných neodvážil Želivskému odporovat, protože měli všichni konšelé strach, aby nebyli *shozeni z radnice*.

Tato ukázka je příkladem, již zmíněného nahrazení starých struktur novými. Želivský se nejprve pokoutně sejde se svými příznivci a domluví se s nimi na dalším postupu proti radnici, která mu zřejmě nebyla ještě zcela podřízena. Následně svolá své příznivce ke kostelu Panny Marie Sněžné, který je významným místem setkávání obce, rovněž se jedná o stejný kostel, ze kterého se pod jeho vedením vydal dav, který smetal novoměstské konšely při první defenestraci. Již sám tento fakt vysílá konšelům jasnou zprávu, jaký osud je čeká, pokud nebudou jednat podle Želivského. Následně Želivský za pomoci davu sesadí městskou radu. V této úloze vystupuje Želivský skutečně jako by byl, suverénním panovníkem, který disponuje naprostou mocí nad městem. Jmenuje nové konšely, a navíc také spojuje Pražská Města v jeden celek. Zcela tak narušuje stávající podobu městského prostoru a nahrazuje ji vlastním autoritářským systémem. Důkazem jeho moci je potom závěrečná pasáž, ve které Želivský usiluje o sesazení mistra Křišťana a nikdo si mu nedovolí odporovat, neboť se všichni obávají o svůj život. Z Vavřincova textu je ovšem cítit velká nevole nad takovým počínáním a odsuzování radikálů. Toto vyjadřuje už jenom tím, že uvádí příslušnost některých nových konšelů k pikartské sektě.²²¹

Ve druhém příspěvku se Vavřinec z Březové zabývá dosazením nového hejtmana Jana Bzdinky několik týdnů po předchozí události. Nejprve Jan Želivský svolal své příznivce zvoněním u kostela Panny Marie Sněžné ke kostelu sv. Štěpána na Novém Městě. Vyzval lid, aby si zvolil jediného hejtmana, který by vedl celou městskou obec. Rovněž je vyzval, aby přestali poslouchat svých stávajících *nevěrných* pánů, které velmi očernil. Dav ho potom žádal, aby se jejich hejtmanem stál Bzdinka, rytíř, který byl věrný městské obci a dobře ji sloužil. A i přesto, že nikdo z obecních starších tuto volbu

²²¹ VAVŘINEC Z BŘEZOVÉ, *Husitská kronika*, s. 241–243.

nepodpořil byl Bzdinka zvolen. Následně Želivský vyhlásil Bzdinku hejtmanem, dal mu naprostou moc a odevzdal mu celou městskou obec. Měl za úkol neposlušné trestat vězením, ale také stínáním hlav a mohl dokonce vyhošťovat členy obce z města a mohl měnit úředníky a konšely dle své vlastní vůle. Následně byli zvoleni čtyři hejtmanovi pomocníci, po dvou z Nového a Starého Města. Měl rovněž právo v případě boje dohlížet na vojsko a trestat dezertéry ztrátou hrdla. S touto volbou ovšem nesouhlasili obecní starší, kteří se sešli v Betlémské kapli, odkud se vydali na radnici a prosili konšely, aby tento hejtman nevykonával nic bez vědomí konšelů. Což se nestalo a následně hejtman sesadil pět konšelů a nahradil je konšely novými.²²²

V této části je zřejmé stupňování nátlaku, kterou Želivský na celou obec vytvářel. Je velmi pravděpodobné že rytíř Bzdinka, byl pouze jakousi prodlouženou rukou Želivského, který vykonával jeho vůli. V předchozím příspěvku kazatel ovládl městské rady a nahradil je svými příznivci, nicméně je zjevné že i takový stav mu nebyl vyhovující, a proto jmenoval zcela bezprecedentně jediného muže, který disponoval prakticky všemi pravomocemi městské rady. Je rovněž velmi příhodné, že se ve všech příspěvcích, které se týkají Želivského neustále opakují dva veřejné prostory. Tím prvním je kostel Panny Marie Sněžné na Novém Městě a druhým je kostel sv. Štěpána v nedaleké ulici Na Rybníčku. Jan Želivský se zde snaží nahradit oficiální prostor setkávání obce, tedy radnici právě těmito dvěma sakrálními prostory. Zde se obec sejde, následně dojde k rozhodnutí a toto rozhodnutí je pak pouze oznámeno konšelům na radnici pod hrozbou dalšího násilí.

Další a rovněž poslední záznam z Vavřincovi kroniky, který zde uvedu, se týká popravy hejtmana Jana Sádla a v kronice se nachází hned za předchozím záznamem. Uvádím ho primárně proto, že je dalším svědectvím o úpadku pražské obce za vlády Želivského a rovněž postupné kulminace nespokojenosti, která vyvrcholila až kazatelovou smrtí. Rytíř Jan Sádlo, stál podle kronikáře, vždy na straně pražské obce, nicméně po volbě hejtmana Bzdinky se se svými lidmi nedostavil do města, což někteří konšelé považovali za zradu. Sádlo se chtěl očistit, a proto požádal Pražany o glejt, který by byl zárukou bezpečnosti. Konšelé mu jej vydali a zaručili mu bezpečnost. Nicméně hned po tom, co spolu se svými společníky vstoupil na radnici byl zatčen a bezprostředně popraven přímo na radnici. Přičemž se mu ani nedostalo duchovní útěchy, na kterou měl

²²² Tamtéž, s. 260.

každý křesťan právo a které se podle Vavřince Sádlo dožadoval. Jeho tělo bylo poté tajně pohřbeno bez obřadu v kostele sv. Mikuláše. Kronikář nadále připomíná, že tento Jan Sádlo byl oblíbencem krále Václava a ochránil mnoho kališníků před královým hněvem. Většina pražské obce prý jeho smrt oplakávala a považovala ji za velký hřích.²²³ Tento záznam je tedy dalším důkazem, toho, jak se postupně městska obec názorově rozdělovala a čím dál více měšťanů nesouhlasilo s počínáním Želivského a jeho stoupenců. Tento konflikt vyvrcholil na jaře příští roku, kdy byl Želivský zajat a popraven. O této události, nás velmi podrobně informují Staré letopisy, jejichž autor uvádí, že se celé události osobně účastnil a že byl člověkem blízkým Janu Želivskému.

Autor nejprve predestiruje, že dne 10. března (1422) byl pohřben kněz Jan pod kazatelnu na které kázal a že chce předejít možným řečem a vysvětlit, jak celá událost probíhala, jelikož se jí osobně účastnil. Předně je třeba konstatovat zřejmá zaujatost autora, jelikož z celého textu je znát, že Želivský byl u něj ve velké oblibě a spiklence považuje za velké hříšníky a zrádce. Osmého března měli za Želivským přijít po kázání dva konšelové a pozvat jej na staroměstskou radnici.²²⁴ Přičemž ho stále nemohli zastihnout, proto za ním posílali několik posílů. Dalšího dne vzal kronikáře sebou jako doprovod na radnici. Přičemž ho konšelové pozvali do jednacího sálu spolu se Želivským. Když se Želivský usadil, požádali ho o radu ohledně dalšího válečného tažení. Nějakou dobu společně jednali načež rada slíbila, že dá na Želivského rady.²²⁵ V tom však vtrhl do sálu rychtář s biřicem, s pacholky a zadržel Želivského. Nicméně ten řekl že jim rozumí a šel s nimi dobrovolně po tom co se pomodlil a varoval spiklence o tom, že jeho smrt bude mít závažné důsledky. Biřicové svázali i další Želivského stoupence v městské radě. Následně se Želivský vyzpovídal autorovi textu, stejně tak učinili i další stoupenci, kteří měli být popraveni. Poté je odvedli k popravě, přičemž Želivský prý šel sám a dobrovolně. Následně byl Želivský sťat mečem. Brzy se o tom dozvěděli Novoměstští a ti běželi na Staré Město před radnici, kde se dožadovali Želivského. Lidé následně rozsekali vrata radnice, kde našli hlavu Jana Želivského a tu potom nosili po ulicích, aby ukázali všem, co se stalo. Následně vzali jeho tělo, odnesli ho na márách a další den jej pohřbili.²²⁶

²²³ VAVŘINEC Z BŘEZOVÉ, *Husitská kronika*, s. 260.

²²⁴ PORÁK, *Ze Starých letopisů*, s. 82.

²²⁵ Tamtéž, s. 85.

²²⁶ Tamtéž, s. 88–89.

Tento text je velmi zajímavý a poskytuje celou řadu možných interpretací nicméně z pohledu městského prostoru je důležitý hlavně pokračující rozkol mezi pražskou obcí. Na jedné straně je zjevné, že ve městě byla celá řada vlivných pravděpodobně bohatších měšťanů, kteří Jana Želivského nenáviděli a chtěli jeho autokratické chování ukončit. Pak zde byla i velmi početná skupina hlavně chudších obyvatel města, pro které byl Želivský milovaným spasitelem. Rovněž z hlediska veřejných prostorů, lze v tomto textu najít celou řadu důležitých prvků. Zprvce se opět setkáváme s již několikrát zmiňovaným pokoutním scházením spiklenců na nejmenovaných místech. Nicméně v tomto případě je zjevné, že Želivský o tomto spiknutí zjevně nevěděl, a také to, že se zde scházejí radniční elity, které brojí proti kazateli, kterého primárně podporují nižší vrstvy obyvatelstva. Také je příhodné, že k dané události dochází na radnici. Ta byla přirozeně nejprůhodnějším prostorem nicméně se může jednat o symbolický akt jistého návratu moci od samozvaného kazatele zpět do rukou konšelů. Je zde znát, že jádro Želivského podporovatelů pocházelo z Nového Města a jeho odpůrci zřejmě primárně z Města Starého. Důležité ovšem je, že všechny změny, ke kterým došlo za Želivského panování postupem času odezněly a v Praze se prosadil spíše umírněnější konzervativní proud husitství. Jedná se tak o velmi zajímavou nicméně ojedinělou epizodu přechodu středověkého města do zcela jiného řízení, které ale zemřelo spolu se svým strůjcem.

Interpretaci pádu Jana Želivského uvádí ve své knize *Světla a stíny husitství* Petr Čornej. Podle něj byl v pražském souměstí znatelný rozdíl mezi společenskými vrstvami na Starém a Novém Městě. Na Starém Městě existovala společenská vrstva napojená před husitskou revolucí na dvůr Václava IV, díky čemuž fungovala bližší spolupráce mezi městskou radou a zemskými úřady. Naproti tomu obec na Novém Městě byla již od počátku revolučních nálad výrazně radikálnější a výrazně negativněji reagovala na královi zásahy proti utrakvismu.²²⁷ Po defenestraci v červenci roku 1419, pak Nové Město Pražské zaujalo v husitském táboře přední místo. Jan Želivský byl již od počátku revolučních nálad jednou z předních osobností utrakvistů na Novém Městě. Své postavení následně upevňoval během roku 1420, kdy se stal jedním z hlavních zastánců spolupráce mezi Pražany a Táborskými. A zatímco na Novém Městě, byl Želivský velmi oblíbenou postavou, na Starém Městě se setkával se spíše negativními reakcemi, a to hlavně po násilném spojení obou měst, ze strany příznivců Želivského v červnu 1421, po kterém se

²²⁷ ČORNEJ, *Světla a stíny husitství*, s.104.

staroměstská rada cítila značně ponížena.²²⁸ Autor, tak shledává jako jeden z důvodů pádu Jana Želivského právě rozpory mezi Starým a Novým městem. Dalším z těchto důvodů bylo jeho pronikání do městské samosprávy, jelikož bylo nepřipustné, že se kněz přivlastňoval práva náležící pouze panovníkovi. Čornej rovněž zmiňuje za jednu z příčin, popravu Jana Sádla, která pobouřila velkou část pražské obce.²²⁹

²²⁸ Tamtéž, s. 105-107.

²²⁹ Tamtéž, s. 111-112.

6. Reglementace městského prostoru ze strany plzeňské městské rady v 15. a na počátku 16. století

V poslední kapitole této práce se zaměřím na prostor královského města a metropole západních Čech – Plzně. Pramennou základnu v tomto případě tvoří různé dokumenty radniční provenience uvedené v edici plzeňských listin, kterou sestavil Josef Strnad v roce 1905 a rovněž listiny a knihy dostupné v Plzeňském archivu. Na základě těchto dokumentů lze dobře ilustrovat, jak městské rady utvářejí městský prostor za pomoci vyhlášek a nařízení. Z velkého množství listin (více než 900 stran, většinou se ale jedná o závěti a kupní smlouvy) uvedených v této edici, jsem vybral několik dokumentů, které se přímo dotýkají městského prostoru. Nejprve uvedu jednotlivé listiny včetně analýzy jejich obsahu a v závěru kapitoly se poté zaměřím na všechny tyto události jakožto celek, který nám pomůže odkrýt jaké strategie užívala plzeňská rada při utváření veřejného prostoru města.

6.1 stručné dějiny královského města Plzně

Plzeň byla založena jakožto město přibližně kolem roku 1300 na místě staršího zemědělského osídlení. Město bylo vyměřeno na poměrně rozsáhlé ploše a již ve 14. století patřilo mezi největší města v Čechách. V této době započala stavba chrámu sv. Bartoloměje, který je dodnes dominantou města. Město mělo od počátku pevnostní charakter, jelikož jeho poloha na soutoku třech řek, umožňovala dobrou obranu před útočníkem. Bohatství město těžilo primárně z obchodu a řemesel. Městem procházela hlavní obchodní cesta směrem z Prahy na západ do Norimberku. Na počátku 15. století se v Plzni provozovalo více než 40. různých řemesel, přičemž zastoupena byla všechna řemesla typická pro středověké město. Městskou radu tvořilo tradičně dvanáct konšelů, přičemž při jejich každoročním střídání se šest konšelů staré rady stalo součástí rady nové. Vzhledem ke své velikosti a významu sehrávala Plzeň velmi významnou úlohu v období husitské revoluce.²³⁰

²³⁰ DOUŠA, Jaroslav. *Dějiny Plzně v datech: od prvních stop osídlení až po současnost*. Praha, 2004. ISBN 80-7106-723-7, s. 18–20.

Plzeň se zapojila do revolučního dění hned v jeho počátcích, a tak již v roce 1419 dorazil do města Jan Žižka se svými houfy. Netrvalo dlouho a mezi Žižkovými lidmi, které tvořili většinou chudí venkované, a měšťany došlo ke konfliktu. V roce 1420, tak Žižka město opouští. Město se následně od husitství zcela odklonilo, a naopak se stalo jedním z hlavních opěrných bodů císaře Zikmunda v Čechách. Husité se Plzeň pokusili dobýt celkem pětkrát, nicméně pokaždé neúspěšně.²³¹ Období husitských válek a dlouhých obléhání zanechalo Plzeň ekonomicky vyčerpanou. Město muselo splácet velké množství dluhů ještě mnoho let po skončení bojů. Za podíl města na boji proti utrakvistům mu císař Zikmund udělil v roce 1434 privilegium, které zprošťovalo město od placení daní a následně mu daroval příjmy z cel a mýt.²³² Za vlády Jiřího z Poděbrad zaujalo město postoj, kterým se lišilo od většiny královských měst v Čechách a postavilo se proti králi. Přestože Plzeň krále Jiřího nejprve uznala, tak se od něj následně v roce 1466 odvrátila a uznala volbu Matyáše Korvína. Plzeň rovněž až do uzavření Olomouckého míru v roce 1479 odmítala uznat krále Vladislava Jagellonského.²³³

6.2 Soud se spiklenci – 1459

První dokument, kterým se zde budu zabývat se týká soudu s měšťany, kteří byli odsouzeni k trestu smrti za spiknutí v roce 1459. Listina konkrétně popisuje průběh soudu 28. února 1459. Soudu předsedal Odrášek²³⁴, hofrychtěř královských měst. Nadále jsou vyjmenováni přítomní, z nichž hlavní je purkmistr Jan Hladek. Obvinění byli Jan Krásný, jeho bratr Ziga a jejich další společníci. Ti měli před městskou radou bez mučení vyznat, že se spikli proti městské radě a králi Jiřímu z Poděbrad. Chtěli se svými pomocníky dosadit novou městskou radu a rovněž měli v plánu nechat popravít některé měšťany. Radili se a scházeli u studánky u Všech svatých. Proti obžalovaným svědčil rychtář a městští biřici. Následně se v listině praví, že k soudu byl povolán rovněž sladovník Mareš, který se ale nedostavil, a proto byl vypovězen doživotně z města. Majetek spiklenců měl připadnout králi.²³⁵

²³¹ Tamtéž, s. 26-27.

²³² BĚLOHLÁVEK, Miloslav, *Dějiny Plzně*, Plzeň, 1965, s. 93; Privilegium Zikmunda Lucemburského, Archiv města Plzeň, Listiny a listy týkající se města, 1. Privilegia, sign. 120.

²³³ Douša, *Dějiny Plzně*, s. 29-30.

²³⁴ Ondřej Oremus, viz DOUŠA, *Dějiny Plzně*, s. 35.

²³⁵ Liber emptio et venditionum 1459—1532, Archiv města Plzeň, rukopisy, sign. 1c15, s. 13.

V této události se setkáváme s již několikrát zmíněným pokoutním setkáváním spiklenců, které běžně stojí zcela mimo městský prostor. Nicméně právě v této události se setkáváme s tím, že bylo toto spiknutí odhaleno, a dokonce i přesně víme, kde se tito spiklenci scházeli. Tato událost je tak pravým opakem událostí zmíněných v minulých kapitolách. Městská rada zde vstupuje do tohoto (ne)prostoru a odhaluje jej veřejnosti. Spiklenci se před radou nedokázali skrýt, a proto jsou odhaleni, veřejně odsouzeni a popraveni. Rovněž vzhledem k tomu, že poskytnutá svědectví hovoří o velmi podrobných detailech schůzek, lze předpokládat, že spiknutí nebylo příliš dobře připraveno, a proto ho bylo snadné odhalit. V kontrastu s předchozími událostmi se zde setkáváme se silnou a sebevědomou městskou radou, která městský prostor zcela ovládá a dokáže skrze rychtáře a biřice proniknout i do neoficiálních prostorů a získat z nich informace. Nicméně se nepodařilo chytit všechny zúčastněné a některým se podařilo z města uprchnout, proto byli odsouzeni v nepřítomnosti k doživotnímu vyhnanství. K smrti byl tak odsouzen bývalý konšel Jan Krásný, který v celé události figuruje, jakožto hlava celého spiknutí.²³⁶ Bohužel z této relativně stručné zmínky uniká širší kontext události. Můžeme ji pouze zařadit do období, kdy byla Plzeň stále ještě věrná Jiřímu z Poděbrad, a jelikož se hovoří a spiknutí proti králi, lze předpokládat, že spiklenci byli radikálně katolického smýšlení a nejspíše odmítali fakt, že Plzeň královu volbu uznala. Nelze si nevšimnout, že krátce po potrestání viníků v témže roce Jiří z Poděbrad potvrdil městu všechna privilegia. Tudíž je možné spekulovat o jisté spojitosti obou událostí.²³⁷

6.3 Spor měšťana Blažka Surovce s Odráškem Oremusem o dům v Plzni před staroměstskou radou – 1488

Listina z roku 1488 se věnuje sporu mezi Blažkem Surovcem, plzeňským měšťanem a Ondráškem Oremusem, dříve hofrychtěrem, ze Starého Města Pražského. Sporem se zabývala právě staroměstská městská rada. Blažek žaluje Oremuse, že před lety, když byl hofrychtěrem neprávem okupoval jeho dům v Plzni. Prý mu dokonce vyhrožoval, že pokud se bude bránit, tak ho nechá uvěznit a jeho dům by potom za veliké peníze prodal. Blažek se brání tím, že ten dům zdědil po svém otci a užívá ho právem dědickým. Oremus

²³⁶ Douša, *Dějiny plzně*, s. 35.

²³⁷ Potvrzení privilegií města Plzeň od Jiřího z Poděbrad, Archiv města Plzeň, Listiny a listy týkající se města, 1. privilegia, sign. 158.

se brání tím, že tento dům užíval zcela právem, jelikož ten dům koupil od nebožtíka Hladka. Řádně zaplatil a koupi zaznamenal u soudu. Tento fakt následně doložil městskými knihami. Blažek se nicméně bránil tím, že Hladkovi dům nikdy nepatřil. Naproti tomu Oremus tvrdil, že Blažkův otec Marin Úterský na Blažka ve svém kšaftu nemyslel a že věnoval veškerý svůj majetek k zádušním účelům. O to se měli postarat poručníci, kteří když zemřeli, tak toto poručnictví připadlo právě na Hladka. Nadále osočil Blažka, že pokud by ten dům byl jeho, tak už by dávno s Hladkem učinil smlouvu. Rada vše důsledně zvážila a rozhodla spor ve prospěch Oremuse, jelikož byl schopen doložit vše v listinách vedených u městského soudu.²³⁸ Z celé události, lze ve vztahu k městskému prostoru vyvodit několik závěrů. Zaprvé se jedná o složitý právní spor, který vyřizovala městská rada Starého Města, přestože se jedná o nemovitost v Plzni, jelikož Oremus byl staroměstským měšťanem. Lze předpokládat, že městská rada bude vždy hájit zájmy členů svojí obce, a proto výsledek celého sporu není nikterak překvapující. Rovněž se zde objevuje problematika dědického práva a doložitelnosti právních aktů za pomoci listin. Celý spor tak dobře zapadá do problematiky vztahu mezi městskými radami a obcemi, v tomto případě se jedná o vztah cizí městské rady k nemovitosti v jiném městě.

6.4 Zákaz hraní kostek 1491

Další velmi stručná listina se přímo dotýká reglementace chování obce v rámci městského prostoru, konkrétně zákazu hraní kostek pro členy sladovnického cechu. Listina hovoří o tom, že 5. října 1491 předstoupili před městskou radu starší a mistři sladovnického cechu. Ti radu informovali, že se v cechu rozhodli, že ti, kteří hrají kostky *za znamenité peníze*, mají být od cechu potrestáni pokutou. Přičemž, pokud budou přistiženi, tak mají nejprve zaplatit pokutu 1 libru vosku, na podruhé 2 a na potřetí pět kop. Přičemž polovina pokuty má připadnout cechu a druhá polovina radě, resp. *pánům na rathaus*. Tuto opravdu velmi stručnou listinu, zde zmiňuji, protože se přímo týká omezení ve veřejném prostoru. Cech se domlouvá spolu s městskou radou na konkrétním omezení hazardu ve svých řadách. Přičemž, lze předpokládat, že se jednalo o nešvar hojně rozšířený. Vzhledem k pokutám a jejich rozdělení lze sledovat možný cíl obohatit se na tomto počínání některých

²³⁸ STRNAD, Josef, *Listář královského města Plzně a druhdy poddaných osad. Část II., Od r. 1450-1526*, Plzeň, 1905, s. 263-264.

měšťanů. Sladovnický cech přichází před městskou radu, jelikož ta má právo omezovat městský prostor a společně přicházejí k dohodě, která je výhodná pro všechny.²³⁹

6.5 Pomluva konšela Martina Ovsíka – 1491

Další listina, tentokrát již více obsáhlá, se zabývá pomluvou konšela Martina Ovsíka, které se dopustil plzeňský měšťan Šimon Blažek ve veřejném městském prostoru – hostinci. Zde plně vystupuje do popředí disciplinační role městské rady v rámci městských prostorů. Podle listiny obvinil v té době přísežný konšel Martin Ovsík před městskou radou Šimona Blažka, který pomlouval jeho i celou městskou radu. A to na takových místech, na kterých by se o radě takto mluvit nemělo. Konkrétně v *obecním domě šenkovním mezi lidem obecním*, tedy v jednom z městských hostinců, mezi dalšími členy městské obce. Následně je vyjmenováno, co všechno řekl. Nejprve obvinil Martina Ovsíka, že na sněmu v Praze, jednal bez vůle a vědomí městské rady a obce. Následně, že během této cesty utratil mnohem více nežli musel, pravděpodobně z obecních peněz. Že nedodržel *masné* a *postní* dny. Že měl vzít obecní peníze a měl je utrácet bez vědomí rady a obce. Také že žádný konšel nemá ve městě nikomu nic rozkazovat kromě purkmistra, což se ale neděje, jako se to stalo nebožtíkovi Panouškovi. Rovněž podle něj nemá žádný konšel přijímat obecní peníze, pokud tomu nejsou přítomní alespoň další dva nebo tři konšelé.

Svědkiem, který všechny tyto řeči od Blažka vyslechl byl konšel Prokop Malsa, který všechny tyto řeči slyšel na *bílém pivě obecním*. A kromě něj je také slyšela celá řada dalších důvěryhodných měšťanů. Načež rada Blažkovi nakázala, aby se nikdy nestal členem městské rady, aby už radu nikdy neurážel a aby proti radě už nikdy nejednal, a to hlavně proto, že za nedlouho měl přijet podkomoří obnovovat městskou radu. Načež Blažek měl začít rozhlašovat, že ví, kteří konšelé mají být nově dosazeni a kteří mají zůstat. Rada si s Blažkem následně chtěla v *klidu* promluvit ve čtvrtek před příjezdem podkomořího do města. Poslali pro něj svého posla nicméně *on k potupě a lehkosti vši rady* nepřišel a raději jel do Stříbra. Druhého dne se vrátil do města spolu s podkomořím, který se dostavil obnovit městskou radu. A když se rada Blažka ptala, proč se nedostavil,

²³⁹ Liber emptio et venditionum 1459—1532, Archiv města Plzeň, rukopisy, sign. 1c15, s. 5.

tak jim odpověděl, že se bál, *aby s ním páni svou vůli neměli*. Potom rada přednesla tu věc panu podkomořímu, aby ji vyřešil. Pan podkomoří rozhodl, že Šimon upadl u krále v nemilost a rozhodl se jej odsoudit. Nicméně skrze *dobré lidi* a své přátele, kteří předstoupili před radu a přimluvili se, aby Šimonovi byla jeho vinna odpuštěna. A po několika prosbách se městská rada rozhodla Blažkovi odpustit. Ten následně předstoupil před radu a přísahal že už se nikdy ničemu takovému nedopustí.

Celá událost je tak velmi dobrým příkladem sociální disciplinace ve veřejných prostorech. Měšťan Blažek se dopustil pomluvy konšela a urážky městské rady na veřejném místě. Přičemž tuto jeho pomluvu slyšel jeden z konšelů a celá další řada měšťanů. Nezávisle na tom, zda se obvinění zakládalo na pravdě či nikoliv, něco takového nemohla městská rada pouze přehlížet, právě proto, že k danému incidentu došlo ve veřejném prostoru. Rovněž byla celá událost pravděpodobně pro radu velmi nepříjemná, jelikož k ní došlo těsně před příjezdem podkomořího. Šimona Blažka, zde lze vnímat jakožto narušitele zavedeného řádu, kterého je třeba potrestat, jelikož podrývá autoritu městské rady, tím že zpochybňuje jednoho z jejích členů. Nicméně nakonec potrestán není, a to hlavně díky zásahu svých přátel a jeho přísaze, že se již nikdy nic takového činit nebude.²⁴⁰

6.6 Ustanovení městské rady o veřejném prostoru a prodeji – 1493

V roce 1493 vydala městská rada v Plzni listinu, ve které, v několika bodech ustanovuje chování obce v konkrétních veřejných prostorech. Mimo jiné se věnuje židovskému obyvatelstvu a různým druhům prodeje. V listině jsou nejprve vyjmenováni přítomní konšelé v první řadě s purkmistrem Matějem Poběžovským a také je zdůrazněno, že se tak děje za přítomnosti obecních starších. Rada ustanovuje následující předpisy pod zmíněnými pokutami:

1. Rada upravuje dovoz chmelu do města. Kdo by chmel přivezl do města, aby je mohl doma česat jej musí okamžitě vyvézt z města ven a rozhodně jej nesmí klást před svůj dům pod pokutou pěti grošů.

²⁴⁰ Tamtéž, s. 289-290.

2. Následně upravuje chování židů ve městě. Všichni židé, a to jak domácí, tak cizí musejí chodit v židovských *kuklách*, tak aby je bylo možné poznat od dalších obyvatel města. Jejich ženy potom musejí chodit ve šlojířích se širokými žlutými okraji pod pokutou pěti grošů pokaždé když by byli takto přistiženi
3. Následně se rada s obcí usnesla, aby židé nevyráběli šlojíře a nevedli žádné křesťanské obchody.
4. Dále upravuje prodej hus. Ženy, které husy prodávají nesmějí své nejlepší kusy prodávat draže nežli tři groše a droby za deset peněz pod pokutou pěti grošů.
5. Každý, kdo přiveze ryby do města je musí ponechat až do třetího dne a před tím se s nimi nesmí obchodovat pod pokutou jedné kopy.
6. V další části se upravuje podoba trhu, který se nesmí konat nikde jinde nežli na náměstí a všechno zboží, kromě dříví, se nesmí prodávat před městem, mezi branami, nebo v ulicích a také se nesmí obchodovat v sobotu pod pokuto pěti bílých grošů.
7. Ti, kteří nemají *domov* (pravděpodobně ve smyslu že nevlastní dům ve městě) ať nepřekupují obilí kromě sladovníků, kteří najímají sladovny, jenom ti smějí nakupovat ječmen a pšenici, ale nic jiného pod pokutou jedné kopy.
8. Pivo smějí vařit pouze měšťané, kteří mají dům anebo jsou nájemci pod pokutou jedné kopy.
9. V posledním článku stanovují, co se týče piva, masa, chleba, dělníků, a i dalších obecných potřeb prosila obec radu, aby to vše udělali spravedlivě a ta spravedlnost, aby byla stejné pro chudé i bohaté.²⁴¹

Každý z těchto článků nějak upravuje chování obce v rámci městského prostoru. Z pohledu veřejných prostorů jsou nejzajímavější ustanovení o chování židů a také o pořádání trhů. Ustanovení o židech korespondují s tradičním středověkým útlakem židovské populace. Rada stanovuje, aby byl každý žid na první pohled rozpoznatelný od zbytku populace. Rovněž zákaz vykonávat křesťanská povolání není středověkému prostoru neznám. Lze nicméně předpokládat, že podobná protižidovská opatření již ve městě fungovala v dřívějších dobách. Rada měla spíše potřebu tato opatření upravit a více vymáhat. Vzhledem k uvedeným pokutám se rovněž mohlo jednat o další zdroj příjmů

²⁴¹ Tamtéž, s. 320.

pro městskou pokladnu. V ustanovení o podobně trhu, zase rada zcela jasně ohraničuje veřejný prostor, ve kterém je možné pořádat trh. Jedná se tak o další příklad přímého omezení veřejného prostoru ze strany městské rady.

6.7 Spor o opravu městských hradeb – 1494

V další listině, kterou v této práci uvádím, řeší městská rada spor mezi sousedy ze špitálského předměstí ze strany jedné a pekařem Křížkem ze strany druhé. Spor se konkrétně týká opravy podsebití hradby, která se nachází za Křížkovým domem. Podle lidí z předměstí by měl hradbu opravit Křížek, který se tomu brání. Křížek se brání s tím, že když dům kupoval, tak hradba jeho součástí nebyla, a tak veškeré náklady na opravu náleží jen a pouze obci. Městská rada *moudře pováživše v knihy nahlédla* a jelikož v těchto knihách nic o tom, že by byla hradba Křížka nebylo, ba naopak nebožtík Hošťálek (kterému pravděpodobně patřila nemovitost dříve) předal správu hradby do rukou obce. Tudíž usoudili, že hradba je skutečně obecní a nikoliv Křížkova. Proto ji má opravovat obec, a nikoliv Křížek ani jeho dědicové. Tuto krátkou listinu, zde uvádím primárně proto, že se jedná o další příklad sporu ve veřejném prostoru, který musela svou autoritou řešit městská rada.²⁴²

6.8 Městská rada určuje podobu prodeje pečiva – 1495 a 1497

V dalších dvou listinách, kterým se v této práci budu věnovat, se městská rada zaměřuje na problematiku pekařského cechu. Při první příležitosti, v roce 1495, cech předstoupil před radu skrze své zástupce a radě sdělil, že peče *chléb slušný*, a i nadále takový chléb péct chce. Chtěli po radě, aby zajistila, že i nadále budou moci péct kvalitní pečivo. Jejich primárním požadavkem bylo, aby freimark (též frejunkt – volný prodej před a po jarmarku, často za nižší ceny), nebyl tak častý. Jelikož měli strach, že takový prodej ohrožuje jejich živnost. Rada tuto žádost pečlivě zvážila a uvedla že cizí pekaři smějí chléb *přípecný* (tmavý chléb) prodávat pouze dva dny v týdnu a bílý chléb pouze v sobotu.

²⁴² Tamtéž, s. 333-334.

Jinak má být prodáván pouze chléb domácí produkce. A toto nařízení bude platit, dokud městská rada neřekne jinak. Zde se tedy setkáváme s ustanovením ekonomické povahy, které bylo zaměřeno na cizí pekaře, kteří vytvářeli domácím konkurenci a připravovali je o tržby. Jedná se o příklad nařízení, ve kterém městská rada zasahuje do obchodu v městském prostoru, tak aby ochránila domácí ekonomické zájmy. Podobná nařízení jsou poměrně charakteristická pro obchod ve středověkých městech – ochrana domácích řemeslníků a omezení přespolního zboží. Ve druhé listině, která byla vydána o dva roky později se městská rada věnuje práci pekařského cechu během postního období a stanovuje, že polovina členů tohoto cechu bude přes půst péct pouze precle, zatímco druhá polovina, může péct co umí, ale zároveň musí dbát na to, aby se dostalo také na městskou chudinu. Cech má hlavně dát pozor na to, aby bylo dostat preclů napečených na jarmark. Pekaři, kteří budou péct pouze precle jsou následně vyjmenováni.²⁴³ I v druhé polovině, se tak setkáváme s ekonomickými zásahy rady do městského prostoru. Zprvu se snaží rada zajistit, aby bylo pečeno pouze prosté pečivo v období půstu, rovněž však myslí na zásobení jarmarku a městskou chudinu.

6.9 Městská rada upravuje chování v městských krčmách a pobyt Němců ve městě - 1500

V následující listině se opět setkáváme s přímým zásahem městské rady do chování obce v rámci veřejného prostoru a sice s úpravou chování v městských krčmách. Městská rada nejprve předeštlí, že ke stanoveným článkům došlo za souhlasu rady i obecních starších a že je musí dodržovat všichni obyvatelé města, přičemž jim hrozí dané pokuty.

- Ten, kdo by se *serval* v krčmě nebo jinde má být vsazen do klády.
- Kdo by se bránil buďto s tesákem, nebo jinou zbraní, má mu ta zbraň být odebrána a musí zaplatit rychtáři pokutu deseti grošů.
- Kdo by obnažil svou zbraň, anebo se na někoho vrhl s jakoukoliv zbraní ať s tesákem, dýkou, nožem nebo *řezákem* má bez milosti přijít o ruku.
- Pokud by někdo někoho tou zbraní zranil má okamžitě přijít o hrdlo.

²⁴³ Tamtéž, s. 367-368.

- Pokud by dal někdo někomu v krčmě políček nebo ho pohanil neslušnými slovy ten má být potrestán podle *starodávných pokut*.
- Pokud by se někdo bránil nebo sahal na právo (pravděpodobně rychtářské právo, symbol rychtářského úřadu) má okamžitě ztratit hrdlo.
- Žádný hospodář nesmí ve svém domě a před ním dopustit tance v neděli nebo jiné svátky pod pokutou kopy grošů českých.
- V šenkovních domech nemá nikdo dávat frinoltu neboli snídaně v neděli, svátky a po mši pod pokutou kopy grošů českých.²⁴⁴

Zde se tedy setkáváme s dalším sociálně-disciplinačním nařízením městské rady, kterým rada velmi pravděpodobně reaguje na některý ze zmíněných nešvarů, které se zřejmě v městských krčmách velmi často opakovaly. Rovněž je možné si povšimnout velmi přísných trestů, které měly od páchaní daných přečinů případné provinilce odradit. Z hlediska autority městské rady je jistě nejzajímavější postih za znevážení rychtářského práva. Jelikož rychtář vybavený svým právem byl zcela nedotknutelnou osobou, která reprezentovala městskou spravedlnost. Útok proti rychtáři by tak byl útokem na celou městskou radu potažmo obec a byl právě proto tak přísně trestán.

V další listině z téhož roku městská rada vydává články, které se týkají pobytu *Němců* ve městě a další ustanovení o šenkování piva a pobytu hostů. Nejprve je predestřeno, že tyto články mají platit, tak dlouho, dokud nebudou přijaty nějaké lepší. Následně jsou vyjmenováni přítomní konšelé.

- V prvním článku rada ustanovuje, aby žádný prostý Němec, který vůbec neumí mluvit česky, nebyl přijímán za souseda ve městě a ani v žádné z městských obcí. Aby si nemohl ve městě pronajmout dům, pokud by se nenaučil mluvit česky. Pokud by to však nebyl člověk, který by se městské radě *hoditi mohl*, takový by poté mohl být s vědomím rady a starších přijat.
- Pokud si někdo pronajímá dům, tak aby v něm nešenkoval pivo a nebytoval hosty.
- Aby nebyly před městem šenky a to při jarmarku a ani po něm.
- Aby vdovy, které vlastní domy, tyto domy opravovaly a neopouštěly.

²⁴⁴ Strnad, *Listář*, s. 408.

- Mistrům pivovarníkům má být přidán groš nad to, co dostávají běžně aby vařili dobré pivo.²⁴⁵

Stejně jako v případě jedné z předchozích listin, která se týkala židů, je i tato vyhláška zaměřena na omezení konkrétní skupiny obyvatel a sice na německy mluvící obyvatelstvo. Je pravděpodobné, že v tomto případě městská rada reaguje na nějakou předcházející událost, ve které toto obyvatelstvo figurovalo. V dalších člancích poté rada upravuje primárně točení piva, které mělo být pouze v rukách právoplatných měšťanů, a ne pouhých nájemců či obyvatel předměstí. V tomto případě se jedná o ekonomické opatření, které má chránit zájmy měšťanů. Na tomto nařízení je rovněž zajímavé, že hned příští rok vydala rada další listinu, ve které toto nařízení zmírňuje a stanovuje, že ten, kdo si pronajímá dům a kdo se v tomto domě narodil a je dobře *zachovalí* pivo šenkovat smí. Zde lze předpokládat, že rada musela ze svého předchozího ustanovení ustoupit po tlaku nějaké části městské obce.²⁴⁶

6.10 Další omezení židovské populace - 1501

V poslední listině, kterou v této práci uvedu se městská rada opět věnuje dalšímu omezení židovské populace v rámci městského prostoru. Nařízení je uvedeno, tím že se městská rada spolu s obecními staršími shoduje na tom, že všichni židé žijící ve městě musí tato nařízení dodržovat pod pokutou a přísnými tresty.

- V prvním bodě stanovují to, jak smějí židé půjčovat peníze. Z každé půjčené kopy smějí mít úrok dva denáry, z půl kopy jeden denár a z dvaceti grošů haléř. Dále aby k vyplacení peněz docházelo vždy v přítomnosti rychtáře.
- Dále že židé nesmějí brát peníze za vypůjčení různých věcí, jako třeba šatů.
- Aby žádný žid nepůjčoval přízi na výrobu šlojířů, ani pro soukeníky a pláteníky a aby ji nekupoval.
- Dále aby židé neprodávali žádné oblečení jako jsou kukly, nohavice a kabáty.
- Aby nevyráběli šlojíře a neprodávali je.

²⁴⁵ STRNAD, *Listář*, 411.

²⁴⁶ Tamtéž, s. 423.

- Pokud dostal některý žid od křesťana něco do zástavy za vypůjčení peněz, aby to rok neprodával.
- Dále aby nebrali do zástavy kradené věci a pokud by se to tak stalo, tak se to má vyřešit s židovskými staršími.
- Aby židé nevozili žádné staré ani nové šaty do města na prodej.
- Aby židé neodváželi z města žádné šaty ani jiné věci bez vědomí rychtáře.
- Žádný žid se nadále nesměl mýt v křesťanské lázni.
- Židé nadále nesměli kupovat ani půjčovat *kostelní věci*.
- Aby nikdo nebytoval ve svém domě člověka židovského původu bez vědomí rady a purkmistra.
- Aby žádný cizí žid nebyl ve městě déle než tři dny.
- A jako poslední městská rada stanovuje, aby židé peníze *nepálili*.

Stejně jako v případě listin předchozích se většina ustanovení městské rady týká ekonomických zájmů měšťanů. Vzhledem k tomu, že se mluví hlavně o výrobě ošacení, lze předpokládat, že židovská populace vytvářela konkurenci místním cechům, které si to nechtěly nechat líbit. Vzhledem k městskému prostoru je nejvíce zajímavý článek, který židům zakazuje vstup do křesťanských lázní. Tímto aktem jsou židé vyloučeni z jednoho z veřejných městských prostorů a je jim ještě více dáváno najevo, že nejsou členy městské obce a že nedisponují stejnými právy jako právoplatní měšťané.²⁴⁷

6.11 Výsledky analýzy zásahů Plzeňských městských rad do městského prostoru

Nyní je třeba se podívat na celou kapitolu jakožto celek a vyvodit ze všech zmíněných událostí konkrétní závěry. Všechny zmíněné prameny se věnují vztahu plzeňské městské rady vůči městskému prostoru. Nicméně každá z nich se věnuje trochu jiné problematice. Slouží proto jako příklad různých přístupů městských rad k různým situacím. V prvním případě se jedná o odhalení spiknutí a potrestání spiklenců, které se odehrává v jasně stanovených městských prostorech. Ve druhé listině se jedná o spor mezi členy dvou městských obcí, který řeší městská rada mimo plzeňský prostor. V dalších listinách

²⁴⁷ Tamtéž, s. 424-425.

městská rada reglementuje prostor konkrétními kroky. Nejprve v součinnosti s cechem sladovníků omezuje hazard. V následných listinách se věnuje omezení židovského obyvatelstva, nebo podobě trhu. Svými vyhláškami a nařízeními aktivně vstupuje do ekonomického systému města. Kromě podpory domácích řemeslníků, také omezuje řemeslníky přespolní. Městská rada tak pomocí omezení městského prostoru může velmi zásadně ovlivňovat život celého města. Ve všech těchto případech působí Plzeňská městská rada, jako velmi sebevědomá a silná, což koresponduje se silným postavením jejich města ve druhé polovině 15. století. Nicméně je velmi pravděpodobné, že i v jiných městech pohusitského období bychom se setkali s takto silnou reglementační úlohou městských rad. Plzeň nicméně slouží jakožto ukázkový příklad celé této problematiky.

Závěr

Cílem této práce bylo na třech vybraných případech demonstrovat teoretické postupy ustanovené v západní literatuře ve vztahu k problematice prostoru středověkých měst. Primárním cílem této práce bylo doložit aktivní úlohu městských rad při ovlivňování městského prostoru ve vztahu k městským obcím. K této ukázce jsem vybral tři historické sondy. Ve všech událostech, které v této práci zmiňuji je prostoru užíváno jako aktivního hybatele politické komunikace v daném městě.

V Jihlavských událostech je prostor použit ke komunikaci postoje obce, která se vzbouřila vůči svojí městské radě. Dlouhodobé spory mezi jednotlivými městskými radami, které kulminovali živelní katastrofou uvedly v pohyb události, které na několik let zcela změnily politické uspořádání města. Povstalci své postoje komunikují skrze veřejný prostor, podobně jako tomu bylo například v nizozemských městech během tamních nepokojů v 15. století. Dochází tak vytváření velmi zajímavých paralel mezi českým prostředím a západní Evropou. Povstalci jsou nicméně dlouhodobě neúspěšní a původní rada získává skrze zásah panovníka kontrolu nad městským prostorem nazpět.

V bouřlivých pražských událostech husitské revoluce, jsme zase svědky toho, jak městské rady zcela ztrácejí kontrolu nad svými městy. Veřejný prostor je v nich ovládnut radikály, kteří zcela mění systém politického života ve městě. Nejprve jsou novoměstští konšelé brutálně pobiti během defenestrace, potom co se až příliš spoléhají na zažité pořádky a nejsou schopni číst změny v rozpoložení městské obce. Následně je pražský prostor ovládnut Janem Želivským, který zcela mění jeho podobu. Nejprve odstraňuje staré rady a nahrazuje je novými, využívá při tom radikálních davů, které ovládá díky precizní prostorové komunikaci. Následně dokonce ustanovuje jediného hejtmana, skrze kterého chce Praze vládnout. Sám si nicméně neuvědomuje, že takto radikální změny, vyvolají u konzervativněji smýšlející části městské obce patřičnou reakci a je sám vylákán, zrazen a popraven.

Třetí a poslední část práce sice postrádá centrální narativ, který by uvedené listiny spojoval. Nicméně jakožto celek dokládají ovládání městského prostoru ze strany městské rady. Plzeňská městská rada v jejich listinách vystupuje jako zcela sebevědomá

silná entita, která má prostor svého města zcela pod kontrolou. Nepřipouští možnost tajného spiknutí, upravuje podoby ekonomických aktivit svých obyvatel a také říká, jak se mají obyvatelé v rámci prostoru chovat. V těchto záznamech se tak kromě aktivní úlohy prostoru v ekonomickém životě města, setkáváme také se sociálně-disciplinační úlohou městského prostoru.

V těchto třech sondách bylo použito zcela různých druhů pramenů. V rámci Jihlavských událostí bylo využito primárně listin královské úřední provenience, které na události nahlízejí co možná nejvíce nestranně a nezúčastněně. Naproti tomu v druhé části je využito kronikářských záznamů z per umírněnějších zastánců husitského hnutí, kteří na jednu stranu schvalují potírání nepřátel husitství, ale na druhou stranu příliš nesympatizují s radikály. Jejich pohled na městský prostor je tak poměrně subjektivní. V poslední části je pak využito přímo úředních listin vydaných městskou radou.

Domnívám se, že stanovené cíle práce byli v tomto textu naplněny. Na poměrně velkém množství, značně různorodých událostí bylo jasně ukázáno, že městský prostor byl v politické komunikaci mezi městskou radou a obcí zcela zásadním faktorem. Rady často využívají omezení veřejného prostoru ve svůj prospěch. Nicméně druhým závěrem může být, že stejně jako prostoru využívají, tak jej mohou využívat i samotné obce k dosažení svých cílů. Přičemž zájmy obce mohou jít často zcela v protikladu proti zájmům jejich rad. Je třeba si uvědomit, že středověká města rozhodně nebyla řízena demokraticky, a přestože mohla často na venek vystupovat jednotně, tak uvnitř bylo často mnoho protichůdných zájmů různých skupin obyvatel. Analýza městského prostoru je pak jedním z nástrojů, který nám umožňuje těmto složitým vztahům porozumět.

Seznam použitých zdrojů

Prameny a edice

ČERNÁ, Alena M., Petr ČORNEJ a Markéta KLOSOVÁ, (eds.) *Staré letopisy české*. Praha, 2003, ISBN 80-7007-184-2.

HÁJEK Z LIBOČAN, Václav, Jan LINKA (ed.) *Kronika Česká*, Praha, 2013, ISBN 978-80-200-2255-4.

Kniha smíšené agendy, Archiv hlavního města Prahy, sbírka rukopisů, sign. 2133.

Královský mandát Ludvíka Jagellonského, SOkA Jihlava, f. Archiv města Jihlava do r. 1848, inv. c. 341.

Liber emptionum et venditionum 1459—1532, Archiv města Plzeň, rukopisy, sign. 1c15.

Martin Leopold von LÖWENTHAL, *Chronik der königlichen Stadt Iglau (1402-1607)*, Brno, 1861.

Městská kniha VI soudní (1514-1529), SOkA Jihlava, fond Archiv města Jihlava do r. 1848, odd. Úřední knihy a rukopisy, inv. č. 7.

PORÁK, Jaroslav a Jaroslav KAŠPAR. *Ze starých letopisů českých*. Praha, 1980.

Potvrzení privilegií města Plzeň od Jiřího z Poděbrad, Archiv města Plzeň, Listiny a listy týkající se města, 1. Privilegia, sign. 158.

Privilegium Zikmunda Lucemburského, Archiv města Plzeň, Listiny a listy týkající se města, 1. Privilegia, sign. 120.

STRNAD, Josef, *Listář královského města Plzně a druhdy poddaných osad. Část II., Od r. 1450-1526*, Plzeň, 1905.

VAVŘINEC Z BŘEZOVÉ, *Husitská kronika*, Jan Blahoslav ČAPEK – Marie BLÁHOVÁ (eds.), Praha, 1979.

Literatura

ASSMANN, Jan, *Kultura a paměť, písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku*, Praha, 2001, ISBN 80-7260-051-6.

AUGÉ, Marc, *Ne-Místa, úvod do antropologie supermodernosti*, Cahiers du Cefres, 10. Praha, 2010.

AUGÉ, Marc, *Non-Places, an introduction to supermodernity*, Londýn, 2008, ISBN 978-1-84467-322-3.

BAHRDT, Hans Paul, *Veřejnost a soukromí jako základní formy společenství*, in: KRATOCHVÍL, Petr (ed.), *Architektura a veřejný prostor*, Praha, 2012, ISBN 978-80-903826-4-0.

BĚLOHLÁVEK, Miloslav, *Dějiny Plzně*, Plzeň, 1965.

BOROVSKÝ, Tomáš, *Zvony a lidé středověkého města. Komunikační funkce zvonů v městské společnosti*. in: ČAPSKÝ, Martin, *Komunikace ve středověkých městech*, Opava, 2014, ISBN: 978-80-7510-109-9.

CLARKE, Catherine A. M., *Mapping the Medieval City, Space, Place, Identity in Chester 1200–1600*, Cardiff, 2021, ISBN 978-0-7083-2392-2.

ČAPSKÝ, Martin, *Komunikace ve středověkých městech. Úvod*. Opava, 2014, ISBN: 978-80-7510-109-9.

ČAPSKÝ, Martin, *Na pranýř jej namalovati dali. Politická komunikace v pozdně středověké Jihlavě*, Studia Medievalia Bohemica 2019 č. 2.

ČAPSKÝ, Martin. *Město pod vládou kazatelů: charizmatičtí náboženští vůdci ve střetu s městskou radou v pozdně středověkých českých korunních zemích*. Praha, 2015, ISBN 978-80-257-1426-3.

ČORNEJ, Petr. *30.7.1419 - první pražská defenestrace: krvavá neděle uprostřed léta*. Praha, 2010. Dny, ISBN 978-80-87341-00-1.

ČORNEJ, Petr. *Husitství a husité*. Praha, 2019. ISBN 978-80-246-3993-2.

ČORNEJ, Petr. *Tajemství českých kronik: cesty ke kořenům husitské tradice*. Praha, 1987.

ČORNEJ, Petr. *Světla a stíny husitství: (události, osobnosti, texty, tradice): výbor z úvah a studií*. Praha, 2011. ISBN 978-80-7422-084-5.

DEMETS, Lisa a Jan Dumolyn, *Urban chronicle writing in late medieval Flanders: the case of Bruges during the Flemish Revolt of 1482–1490*, *Urban History*, 43–1, Cambridge, 2015, doi: 10.1017/S0963926815000152.

DOUŠA, Jaroslav. *Dějiny Plzně v datech: od prvních stop osídlení až po současnost*. Praha, 2004. ISBN 80-7106-723-7.

FOUCAULT, Michel, *Of other Spaces*, *Diacritics*, Spring, Vol. 16, No. 1, 1986.

HALBWACHS, Maurice, *Kolektivní paměť*, Praha, 2009, ISBN 978-80-7419-016-2.

HOFFMANN, František. *Středověké město v Čechách a na Moravě*, Praha, 2009, ISBN 978-80-7106-543-2.

HORSKÁ, Pavla, Eduard MAUR a Jiří MUSIL. *Zrod velkoměsta: urbanizace českých zemí a Evropa*. Praha, 2002. ISBN 80-7185-409-3.

HRDINA, Jan, *K transformaci některých tradičních forem zbožnosti v Praze a Čechách v době předhusitské*, in: Eva DOLEŽALOVÁ, Martin HOLÝ, *Hus – husitství – tradice – Praha: od reality k mýtu a zpátky*. Praha, ISBN 978-80-7286-360-0.

HRUBÁ, Michaela, *Veřejný prostor ve středověkých a raně novověkých městech*, in: JÍŠOVÁ Kateřina a HRDINA, Jan, *Documenta Pragensia Supplementa VIII*, 2017, Praha, issn. 0231-7443.

Jaromír ČELAKOVSKÝ, *O vývoji středověkého zřízení radního v městech Pražských*, *Sborník příspěvků k dějinám hlav. města Prahy*, Praha, 1920.

KEJŘ, Jiří. *Vznik městského zřízení v českých zemích*. Praha, 1998. ISBN 80-7184-515-9.

KRATOCHVÍL, Petr. *Městský veřejný prostor*, Praha, 2015. ISBN 978-80-88033-00-4.

KUTNAR, František a Jaroslav MAREK, *Přehledné dějiny, českého a slovenského dějepisectví*, 2. přepracované vydání, Praha, 2009, ISBN 978-80-7106-402-2.

NĚMEČKOVÁ, Eva, *Regulace trhu v královských městech*, in: *Documenta Pragensia Supplementa VIII*, 2017.

NORA, Pierre, *Mezi pamětí a historií*, Cahiers du Cefres 13, Praha, 2012.

OKÉNKOVÁ, Věra, *Využití konceptů míst v antropologii a příbuzných vědách*, Lidé a města, č. 17, 2015, ISSN 1212-8112.

PÁNEK, Jaroslav, *Stavovská opozice a její zápas s Habsburky 1547-1577. K politické krizi feudální třídy v předbělohorském českém státě*, Praha, 1982.

Renata, PISKOVÁ, a kol. *Jihlava*, Jihlava – Praha, 2009, ISBN 978-80-7106-551-7.

SENNETT, Richard, KRATOCHVÍL, Petr, ed. *Architektura a veřejný prostor: texty o moderní a současné architektuře IV*. Praha, 2012. ISBN 978-80-903826-4-0.

SENNETT, Richard. *Flesh and stone: the body and the city in western civilization*. New York, 1994, ISBN 0-393-31391-3.

SERNEELS, Hannah, *Making space for resistance, the spatiality of popular protest in the late medieval Southern Low Countries*, Urban History, s. 1-16, 2021, EISSN: 1469-8706.

VARAM, Laura, *Sanctity and the City: Sacred Space in Henry Bradshaw 's Life of St Werburge*, in: CLARKE, Catherine A. M., *Mapping the Medieval City, Space, Place, Identity in Chester 1200–1600*, Cardiff, 2021, ISBN 978-0-7083-2392-2.

VYTLAČILOVÁ, Magdalena, *Prostorový obrat a pojetí prostoru v díle Mircea Eliadeho a Jonathana Z. Smitha*, bakalářská práce, Husitská Teologická Fakulta, Univerzita Karlova, 2018.

WEBER, Max, *The City*, Glencoe, 1986, ISBN 0-02-934210-4.

WEISS, Julian, Sarah SALIH, *Locating the Middle Ages. The Spaces and Places of Medieval Culture*, Londýn, 2012, ISBN 978-0-9539838-7-2.

WINTER, David Ross, *Marking the city for Christ. Spatiality and the Invention of Utrecht's Medieval cross of Churches*, in: Meredith COHEN, Fanny MADELINE (eds.), *Space in the Medieval West, Places, Territories and Imagined Geographies*, Farnham, 2014, ISBN 9781409453017.

Abstract

Urban space is one of the most important factors in medieval cities. Its not just about its spacial dimention but more about its symbolic value. Councils of medieval cities were using this social value of space to their advantage. Main focus of the first chapter is the theoretical base of the thesis. It's based aroud work of the authors that formed the so called spacial thurn, like Michel Foucault and Richard Sennet. Second chapter is all about medieval citiest. Their history in czech lands, the political structure and so on. Later i focus on all differend public spaces in medieval cities like church, city hall and tavern. Then the main body of the work is split into three differend chapters about Jihlava, Prague and Pilsen.

The Jihlava chapter is about riot of the city ageinst its coucil, that took place in years 1520-1524. Massive flood coused riot in the city. The rebels elected new coucil and elders that make new city laws. Old city council protested to king's officals. Moravian officals came into the city and make new law and order but the riot continue after massive fire that took place in the city. Than king Luis send his official envoy to the city. But the envoy was stunned. Finaly king Luis declared with his mandate, that city must return to order under heavy punishmend. Urban space played a very important role during the riot and was used by both sides actively.

Second chapter focuses on public space in Prague during early years of hussite wars. Its based on work of the czech medievals chronicles. Its divided into chapters about the first defenestraiton of prague, riots and plundering, battle of Vyšehrad and about despotic rule of Jan Želivský. Third and final chapter is all about the city of Pilsen during late 15. a early 16. century. Its based on official documents of city council, that limits the public space in the city. For example how the city council prohibits hazard and brawls in the city taverns and pubs. In the end this thesis showed how public space worked in the medieval cities in the czech lands and how the space were for medieval society and live based on work of both western and domestic authors and historical sources. The urban public space were one of the most important parts of live in the medieval period as it is in this day and age.